België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 6

Het verzet 2

Herman van de Vijver, Rudi van Doorslaer en Etienne Verhoeyen

bron
Herman van de Vijver, Rudi van Doorslaer en Etienne Verhoeyen, *België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 6: Het verzet 2*. DNB/Uitgeverij Peckmans, Kapellen 1988

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/vijv003belg01_01/colofon.htm

Woord Vooraf

In een boek over het Verzet verwacht men zich niet aan een schets over de houding van de belangrijkste politieke, sociale en levensbeschouwelijke groepen tijdens de bezetting. Om alle verwarring te voorkomen willen we vooraf duidelijk stellen dat hét verzet eigenlijk niet bestaat en de collaboratie evenmin. Daarmee bedoelen wij niet alleen dat er diverse vormen van verzet en collaboratie zijn geweest, maar vooral dat er zeer uiteenlopende motieven hebben meegespeeld. Er is daarbij trouwens een belangrijke factor, die zelden of nooit wordt vermeld, waaraan zelfs nauwelijks wordt gedacht. Er zijn individuen en groepen die in België anno 1940 macht en aanzien hadden en er zijn er andere die om diverse redenen van die macht verstoken bleven. In algemene termen is het zo, dat vooral die groepen die hebben getracht een stuk van de macht te verwerven, zich het duidelijkst en het verst hebben geëngageerd, zowel in de collaboratie als in het verzet. Hiermee hebben wij niet gezegd dat bepaalde individuen en groepen die vóór de oorlog behoorden tot de traditionele politieke partijen, de levensbeschouwelijke groepen of de syndicaten en werkgeversverenigingen niet op één of andere manier aan actief verzet hebben gedaan. Daarmee bedoelen wij echter wel dat binnen de minderheid van de bevolking die zich engageerde in het actief verzet, deze individuen en groepen op hun beurt een minderheidspositie innamen.

Deze aanpak van het fenomeen verzet zal bij degenen die zich actief in het verzet hebben gestort en die de gruwelen van de oorlog hebben gekend, wellicht als oneerbiedig overkomen. Juist om die reden zagen wij het als onze taak de lezer feitenmateriaal aan te brengen, zonder evenwel te oordelen of te veroordelen.

Vooraleer we het actief verzet behandelen, nemen we eerst de traditionele politieke en ideologische families onder de loep. Ook al was het er die groepen voornamelijk om te doen ‘zonder kleerscheuren’ door de bezetting te komen, hun misprijzende houding ten opzichte van de bezetter en meer nog, tegenover de collaboratie heeft in elk geval het ‘besmettingsgevaar’ tegengegaan.

De meesten die van bij het begin van de bezetting actief waren, lieten zich leiden door hun patriottisme en hun afkeer voor een tweede Duitse bezetting.

Voor een andere groep was de strijd tegen het fascisme al lang vóór de Duitse inval begonnen. In de linkse en vrijzinnige milieu's had men al in de jaren '30 de oorlog verklaard aan autoritaire stromingen in binnen- en buitenland.

De aanwezigheid in ons land van Duitse, Oostenrijkse en Italiaanse politieke vluchtelingen vóór de oorlog heeft vele socialistische jongeren sterk beïnvloed en hen als vanzelfsprekend naar het verzet gedreven. Wat een nog grotere rol heeft gespeeld, was de Spaanse burgeroorlog. De solidariteitscampagne's voor Spanje hebben velen samengebracht. Uit de veteranen van de Internationale Brigades ontstond de kern van de Gewapende Partizanen.

Het verzet is in de loop van de bezetting in een ware stroomversnelling terechtgekomen. De eerste verzetsactiviteiten hadden te maken met inlichtingen, sluikpers en de hulp aan ondergedoken geallieerde soldaten en piloten. Wel waren er toen al individuele en erg amateuristische sabotage-acties, maar het was pas na de invoering van de verplichte tewerkstelling dat het gewapend verzet voor de bezetter en de collaboratie echt hinderlijk begon te worden.

Dat er vergissingen en ontsporingen plaats gehad hebben, is een feit. Dit was ook onvermijdelijk, vooral in de chaotische periode kort vóór de bevrijding. Het ging hier evenwel om omstandigheden die door de bezetter en de collaboratie in het leven geroepen en bevorderd waren.

1

2

(1) De rij van de ‘afwezigen’ groeide steeds meer aan: gedeporteerde arbeiders, joden en verzetsmensen.

(2) Joseph Fafchamps, ACV-leider en verzetsman

(3) Kardinaal Van Roey in familiekring. Met dezelfde vastberadenheid hield hij zijn ‘kudde’ samen.

(4-7) Terechtgestelde geestelijken: Desirant, Firket, Heuveners, Peeters

3

4

5

6

Deel 1
Van aanpassing naar conflict

1 De Kerk in het midden

De houding van de Kerk tijdens de bezetting vertoonde een zekere tweeslachtigheid. Tot 1942 trachtte zij conflicten met de bezetter te vermijden. Met de Nieuwe Orde daarentegen leefde zij vanaf einde 1940 op oorlogsvoet.

In zijn herderlijke brief van 2 juni 1940 steunde kardinaal Van Roey de koning en repte hij met geen woord over de Duitse agressie. Daardoor gaf de kardinaal de indruk dat de Kerk zich bij de nieuwe toestand neerlegde. Een week later liet Mgr. Kerkhofs, bisschop van Luik, in zijn bisdom (Limburg en Luik) een brief voorlezen, waarin hij het had over de Duitse agressie en vooral over de gevolgen van de oorlogsellende voor de bevolking. Ook hij was begaan met het lot van de koning, maar hij vroeg eveneens een gebed voor de regering. Kardinaal Van Roey repte er met geen woord over. Tenslotte vroeg Mgr. Kerkhofs zich streng te onthouden van provocaties, hetgeen hij als even nutteloos en gevaarlijk bestempelde. De realiteitszin van kardinaal Van Roey weerhield er hem van het voorbeeld van zijn voorganger, kardinaal Mercier, te volgen. In de eerste wereldoorlog had Mercier immers de Duitse agressie aangeklaagd. Dit maakte hem tot een symbolische figuur. De militaire situatie was in 1940-'41 wel totaal anders. Het zag er naar uit dat de Duitsers nog gedurende jaren de lakens zouden uitdelen. Toch bleven de betrekkingen met het Duitse Militair Bestuur altijd erg gereserveerd. Kardinaal Van Roey heeft bv. nooit Reeder of von Falkenhausen ontmoet. Contacten waren er wel, maar dan via kanunnik Leclef, secretaris van de kardinaal en later via kanunnik Van der Elst.

Een eerste beperkt conflict tussen Mechelen en het bezettingsbestuur deed zich voor toen de

Duitsers op 18 juli 1940 een verordening uitvaardigden, waarbij iedereen die naar Frankrijk gevlucht was, de toelating van de Militärverwaltung nodig had om opnieuw in dienst te komen. Toen men deze verordening ook wou toepassen op professoren van de Leuvense universiteit, onderhandelden de Leuvense rector, Mgr. Van Waeyenbergh, en kardinaal Van Roey om de toepassing van deze verordening te neutraliseren. Geen enkele lijst met benoemingen werd naar de bezetter gestuurd. Dat daarop geen sancties volgden, maakt duidelijk hoe sterk de Miltärverwaltung rekening hield met de positie van de Kerk. Het wantrouwen van de bezetter was ondermeer ingegeven door de veroordeling van het 'bruine bolsjewisme' in de katholieke bladen van vóór de oorlog. Bovendien stelde de Kerk alles in het werk om haar goed uitgebouwde jeugdorganisaties ongehavend door de bezetting te loodsen. Daardoor behoedde de Kerk vele jongeren voor de aantrekkingskracht van allerlei Nieuwe Orde-organisaties. Kort na de capitulatie, namelijk op 4 augustus 1940, hadden de bezettingsautoriteiten al gewaarschuwd voor de 'onbetrouwbaarheid' van de katholieke jeugdorganisaties.

De katholieken die in de collaboratie terecht kwamen, konden zeker niet op de steun van de kerkelijke gezagsdragers rekenen. In een herderlijke brief van 7 oktober 1940 schreven de bisschoppen het volgende: 'Zonder twijfel is het noodzakelijk de bezettende autoriteit als een feitelijke macht te erkennen en er aan te gehoorzamen binnen de limieten van de internationale conventies, maar het Belgisch vaderland blijft bestaan, en al haar kinderen moeten haar trouw zijn en bijstand verlenen. Zorg ervoor dat uw gedrag dus in alle omstandigheden correct en waardig is, zodat u zich in geweten niet hoeft te berouwen of te schamen!'

De Kerk trachtte zich dus zo goed mogelijk aan de nieuwe situatie aan te passen. De bezetter werd zoveel mogelijk ontzien, maar het VNV kon van in den beginne niet op enige toegeeflijkheid rekenen. Voor Rex lagen de zaken enigszins anders. Tenslotte werd Rex door de kerkleiders als een katholieke 'dissidentie' beschouwd, die zij vóór de oorlog het liefst naar de katholieke schaapsstal hadden teruggeleid. Dit belet niet dat, toen Degrelle de zaken op de spits dreef en in 1937 tussentijdse verkiezingen uitlokte in Brussel, Van Roey de Rex-beweging scherp veroordeelde. In het verlengde van zijn aarzelende houding vóór de bezetting ontving de kardinaal Degrelle in september 1940. Van Roey maakte geen bezwaar tegen het herverschijnen van 'Le Pays Réel', maar verzette zich tegen het voornemen van de Rex-leider om de katholieke jeugdbewegingen in te palmen. Toen drie maanden later in 'Le Pays Réel' de positie van de Kerk in het maatschappelijk leven heftig werd aangevallen, verdwenen evenwel de laatste illusies van de kardinaal en de bisschoppen in een modus vivendi met Degrelle. Een jaar later veroordeelde Van Roey zeer uitdrukkelijk de medewerking van de katholieken aan de uitbouw van een nationaal-socialistisch regime in België. Dit gebeurde op een studiedag van de Franstalige vrouwelijke katholieke jeugd op 18 juli 1941.

In collaboratiemiddens was men na de inval in de Sovjetunie sterk ontgoocheld over de afwijzende houding van de Kerk in verband met de campagne voor het Oostfront. Zelfs al riepen Oostfronters religieuze motieven in, op de steun van de Kerk hebben ze nooit kunnen rekenen. Het was van meet af aan duidelijk dat de Kerk hun beslissing niet goedkeurde. Dit gaf aanleiding tot agressieve oprispingen in bladen als 'Volk en Staat', 'De Nationaal-Socialist', 'Volksche Aanval', 'Balming', enz. Onder de titel 'Gloria in excelsis' ging 'Balming' op 18 juli 1943 te keer tegen

‘onze anglobolsjewistische pastoorkens’: ‘Ze weigeren niet alleen zielediensten op te dragen aan hen die aan het Oostfront strijden, maar anderzijds laten zij grootse, geestelijke kerkelijke diensten doorgaan voor de Anglo-Amerikaanse moordenaars met verschillende priesters, een massa volk (uit alle dorpen van het omliggende), bergen bloemen, schitterende redevoeringen, krokodillentranen en de vererende aanwezigheid van hooggeplaatste personaliteiten’.

Al van bij het begin van de bezetting stond de collaboratiepers bol van scherpe aanvallen tegen de ‘meest verpolitiekte geestelijkheid ter wereld’ (Le Soir). De ‘SSMan’ bracht al op 27 december 1940 het relaas van een incident in de Barnabietenkerk in Ukkel en besloot als volgt: ‘Zover is de driestheid nu gekomen dat dienaars der kerk van het misoffer gebruik maken om de gelovigen tegen het Duitse gezagsappa-

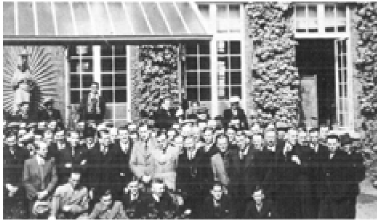

1

2

3

4

5

6

7

(1-6) In de strijd tegen de verplichte tewerkstelling speelde de KAJ een grote rol.
(1-2) Bijeenkomst van de leiding van DAV ('Dienst voor Arbeiders in den Vreemde', onder leiding van Eugeen Coine)
(3) Kan. Cardijn tussen 'zijn kajotters'
(4) E.H. Magnus
(5) Victor Michel
(6) KAJ-bedevaart in Scherpenheuvel tijdens de bezetting
(7) Juffrouw Baers, P.-W. Segers (midden) en August Cool.

raat op te zetten.' Een week later kwam het blad trouwens terug op deze 'stelselmatige veldtocht tegen de bezettende overheid.' Wat deze bladen het meest dwars zat was de 'hypocrisie' van de kerkelijke hiërarchie die haar vooroorlogse kruistocht tegen het bolsjewisme (tijdelijk) had opgeschort. Met de regelmaat van een klok werd melding gemaakt van sancties tegen leerlingen in het katholiek onderwijs. Deze straffen waren telkens ingegeven 'door een negatieve instelling tegen het nationaal-socialisme'. Het mooiste voorbeeld voor het 'opruiend gedrag van de geestelijkheid' stond te lezen in 'Balming' van 14 november 1942 onder de titel 'Bloeddorstige maseurkens': 'De zeer vrome maseurkens der Melgesdreef te Merksem vragen, telkens een Duits vliegtuig over de school vliegt, een "schietgebed" opdat "De Duitsch" naar onder moge storten.'

De schok van de verplichte tewerkstelling

Ondanks de slechte betrekkingen tussen de Kerk en de Nieuwe Orde leken de relaties met de bezetter tot 1942 eerder op een gewapende vrede. Daarin kwam verandering door de invoering van de verplichte tewerkstelling, vanaf maart 1942 in eigen land, en vanaf oktober 1942 in Duitsland. In een brief van 8 mei '42 aan generaal von Falkenhausen verzette kardinaal Van Roey zich tegen het verplichte zondagswerk voor mijnwerkers, maar klaagde hij ook de verplichte tewerkstelling in België aan. Hoewel de brief confidentieel bedoeld was, lekte de inhoud ervan toch uit. Reeder dreigde met censuur op de kerkelijke publikaties. Van Roey wees dit nadrukkelijk af als 'een directe ingreep in de waardigheid en de vrijheid van het pastoraal werk.' De Miltärverwaltung ontzag de kardinaal nog, maar trad drastisch op tegen de KAJ-leiding. Cardijn, Deschuyffeleer, Magnus en Victor Michel werden op 11 juni 1942 aangehouden. Wat hen vooral kwalijk genomen werd, was de verspreiding van de brief van von Falkenhausen van 8 mei '42. Op 2 september 1942 lieten de Duitsers Cardijn vrij. Het conflict werd toch bijgelegd, zonder dat de Duitse dreigementen werden uitgevoerd.

Het grootste twistpunt vormde de tewerkstelling in Duitsland, die op 6 oktober 1942 werd ingevoerd. Het episcopaat heeft onmiddellijk de intrekking of op zijn minst de versoepeling van deze verordening gevraagd. De kardinaal trachtte zelfs de tussenkomst van het Vaticaan te bekomen. Het antwoord was, dat de Heilige Stoel geen invloed had bij de regering van het Derde Rijk. Begin 1943 leidde dit tot een open conflict tussen het Belgisch episcopaat en het Militair Bestuur. Een paar maanden na de Verordnung van 6 oktober 1942 werden de maatregelen onverbiddelijk doorgevoerd. Nu kon een reactie niet meer uitblijven. Al sinds lang drong de bisschop van Luik, Mgr. Kerkhofs, aan op een scherpe veroordeling van de verplichte tewerkstelling. Die kwam er uiteindelijk, namelijk op 15 maart 1943. In een open brief keurde het episcopaat het 'opeisen van mensen, zonder rekening te houden met hun vrijheid en met de menselijke waardigheid' af. 'Belgische burgers werden', aldus de brief, 'rechtstreeks of onrechtstreeks gedwongen tot het ondersteunen van de militaire doelstellingen van een vreemde macht die hun land een niet te verrechtvaardigen zwaar bezettingsregime oplegde.' Tezelfdertijd verwierpen de kerkelijke instanties het Duitse argument dat er offers dienden te worden gebracht voor de verdediging van de Europese beschaving tegen het bolsjewisme. Volgens

hen kon dit onmogelijk met middelen die ‘de essentiële principes van iedere beschaving’ met de voeten traden. Deze openlijke stellingname van de kerkelijke hiërarchie vertolkte een boodschap waar vele katholieken reeds lang op hoopten. Het feit dat de Duitse maatregelen publiek werden aangeklaagd door de kardinaal en alle Belgische bisschoppen en, misschien meer nog, de gebruikte termen, wijzigde de verhouding met de Duitse overheid.

Het thuisfront

Gestimuleerd door het standpunt van het episcopaat kwam er in de schoot van de katholieke arbeidersbeweging, met voorop de Kajotters, een hulpcampagne voor de opgeëiste arbeiders op gang. Naast de acties tegen de verplichte tewerkstelling voor mannen, waren er ook de bemoeienissen van juffrouw Baers, voorzitster van de KAV in verband met de verplichte te-

werkstelling voor vrouwen. Juffrouw Baers had daarvoor de volle steun van kardinaal Van Roey. Mede dank zij de inspanningen van juffrouw Baers werden die verordeningen ingetrokken. Overwegingen van morele aard speelden in de campagnes tegen de tewerkstelling voor vrouwen nog sterker mee dan voor de mannen. Half december 1942 richtten de diverse geledingen van de christelijke arbeidersorganisaties zich tot de kardinaal met de mededeling dat zij een 'Dienst voor Arbeiders in den Vreemde', wensten op te richten. Kardinaal Van Roey die daar volledig achter stond, wilde echter niet dat enkel de arbeidersorganisaties deze actie uitbouwden. Hij vroeg uitdrukkelijk dat alle sociale werken van de Katholieke Actie in het bestuurscomité van de DAV zouden worden opgenomen. Deze interventie van de kardinaal was kenschetsend voor zijn bekommernis om in alle omstandigheden mogelijke wrijvingen tussen de 'sociale geledingen', d.w.z. de maatschappelijke klassen, te vermijden. In Duitsland werd de actie geleid door een jonge KAJ-er uit Menen, Eugeen Coine. De Duitsers hielden de organisatie van de DAV goed in het oog, vooral omdat de KAJ de jonge buitenlandse arbeiders wilde weerbaar maken tegen de nazi-invloed. Ook de solidariteitsacties op het thuisfront waren de bezetter een doorn in het oog. Kort na de herderlijke brief tegen de verplichte tewerkstelling ontstond er een nieuwe conflictsituatie, namelijk rond de Leuvense rector, Mgr. Van Waeyenbergh, die afwijzend gereageerd had op de Duitse Verordnung op de verplichte tewerkstelling voor studenten. Hij had het al lang bij de Duitsers verkorven, o.m. door zijn uitspraken over de brand van de Leuvense universiteitsbibliotheek en nog meer door de gastvrijheid die hij verleend had aan de studenten van de Brusselse Universiteit. Op 5 juni 1943 werd Mgr. Van Waeyenbergh door de Duitsers aangehouden en opgesloten in de gevangenis van Sint-Gillis. Tot het einde van de bezetting werd hij vervangen door zijn vice-rector, de latere kardinaal Suenens.

Alhoewel vele katholieken bij een verzetsbeweging aangesloten waren, bleef de Kerk een voorzichtige houding aannemen. Dit bleek ondermeer uit de 'Oproep aan de landgenoten' van januari 1943 waarin kardinaal Van Roey de aanslagen tegen de collaborateurs en Duitse militairen veroordeelde wegens de 'negatieve gevolgen voor de Belgische bevolking' in de vorm van represailles. Zowel bij de Nieuwe Orde als bij het Verzet schoot die veroordeling in het verkeerde keelgat. De collaborateurs vonden dat de kardinaal het geweld principieel had moeten veroordelen, terwijl de verzetsgroepen de aanslagen eerder zagen als een vorm van zelfverdediging. Gelijkaardige reacties kwamen er op de herderlijke brief van 15 mei 1944 waarin de geallieerde bombardementen werden aangeklaagd. Deze brief kwam er na het bombardement op Mechelen. Kardinaal Van Roey deed een oproep aan het geallieerde opperbevel om het lukraak bombarderen van woongebieden stop te zetten. De bezetter en de Nieuwe-Ordepers trachtten deze herderlijke brief te misbruiken, maar slaagden er niet in. Tegenover de Belgische regering in Londen nam de Kerk heel geleidelijk een voorzichtige en positieve houding aan. Dit hield niet alleen verband met het keren van de krijgskansen, maar ook met het brutaler optreden van de bezetter. In het conflict tussen de koning en de regering, bleef de kardinaal achter Leopold staan, maar in de loop van 1944 was hij bereid de wettelijkheid van de Londense regering te aanvaarden. Het valt wel op dat de hoogste kerkelijke gezagsdragers zich zo terughoudend hebben opgesteld ten opzichte van de regering in Londen, terwijl andere toonaangevende groepen al in 1941 de wettelijkheid van de Belgische regering in Londen aanvaardden. Dit was bv. het geval met een groep industriëlen rond

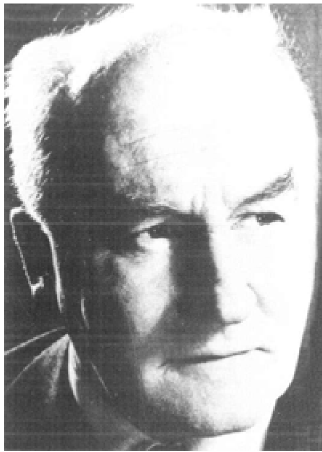
Alexander Galopin. De traditionele gehechtheid van de kerkelijke autoriteiten aan het vorstenhuis heeft hierin ongetwijfeld een rol gespeeld.

De meeste katholieken konden begrip opbrengen voor de moeilijke positie van de Kerk tijdens de bezetting. Niet alle geestelijken en gelovigen legden evenwel dezelfde behoedzaamheid aan de dag als het episcopaat. Velen stonden in het Verzet. Een opvallend voorbeeld van katholiek verzet vinden wij op het terrein van de sluikpers. Onder de eerste clandestiene kranten waren er naast het socialistische 'Le Monde du Travail', twee katholieke bladen, 'Chut' en 'La Libre Belgique'. 'Chut' verscheen voor het eerst op 15 juni 1940 in Brussel. De uitgever was de 75-jarige Albert Van de Kerkhove, de Fidelis van de 'Libre Belgique' uit 1914-1918.

1

2

3

4

De Vrijschutter

Naar den geest van
Jacob Van Artevelde

Los van Duitschland
Geen bloedakkoord met Hitler

11 JULI 1943

MIJN VLAANDEREN, men heeft heel vaak uw beeld gemaald
Als jonge maagd, zoo moed'loos op de kniën gezegen,
Diep treurend om al 't wee dat, op u neergedaald,
Al de eeuwen dóór zoo drukkend zwaar op u kwam wegen!
MIJN VLAANDEREN, gij reeds zoo Oud, doch immer jong,
Zoo schoon herlevend steeds door 't streven uwer kinderen,
Waar elk geslacht in elke kunst een kroon bedong,
Nooit ruw geweld de ontplooiing van uw geest kon hinderen.
FIER VLAANDEREN! uw volk heeft nooit den nek gekromd
Voor vreemde dwinglandij uit 't Oosten of uit 't Zuiden;
Maar ook bij valsch gevlei heeft het '' heraus ,, gebromd:
Der Vlamen oor is wars van alle wangeluiden.
SCHOON VLAANDEREN! wat schatten hebt ge niet vergaard
Voor geest en hart en kunst in uw zoo rijk verleden!
Maar toch, uw opgang ging aldoor met leed gepaard:
Door afgunst, vreemde roofzucht hebt ge steeds geleden.
GROOT VLAANDEREN! in rampspoed hebt ge pal gestaan
En zelfbewust hebt ge ooit noch moed noch eer verloren;
Vol trots zijt gij uw eigen vlaamschen weg gegaan,
Na elken schijndood ook weer even grootsch herboren.
ARM VLAANDEREN! toch treft u nu weer dieper smart
En schand en scherper hoon wordt er op u geladen,
Want eigen vlaamsche kinderen trappen u op 't hart;
Onweerdig kroost heeft thans den moederschoot verraden!
DROEF VLAANDEREN, hoe diepgevoeld gij er om treurt,
't En is geen schand voor U, niet gij moet er om rouwen;
Weldra is 't lijden uit en dan komt onze beurt!
Voor elk verrader toch zijn er nog duizend trouwen!
LIEF VLAANDEREN, ons liefde is sterker dan de dood:
Wij willen d' adeldom van 't oud geslacht bewijzen.
Door onze trouw en eerbaarheid in dezen nood
Zult gij, o Vlaanderen, weer glorievol herrijzen!

5

LA LIBRE BELGIQUE

NOUVELLE SÉRIE DE GUERRE
FONDÉE LE 15 AOUT 1940

RÉDACTION ET ADMINISTRATION : OBERFELDKOMMANDANTUR, 1, PLACE DU TRONE, BRUXELLES
EDITEUR RESPONSABLE : PETER PAN, JARDIN D'EGMONT, BRUXELLES

6

7

(1) Baron Moyersoen
(2) Albert-Edouard Janssen, de ‘eminence grise’ van de dienst Socrates
(3) Prof. Dondeyne. Hij maakte een hele studenten-generatie immuun voor de Nieuwe Orde.
(4) Tony Herbert
(5)+(6) De Vrijschutter en La Libre Belgique, de toonaangevende katholieke sluikbladen
(7) Tweede van links: de latere Eerste Minister Duvieusart.

Het belangrijkste sluikblad was zonder twijfel ‘La Libre Belgique’. Het voorbeeld van de clandestiene ‘Libre’ uit de eerste wereldoorlog werkte aanstekelijk. In de zomer van 1940 verschenen al verscheidene bladen onder die titel, waaronder ‘La Libre Belgique Ressuscitée’. De meest gezaghebbende uitgave was evenwel die van de katholieke advocaten Paul Struye en Robert Logelain. Om het blad te onderscheiden van de vele ‘concurrenten’ kreeg het de titel mee van ‘La Libre Belgique - Peter Pan’. Na een golf van aanhoudingen op 29 september 1941, nam Mathieu De Jonghe de leiding van het blad over, bijgestaan door Marie-Louise Delandsheere, Genéviève Pevtchin, Georges Koekelbergh en Micheline Heilporn. In de zomer van 1942 nam William Ugeux, de chef van de inlichtingendienst ‘Zéro’ voor korte tijd het roer over. ‘La Libre Belgique’ had niets te maken met de huidige ‘Libre’. Het was 'n erg verzorgd blad en kende 'n hoge oplage. Door de contacten met ‘Zéro’ en leidende figuren uit het gerecht en de administratie was het enorm goed geïnformeerd. Er bestond ook een Nederlandstalige uitgave. Maar de Vlaamse tegenhanger van ‘La Libre Belgique’ was ‘De Vrijschutter’ uit Halle. Dit blad beriep zich eveneens op een ‘voorloper’ uit de eerste wereldoorlog en verscheen vanaf januari 1941, met een gemiddelde oplage van 17 000 exemplaren. De initiatiefnemers waren de gebroeders Devillé. Verscheidene katholieke politici en parlementsleden verleenden hun medewerking. Merkwaardig evenwel was de Vlaamsgezinde ondertoon van het blad. Clandestiene bladen als ‘La Libre Belgique’ en ‘De Vrijschutter’ bewezen dat er minstens even intens als vroeger over politiek werd gediscussieerd.

Met de verordening van 17 juli 1940 had het Militair Bezettingsbestuur de uitoefening van iedere politieke activiteit verboden, behalve uiteraard voor de Nieuwe Ordegezinde organisaties. Dit verbod trof ook de Katholieke Partij. Als reactie hierop hebben katholieke politici zich dan teruggetrokken in diverse discussiegroepen.

Een eerste groep was die rond baron Moyersoen. Nauw daarmee verwant was de groep rond vroegere bestuursleden van het katholiek blok, het zogenaamde directorium. Daarin waren de belangrijkste figuren: Verbist, aan de Vlaamse kant en Hoyaux aan franstalige kant. Er was nog een derde groep rond pastoor De Deken. Deze groep was erg actief in de sluikpers, met het blad ‘De Vrijschutter’ en in de inlichtingsdiensten. Naast deze discussiegroepen die vooral gezaghebbende parlementsleden groepeerden, nam ook een reeks personen die nauwer aanleunden bij de Katholieke Actie, initiatieven in het voorbereiden van de na-oorlog. Een belangrijke draaischijf daarbij was zonder twijfel de Vlaamsgezinde industrieel Tony Herbert. Herbert was vóór de oorlog betrokken geweest bij de oprichting van het VNV en had later de invloed ondergaan van Joris van Severen. Eind 1940, begin 1941 fusioneerde de groep rond Herbert met die van de Luikse industrieel Albert Meurice. In de zomer van 1941 verscheen hun eerste programma in de vorm van een clandestiene brochure met als titel: ‘Demain’.

Al deze groepen huldigden uitgesproken autoritaire denkbeelden. Zij waren voorstander van een sterke uitvoerende macht en van een beperking van de parlementaire democratie. Vooral het algemeen enkelvoudig stemrecht was volgens hen dringend aan een herziening toe.

De katholieke gemeenschap in ons land heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt in het weerbaar maken van de bevolking. Ze zorgde ervoor dat het besmettingsgevaar van de nazi-ideologie tegengegaan werd. Rex en VNV waren door de kerkelijke

tegenkantingen duidelijk geïsoleerd. Daarnaast waren vele gelovigen, priesters en leken actief in het verzet. Ze maakten zich verdienstelijk in de inlichtingsdiensten, de vluchtroutes voor geallieerde piloten (bv. Comète), de sluikpers en de hulp aan de ondergedokenen. Dank zij de hele kerkelijke infrastructuur konden duizenden werkweigeraars en voortvluchtige joden aan de nazi-vervolgingen ontkomen. Meer dan 500 geestelijken werden aangehouden. Vijfentachtig onder hen bekochten hun inzet met het leven. Het belangrijkste was evenwel dat de Kerk er door haar behoedzame opstelling in geslaagd was haar instellingen ongehavend door de bezetting te loodsen zonder daarbij haar maatschappelijke positie op enigerlei wijze te compromitteren.

2 De beeldenstormers van het verleden

De crisis van de jaren dertig had ook de Socialistische Werkliedenpartij niet gespaard. Het sterk gestructureerd net van vakbondcentrales, verzekeringen, jongerenorganisaties en coöperatieven werd door de economische crisis zwaar op de proef gesteld.

Na het faillissement van de Bank van de Arbeid verloren vele kleine spaarders hun geld en leden socialistische organisaties en vakbonden zware verliezen. In 1933 lanceerde Hendrik De Man zijn Plan van de Arbeid, het socialistisch antwoord op de crisis. De Man wilde de Belgische Werkliedenpartij ook opengooien voor bredere lagen van de bevolking.

Toen de BWP in 1936 toetrad tot de regering van Zeeland kwam er van de ambitieuze plannen van De Man weinig in huis. Het ongenoegen van vele socialistische militanten nam nog toe door de houding van hun ministers tijdens de Spaanse burgeroorlog. Aan de basis was er 'n sterke sympathie voor de Spaanse republiek. Socialisten, communisten en jonge progressieve liberalen organiseerden hulpacties voor Spanje. In vele BWP-afdelingen werden Spaanse kinderen opgenomen. Een aantal onder hen zijn in ons land gebleven en sommigen hebben zelfs carrière gemaakt in de socialistische beweging. Vooral de erkenning van de regering Franco in Burgos door Spaak, zette veel kwaad bloed. Toch heeft-Spaak zo lang mogelijk gewacht om die stap te zetten, namelijk tot einde maart 1939, een week vóór de overgave van de republiek.

Een andere splijtzwam in de socialistische rangen was de neutraliteitspolitiek, die ook de goedkeuring van de socialistische ministers wegdroeg.

Op de vooravond van de tweede wereldoorlog had de Belgische Werkliedenpartij dus af te rekenen met een toestand van verdeeldheid en onzekerheid. Zoals in alle andere politieke families zorgde de Duitse inval van 10 mei 1940 ook in de socialistische arbeidersbeweging voor de nodige ontreddering. Een groot aantal vooraanstaanden uit partij en vakbond waren naar Frankrijk gevlucht. Zij stelden zich een gelijkaardig verloop voor als in 1914-1918. De Franse capitulatie op 18 juni '40 sloot die mogelijkheid uit. Sommige socialisten, o.a. Jef Rens, Camille Huysmans, Isabelle Blum en Truffaut weken uit naar Engeland. Anderen kwamen terug naar ons land. In die chaotische periode geloofden weinigen in de mogelijkheid van de clandestiene strijd. Op een laatste vergadering van de socialistische vakbond in Toulouse was men tot die vaststelling gekomen.

De verwarring van vele socialistische militanten sloeg over in verbijstering toen ze bij hun terugkeer vaststelden dat de eens zo bewonderde Hendrik De Man op 28 juni 1940 zijn geruchtmakend manifest gepubliceerd had. Hierin verklaarde de BWP-voorzitter - tegen de statuten in - dat de Belgische Werkliedenpartij niet langer meer een politieke rol te vervullen had. Wel zouden de socialistische mutualiteiten en coöperatieven hun taak verderzetten. De vakbond zou eveneens blijven bestaan, maar dan op een nieuwe basis. Voorts riep De Man alle gewezen BWP-leden op zich in te zetten voor een eenheidsbeweging rond de koning.

Zoals Nic Bal het in onze TV-uitzending van 24 april 1987 uitdrukte, had Hendrik De Man het iedereen gemakkelijk gemaakt: ‘Als hij een meer voorzichtige houding had aangenomen, zouden misschien meer mensen erin gelopen zijn. Maar hij heeft zich daar zo bloot gegeven.’ In het socialistische sluikblad ‘Morgenrood’ van 15

maart 1941 had Bal zich - in de geest van de tijd - veel heftiger uitgedrukt: ‘Wij hebben het steeds geweten dat zij bij de eerste storm als ratten die ze zijn, overboord zouden springen, alleen bedacht op eigen behoud en eigen voor-

deel. Toch heeft de omvang van het verraad ons verbaasd. Voor onze verbaasde ogen tonen ettelijke bonzen zich eindelijk in hun ware gedaante. Deze heerschappen die aan de arbeidersklasse hun sociale rang danken, hebben geen last van een slecht geweten, zij hebben eenvoudig geen geweten.'

En in hetzelfde blad deed Homonovus (Jos Van Eynde) vier maanden later (juli '41) onder de titel 'Niet terug naar het verleden' aan een scherpe zelfkritiek: 'Wij pleiten schuldig. Wij aanvaarden de kritiek. Wij wensen de toestand van vóór 10 mei niet terug. De nieuwe partij, die we stilaan wensen op te bouwen moet er niet uitzien zoals de oude BWP die we tot aan de oorlog hebben gekend. Zij moet veeleer beantwoorden aan de voorstelling die we ons van een grote revolutionaire beweging maakten. We willen een partij die vooral haar politiek doel voor ogen houdt: de macht in de staat te veroveren...'

Blijkbaar had Jos Van Eynde zich hier nogal sterk gedistantieerd van de brief die hij op 24 augustus 1940 geschreven had aan Hendrik De Man. Hierin had hij voorgesteld een maandagsblad uit te geven dat een aanloop zou zijn naar 'het groote Eéne blad voor Vlaanderen en Eéne blad voor Franstalig België'. Verder vroeg hij zich af of er voldoende financiële middelen zouden beschikbaar zijn en of de 'Duitsche Overheid de toelating zou verlenen'. 'Maar zijn beide werkelijk niet te bekomen? Dat moet nog bewezen worden,' aldus Van Eynde. In elk geval heeft Van Eynde niet verder aangedrongen. Na de oorlog heeft men hem die brief dikwijls aangewreven, maar in de chaotische zomer van 1940 waren er maar weinigen die niet even in de war geraakten. Vanaf september begonnen de meesten al eens goed na te denken en vanaf '41 hadden velen onder hen zich al tegen de Duitsers gekeerd, zelfs ex-Dinaso's, gewezen Rexisten en leden van het Nationaal Legioen. Intussen was op 31 juli 1940 het Belgisch Vakverbond opnieuw opgericht. Het initiatief hiertoe ging uit van enkele vakbondssecretarissen. De leiding bevond zich op dat moment nog in Frankrijk. De hervatting was ook te verklaren door de weinig benijdenswaardige situatie van de arbeidersklasse. De bezetter had een stakingsverbod uitgevaardigd, en er waren enorm veel werklozen en arbeiders die voor karige vergoedingen aan het werk waren gezet. Prijzen en lonen waren geblokkeerd, maar bepaalde patroons maakten van het wegvallen van de vakbondsstructuren gebruik om de lonen toch te verlagen. Voor velen was De Man de enige die voldoende gewicht in de schaal wierp om het tij te doen keren. De Man zelf hield zijn omgeving trouwens voor dat enkel de bezetter de loonstop kon doen respecteren.

Toen het Nieuwe Belgische Vakverbond toetrad tot de Unie van Hand- en Geestesarbeiders, kwam de reactie los. Vooral in Wallonië brokkelde de aanhang sterk af. Officieel had de Unie ongeveer 250 000 leden. In werkelijkheid waren het er heel wat minder. De basis van de afzonderlijke centrales, waarvan de leiding was toegetreden, werd immers niet geraadpleegd.

Vanaf september 1940 begon men zich in alle 'politieke milieu's' te bezinnen. Engeland hield moedig stand en de onpopulaire maatregelen van de bezetter hadden de eerste vormen van verzet in het leven geroepen. Voor zijn terugkeer uit Frankrijk had Louis Major naar Camille Huysmans geschreven: 'Geloof en vechtlust in en voor het vrije socialisme moet ons leiden naar een nieuw en vrij Europa, los van alle verdrukking, zowel van links of rechts'. Na zijn terugkeer begon Major in Vlaanderen de syndicale oppositie te organiseren. Major voegde zich onmiddellijk bij andere oudleden van het Bureau van het BVV, zoals Bondas, Henri Füss, directeur-generaal

bij het Ministerie van Arbeid en Léon Delsinne, directeur van de Arbeidershogeschool. Op 1 november 1940 publiceerden ze een eerste syndicaal vlugschrift tegen de collaboratiepolitiek van de Nieuwe Orde. In de loop van 1941 brokkelde door hun toedoen, de Unie verder af. Zo verliet in september 1941 de Kleding- en Textielcentrale de Unie. Eveneens in september 1941 werd het 'Verbond van Vrije Vakverenigingen' opgericht. In Vlaanderen werd de oppositie tegen de Unie vooral gevoerd door de Antwerpse Transportarbeidersbond. Ook hier speelde Major 'n grote rol samen met zijn rechterhand Ward Coens.

Op politiek vlak waren de eerste socialistische verzetskernen ontstaan in Luik en Brussel. In Luik was het de volksvertegenwoordiger en advocaat René Delbrouck, die samen met SJW-secretaris Charles Rahier in juni 1940 al een eerste manifest liet verschijnen, nl. 'Résurrection'

1

2

3

4

3A

JONGE MAN, ALS IK UW LEEFTIJD HAD...
IK ZOU TE VOET NAAR DUITSCHLAND
GAAN OM ER TE GAAN WERKEN!

Meldt U vrijwillig! Wendt U tot één der onderstaande adressen. Daar verkrijgt gij gratis en zonder verplichtingen alle inlichtingen betreffende de voordeelen die hiermede verbonden zijn.

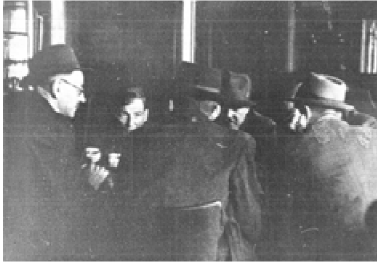
BRUSSEL, Bogardenstraat, 3-5. **Leuven,** Blijde Inkomststraat, 15. **Hasselt,** Leopoldplaats, 18. **Gent,** Ste Margarethastraat, 28. **Aalst,** Kattestraat, 11. **Brugge,** Nieuwe Gentweg, 37. **Kortrijk,** Wijngaardstraat, 48. **Antwerpen,** Meir, 52. **Mechelen,** Statiestraat, 11. **Turnhout,** Sint-Antoniusstraat, 16. **Moeskroen,** Dalstraat, 3. **Sint-Niklaas,** Plezantstraat.

-WAT DENKT GE VAN HET WERK? -WERK IS INTERESSANT ALS GE GOED UW BROOD VERDIENT, ZOOALS IN DUITSCHLAND!

-IK HEB GENOEG VERF VERKNOEID..... IK GA NAAR DUITSCHLAND WERKEN!

5

(1) Camille Van Euckem
(2) René Delbrouck
(3) Freddy Legrand
(4) NicBal (rechtstaand)
(5) De Duitse propaganda voor de vrijwillige tewerkstelling in Duitsland kende ook in socialistische milieu's een zeker succes, maar niet voor lang.

1

2

3

4

5
(1, 2, 3, 5) De clandestiene bijeenkomst van Burnot-Rivière
(4) Afspraak voor Burnot-Rivière in Namen

(Opstanding). Enkele maanden later werd ‘Résurrection’ omgevormd tot een volwaardig sluikblad onder de titel ‘Le Monde du Travail’. Naarmate de radicale kern rond Delbrouck en Rahier het gezelschap kreeg van een aantal oudere en meer gematigde socialisten zoals Bondas, werd de toon van ‘Le Monde du Travail’ milder en werd er meer over de dagelijkse problemen van de bezetting geschreven dan over een verafliggende socialistische revolutie.

In dezelfde periode, dus de zomer van 1940, kwam de Luikse groep in contact met Brusselse socialisten rond Camille Van Euckem, secretaris van de Centrale voor Arbeidersopvoeding. Samen met zijn vrienden, Freddy Legrand, Arthur Haulot en Jean Nihon lanceerde Van Euckem het clandestiene blad ‘Le Clandestin’, dat in januari 1941 omgevormd werd tot ‘L'Espoir’. Tegen de stroom in voorspelde ‘Le Clandestin’ een geallieerde overwinning. Een tijdje later kwam ook Delsinne, toen 58 jaar oud, deze groep jongeren vervoegen. Hij werd de ideoloog van de Brusselse groep en later de belangrijkste redacteur van ‘Le Peuple’, opgericht in december 1941.

Vlaanderen bleef evenmin achter. In Vilvoorde ontstond, begin 1941, het blad ‘Morgenrood’ rond de vroegere NIR-journalist Nic Bal.

In maart 1941 werd dit voorbeeld nagevolgd door ‘Bevrijding’ van de Leuvense socialisten Leo Magits, Franz Tielemans en Raoul Vandengenachte. Antwerpen bleef evenmin achter en in juni 1941 richtten Jos Van Eynde, senator Van Eyndonck, Louis Major en Ward Coens ‘De Werker’ op.

Deze radicale jongeren, de ‘beeldenstormers van het verleden’, zoals Nic Bal ze noemde, kregen in de zomer van 1941 de steun van kaderleden van de vooroorlogse partij. In september 1941 mondde dit uit in de stichting van de Belgische Socialistische Partij. Dit gebeurde in Burnot-Rivière, waar op 13 en 14 september 1941 'n groep Waalse en Brusselse socialisten bijeenkwam.

De bezinningsdagen van Burnot-Rivière

In Burnot-Rivière werd niet alleen gepraat over de onmiddellijke actie en de sluikpers, maar ook over een voorstel van Delsinne en Füss voor een travaillistische partij. Vanaf begin 1941 hadden Füss en Delsinne inderdaad een aantal werkvergaderingen achter de rug met katholieken zoals Marcel Grégoire, Jacques Basijn, Pierre Clerdent en Antoine Delfosse. De meerderheid van de socialistische militanten zette zich scherp af tegen het voorstel dat ze te reformistisch vonden. Toch bleef de gedachte van een op de Britse Labour-partij geïnspireerde travaillistische beweging tijdens de bezetting voortleven. In juli 1942 kwam bv. in de gevangenis van Vorst een gesprek op gang tussen kanunnik Cardijn, de stichter en bezieler van de KAJ en Arthur Haulot, voorzitter van de Brusselse Socialistische Jonge Wacht. Wel werd de radicale opstelling van de vooroorlogse socialistische Jonge Wacht als een hinderpaal ervaren.

Daarnaast werd in Burnot-Rivière ook beslist dat de clandestiene BSP niet zou opgaan in een verzetsbeweging, en hier werd met name het Onafhankelijkheidsfront bedoeld. De BSP zette zich af tegen de communisten, waarvan de expansie en concurrentie werden gevreesd. De socialisten voelden ook weinig voor de radicale strijdmethoden van de communisten. Zij wilden geen risico's lopen door samen te werken met 'n beweging die door de bezetter zeer scherp in de gaten werd gehouden.

Dit bracht ‘De Werker’ van december 1941 tot krasse uitspraken: ‘Werkt niet met deze mensen die tot de rotgespioneerde boel behoren. Illegale propaganda moet niet dienen om in een concentratiekamp te geraken maar om resultaten te bereiken.’

Dit belette niet dat vele socialisten zouden toetreden tot het OF, de partizanen, de Groep-G, de Witte Brigade, de Belgische Nationale Beweging en andere verzetsgroepen.

Als gevolg van de congresbesluiten van BurnotRivière werd een voorlopig coördinatiecomité samengesteld, bestaande uit Nic Bal, Camille Van Euckem, François De Troyer, Freddy Legrand en Louis Major. Later vervoegde Ernest Piot deze groep. Wie evenwel ontbrak was de stichter van de Luikse socialistische kern, René Delbrouck. Hij was samen met vele communisten en andere anti-fascisten op 22 juni na het uitbreken van de Duits-Russische oorlog aangehouden. Een jaar later overleed hij in een concentratiekamp. Midden 1942 liep het ook voor Camille Van Euckem mis. Hij onderhield regelmatig contact met Franse socialisten uit Rijsel

en werd aan de Frans-Belgische grens opgepakt. Hij stierf in februari 1943 in Mauthausen. Opvallend was wel dat geen enkel lid van het voorlopig bureau van de BWP deel uitmaakte van het coördinatiecomité van de BSP, dat in 1941 tot stand kwam. Dat veranderde vanaf maart 1942, toen in een gebouw van de verzekeringsmaatschappij 'De Sociale Voorzorg' in Brussel, een vergadering werd belegd met vertegenwoordigers van de drie regionale centrales. BWP-ondervoorzitter Achille Delattre, samen met Achiel Van Acker en Ernest Piot, sloten zich bij de jongeren uit de clandestiene actie aan. Zij vormden, terwijl andere gewezen BWP-leiders er stilzwijgend mee instemden, de band tussen oud en nieuw. In oktober 1942 werd Delattre echter aangehouden en als voorzitter van de BSP vervangen door Achiel Van Acker.

De clandestiene partijstructuur was nooit erg uitgebreid. Evenmin werd er beroep gedaan op personen van buiten de beweging, zoals dat wel het geval was in de andere clandestiene organisaties. Wel kon de BSP rekenen op een netwerk van instellingen die legaal waren gebleven: vele volkshuizen bleven als louter commerciële ondernemingen open, syndicale organisaties werden omgevormd tot sociale kassen. De ziekenkassen hielden hun personeel aan het werk. De Arbeidershogeschool bleef geopend, enzomeer.

Eén van de belangrijkste bekommernissen van de clandestiene beweging was de politieke voorbereiding van de naoorlog.

Daarbij heeft de groeiende communistische invloed ongetwijfeld een rol gespeeld. Zo schreef Leopold De Hulster, lid van het clandestien bureau van de BSP, in september 1943: 'De methode van de communisten is niet veranderd. (...) Ze bestrijden de Duitsers, maar vergeten nooit ons in de rug te steken wanneer de gelegenheid zich voordoet. Het is ten koste van de Socialistische Partij dat de communisten een grote partij willen uitbouwen.'

Onder impuls van Bondas en Major kreeg vanaf 1941 ook de clandestiene vakbond 'n steviger structuur.

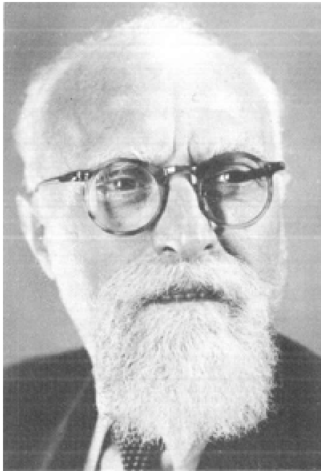
De openlijke syndicale contacten, die door de bezetter verboden waren, werden nu onderhouden via de nog legaal gebleven socialistische mutualiteiten. Er kwam ook 'n discussie op gang over de relatie tussen de vakbond en de partij. De meerderheid van de syndicalisten - en zeker uit het Luikse - was van oordeel dat de vakbond na de oorlog een grotere autonomie moest krijgen en dat de vakbondsleden bijgevolg niet meer automatisch lid zouden zijn van de partij. Wel werd er gepleit voor het behoud van de cumulatie van politieke en syndicale mandaten.

Naast contacten met Waalse christelijke vakbondsleiders als Pauwels, Bertinchamps en Fafchamps, waren er ook al vroeg gesprekken met bepaalde patronale middens. In augustus 1941 werd bij de Luikse socialistische burgemeester Maurice Bologne een vergadering belegd tussen Joseph Bondas en baron de Launoit, administrateur-generaal van Ougrée-Marihaye. De Launoit stelde voor een comité op te richten ter ondersteuning van de vakbondsleiders die door oorlogsomstandigheden hun activiteiten niet openlijk konden uitoefenen. Om te beginnen werd 3,7 miljoen ter beschikking gesteld van syndicalisten en journalisten uit Luik en Verviers. Ook in Gent was er een dergelijk initiatief tot stand gekomen, dankzij de persoonlijke contacten tussen Eduard Anseele jr. en Henry Story, directeur bij de Bank van Brussel. In het najaar van 1941 zocht de voorzitter van het Centraal Nijverheidscomité, Van der Rest, Bondas op met de bedoeling het Luiks en Gents

initiatief voor het gehele land uit te breiden. Begin 1942 liep dit uit op een ontmoeting tussen Bondas, Galopin, Van der Rest en Velge. Deze steun kon geïnterpreteerd worden als een soort intentieverklaring om de vooroorlogse machtsverhoudingen tussen vakbond en patronaat na de oorlog voort te zetten. Zo zag het patronaat niet veel in de comité's van sociale experten waarin de vertegenwoordigers van de Unie van Hand- en Geestesarbeiders zetelden. Bovendien bekeek het patronaat, net als de socialistische vakbondsleiders, met wantrouwen het optreden van de communisten in de bedrijven. Al op 1 mei 1941 had de Communistische Partij het ordewoord gelanceerd om in staking te gaan. Enkele dagen later - op 10 mei, precies één jaar na de inval van de Duitse troepen - kwam er een stakingsbeweging op gang die gedurende een week het gehele Luikse industriegebied lamlegde en een grote weerklank vond in de rest van het land. De communistische

1

2

3

DE WERKER

Nr 3 | SOCIALISTISCH STRIJDBLAD | Juli 1941

WIJ BLIJVEN DEMOKRATEN.

In zijn "School der Diktatoren" schrijft de Italiaansche antifascist Ignazio Silone: "Hebben de menschen éénmaal den huidigen uitzonderingstoestand overwonnen, zoo zullen zij tot het demokratisch ideaal, het ideaal der zelfregeering van het volk, terugkeeren, met hetzelfde geluksgevoel dat den gevangene bekruipt wanneer hij in vrijheid wordt gesteld."
Ten onzent is dat proces in de geesten al aan den gang. Zelfs bij velen die verleden jaar geneigd waren om over de demokratie een onherroepelijk vonnis te strijken, vielen de schellen reeds van de oogen. Pleitend voor één der rechtbanken waar het thans "van 100 tot 700.000 frank boete" regent op de hoofden van tallooze landgenooten, vertolkte een Waalsch advokaat pittig de in Belgie vandaag het wijdst verspreide meening in woorden: "Hoe meer ik de hoedanigheden van de nieuwe orde leer kennen, hoe meer ik terug verlang naar de gebreken van de oude."
Voor ons, socialisten, was het niet noodig, tot bezinning te komen. Voor ons was de hoogere waarde van de demokratie als regeeringsvorm nooit in betwisting. Dat zij haar fouten had, wisten wij beter dan wie ook. Dat zij kan gelouterd, uitgebreid, volmaakt worden -; dat zij op sociaal en ekonomisch gebied moet worden aangevuld door de opheffing van vele voorrechten en verschillen, daarvan moest niemand ons overtuigen. Integendeel: dat juist hebben WIJ jarenlang vruchteloos in minder klaarziende koppen trachten te hameren. Dat de demokratie niet afwezig van het gezag mag zijn, noch tot anarchie aanleiding mag geven, daarover was men het in onze kringen sedert lang volledig eens, en met de ondervinding van dezen oorlog en het vooruitzicht dat in de eerste dagen van den komenden vrede veel verraad zal dienen gestraft en veel onkruid uitgewied, zal wel niemand meer twijfelen aan de onontbeerlijkheid van een flink en doortastend bewind.
Daarom zijn we dan ook kieskeuriger dan onzen Waalschen "cher maitre": evenmin als wij van onze partij de oude gebreken terugwenschen -, evenmin verlangen we, na den oorlog, juist dezelfde Kamer, juist dezelfde regeering juist dezelfde gemeentebesturen terug te zien. Zij wezen in mindere of in diepere mate gewijzigd. Maar een aktieve volksvertegenwoordiging, volksmedezeggenschap bij de inrichting van den staat, volkskontrool op zijn beleid, daarvan zullen we nooit afstand doen. Nog veel minder zouden wij kunnen afzien van alles wat de demokratie MEER is dan een regiem, gebaseerd op het algemeen stemrecht: van de vrijheid van geweten, de vrijheid van het woord; het stakingsrecht; de onschendbaarheid van den persoon, de woning, de briefwisseling; van de wettelijke en politieke gelijkstelling van alle burgers. Tegen een systeem dat onzen woordenschat zou beperken tot "Ja!" en "Heil!" zouden we in permanenten opstand verkeeren.

4

5

ARBEIDERS !

Hoe viert ge best 1 MEI ?

Door langzamer dan ooit te werken. Zoo helpt ge uw kameraden in Engeland, Rusland en Amerika.

LEZERS !

Verspreidt het EEN-MEIMANIFEST der Socialistische Beweging.

Het moet in ieders handen zijn. Geeft dit speciale Meinummer door.

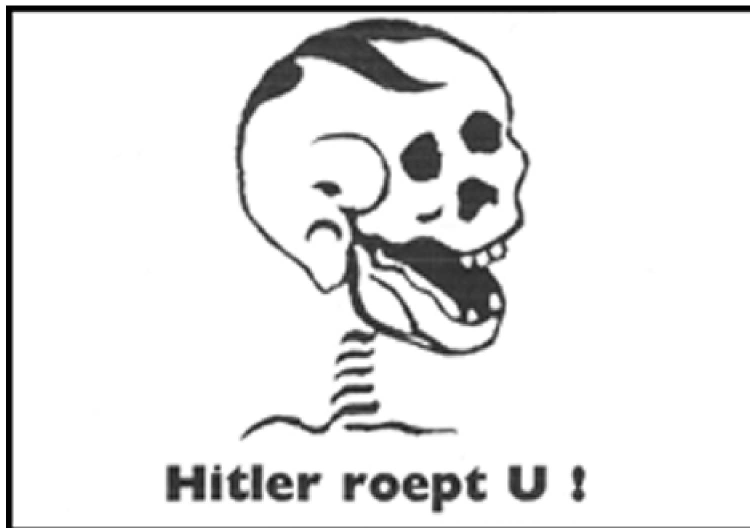
Maar voorzichtig !

Nooit zeggen wie het u gaf.

En vergeet ons solidariteitsfonds niet !

6

(1) Rechtstaande: de Leuvense socialistische voorman, Franz Tielemans
(2) Herman Vos, activist uit '14-'18 en gewezen Vlaams-Nationaal volksvertegenwoordiger. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, ideoloog van de clandestiene BSP
(3) Louis Major, de motor van de clandestiene vakbond
(4-5) De socialistische sluikbladen 'De Werker' en 'Morgenrood'
(6) Socialistisch vlugschrift

Hitler roept U !

1

DEUTSCHER SOLDAT WILLST DU LEBEN ?...
... SO MUSST DU TUN !

2

SCHEISSE

1. Januar 1944

An den Fronten **3608200** gefallene Soldaten

In der Heimat **9114400** Bombengeschädigte

Schluss!

3

BELGISCHE SOCIALISTISCHE PARTIJ.

PROGRAMMA
VOOR ONMIDDELLIJKE ACTIE.

VERKLARING.

Zooals uit den vorigen, zal het Socialisme ook uit dezen oorlog versterkt te voorschijn treden, omdat de feiten bewijzen dat alleen ZIJN formules in staat zijn ORDE aan VRIJHEID te paren. Het Socialisme leeft in België sterker dan ooit, omdat het diep in de harten van talloozе arbeiders zit geworteld.

Noch het verraad van den voorzitter der B.W.P., noch de afwezigheid van sommige harer leiders, noch de vervolgingen waaraan haar militanten vanwege den bezetter zijn blootgesteld, konden de BELGISCHE SOCIALISTISCHE PARTIJ beletten de gevallen toorts weer op te nemen en zich aan de spits van den clandestienen strijd de stellen.

Sinds Juni 1940 wakkert zij aan tot verzet tegen den vijand en diens handlangers. Terzelfder tijd brengt zij haar kaders weer bijeen. In deze actie zijn verscheidene socialistische strijders als martelaars gevallen. Honderden andere zitten in Duitsche kerkers opgesloten. Maar het doel is bereikt : de Partij heeft weer voeling genomen met de bevolking en inzonderheid met de groote massa der werkers in fabrieken en bureelen, die haar nog steeds hun vertrouwen schenken.

4

(1-3) Vlugschriften van de Dienst Porcupine-Mandrill (demoralisatie bij Duitse militairen). Door persoonlijke contacten recruteerde deze Dienst voornamelijk onder socialistische militanten, zoals Marcel Sonneville.
(4) Het ‘Programma voor Onmiddellijke Actie’, de beginselverklaring van de herboren socialistische Partij

volksvertegenwoordiger Julien Lahaut speelde daarin een belangrijke rol. Als gevolg van de staking werd de voedselvoorziening aanzienlijk verbeterd en werd er een loonsverhoging van 8% toegezegd. De communistische bedrijfsmilitanten hadden nu meer aanzien gekregen, waardoor in de loop van 1942 de uitbouw mogelijk werd van de clandestiene syndicale strijdcomité's. Tegelijkertijd voerde de Luikse communistische sluikpers een heftige campagne tegen de oude socialistische bedrijfsafgevaardigden die ze een gebrek aan strijdbaarheid verweet. 'Le Monde du Travail' verdedigde zich door de communisten als onverantwoordelijke elementen te veroordelen. De Socialistische Bond zat dus als het ware tussen hamer en aambeeld: enerzijds wensten de socialisten hun militanten niet al te zeer bloot te stellen aan vervolgingen vanwege de bezetter, anderzijds duwden de communisten hen het mes in de rug.

In maart 1942 werden 6 van de 7 secretarissen van de Luikse Centrale van Metaalbewerkers gearresteerd. Bijna allen kwamen later om in Duitse concentratiekampen. Bondas en Delvigne bleven echter op vrije voeten. Bondas werd daarop door Jef Rens, adjunct-algemeen-secretaris van het BVV naar Londen geroepen. Na een bewogen reis kwam hij in oktober in Londen aan.

Het vertrek van Bondas was een zwaar verlies voor het socialistisch syndicalisme. Hubert Lapaille, zijn opvolger, had het moeilijker om 'dissidente' stromingen in bedwang te houden. In Luik bv. drukte André Renard vanaf 1942 zijn stempel op de metaalbewerkersbond. Net voor de bevrijding richtte hij zijn 'Mouvement Syndical Unifié' op. In Charleroi kwam in dezelfde periode het 'Syndicat Unifié' tot stand, op initiatief van Léon Watillon en Emile Clersy.

In de loop van 1942 verschoof het zwaartepunt van de socialistische clandestiene beweging van Luik naar Brussel en Vlaanderen. Dit had ongetwijfeld te maken met het wegvallen van belangrijke figuren als Bondas en Delbrouck. Naarmate de bezetting vorderde, milderde ook de toon van de politieke discussies die in de clandestiene socialistische beweging gevoerd werden. Erg belangrijk voor de naoorlogse politiek was het 'Plan voor Onmiddellijke Actie' dat in oktober 1943 in 'Le Peuple' werd gepubliceerd. Het was in september 1943 door het clandestien partijbureau, voornamelijk onder impuls van Ernest Piot en Achiel Van Acker aanvaard geworden. In dit programma werd een sterk pleidooi gehouden voor de terugkeer naar de democratie. Daarbij speelde ook de vrees voor de invloed van bepaalde verzetsorganisaties, vooral van communistische inspiratie, een rol: 'De socialistische beweging weet best dat troebelwatervissers van diverse pluimage zich voorbereiden om na het vertrek van de bezetter op een gewelddadige manier een ander regime te installeren. Zij zal alles in het werk stellen om dergelijke pogingen te verijdelen.' Verder eiste het Plan dat alle politieke en administratieve autoriteiten van 1940 die niet met de Duitsers hadden gecollaboreerd in hun macht hersteld werden. De BSP eiste ook een strenge bestraffing van de collaborateurs en de verbeurdverklaring van de oorlogswinsten. Er werd aangedrongen op de oprichting van parastatale diensten die zowel op de basisindustrie als op de banken en financiële instellingen controle konden uitoefenen. De hegemonie van het kapitaal moest in het algemeen belang worden ingedijkt 'in afwachting van meer diepgaande hervormingen'. Op sociaal vlak ging de aandacht vooral uit naar de uitbreiding van de sociale zekerheid, de kinderbijslag en de wettelijke verlofregeling.

Aan de basis was men niet onverdeeld gelukkig met dit programma. In een brief aan Achiel Van Acker in november 1943 noemde Nic Bal het een 'bleek stuk verkiezingsliteratuur': 'In sommige kringen van de partij schiet er nog weinig over van de zelfkritiek die we met schone onbevangenheid hebben gemaakt toen we de slagen van 1940 nog heet op ons lijf voelden branden.' In elk geval stond men hier ver van de radicale oplossingen die de clandestiene socialistische pers in volle bezetting had voorgesteld: '... de tijd van halve oplossingen, de tijd van gematigdheid heeft afgedaan. Als wij niet besloten zijn de structuur van de maatschappij aan te tasten, de macht van banken en trusts voor goed te breken en alle geconcentreerde produkten in handen van de gemeenschap te brengen, dan heeft al ons werk geen zin'. ('De Werker', mei-juni 1942)

Intussen werd over het 'Plan voor Onmiddellijke Actie' flink gediscussieerd in de commissies

die het na-oorlogse programma moesten voorbereiden. In juni 1944 kwam het Bureau samen om de rapporten van de commissies te bespreken. Net voor de bevrijding kwamen de tegenstellingen tussen de radicalen en de meer gematigden aan het licht. Deze laatsten wonnen het pleit.

Naast het ‘Plan voor Onmiddellijke Actie’ heeft er zich tijdens de bezetting een andere belangrijke gebeurtenis voorgedaan, namelijk het ‘Voorontwerp voor het Sociaal Pact’. Eigenlijk had het weinig met verzet te maken, tenzij dan omwille van het clandestiene karakter van de bijeenkomsten. Bij die onderhandelingen was ook de christelijke vakbond betrokken.

Het ‘Sociaal Pact’ was een uitloper van de gesprekken tussen vakbondsleiders en werkgevers. Die gesprekken waren sinds einde 1941 aan de gang. Slechts weinigen waren ervan op de hoogte, zelfs niet in het Bureau van de clandestiene socialistische partij, en toch ging het om een gebeurtenis met verstrekkende gevolgen op sociaal-economisch en politiek gebied. In het ‘Sociaal Pact’ werden de arbeidsverhoudingen voor de na-oorlogse periode vastgelegd. Aan de positie van het patronaat werd niet geraakt. In ruil werden de vakbonden als evenwaardige gesprekspartners aanvaard en kregen ze recht op medezeggenschap. Het belangrijkste was wel dat hierdoor de basis werd gelegd van de sociale zekerheid.

Het sociaal akkoord tussen werkgevers en vakbonden, werd op 24 april 1944 ondertekend, maar... Major en Van Acker verklaarden zich enkel uit ‘persoonlijke naam’ akkoord en wilden niet tekenen vooraleer de leden van de socialistische vakbond geraadpleegd werden.

Bij de bevrijding konden de socialisten de balans opmaken van hun activiteiten in de bezettingsperiode. Partij en vakbond hadden de oorlog overleefd. De politiek van Hendrik De Man was op een mislukking uitgelopen. Via de sluikpers en in discussiegroepen had de BSP bijgedragen tot bewustwording aan de basis. Wat de socialisten zozeer hadden gevreesd, namelijk een overrompeling door de communisten, gebeurde niet.

Ook wat de structuur van de partij betreft, had de bezettingsperiode sporen nagelaten. De naam van de partij werd gewijzigd in BSP, Belgische Socialistische Partij. De ledenwerving verliep voortaan anders en de banden met vakbond en mutualiteit versoepelden, alhoewel deze veranderingen voor vele jonge militanten niet ver genoeg gingen. Deze jongeren hadden gehoopt dat ze na de oorlog de vruchten van hun verzetsdaden zouden plukken. Anderhalf jaar vroeger had ‘Morgenrood’ hun eisen in duidelijke bewoordingen geformuleerd: ‘... als er na de oorlog nog een socialistische partij zal zijn dan zal zij haar bestaansreden te danken hebben aan de schaar duistere illegale strijders... Wij illegale socialistische partij eisen de leiding van de beweging die we van de eerloze zelfmoord hebben gered.’ (‘Morgenrood’, 5 april 1943)

Deel 2
Van anti-fascisme naar actief verzet

1 De communisten vóór 1941

De Kommunistische Partij van België bleef de eerste tien jaar van haar bestaan een kleine partij zonder echte invloed op de arbeidersklasse. Pas na de grote stakingen in Henegouwen in 1932, kwam daarin geleidelijk aan verandering. De grote doorbraak kwam er evenwel pas bij de verkiezingen van 1936. De KPB behaalde toen 9 zetels in de Kamer en 4 in de Senaat. De partij haalde haar stemmen voornamelijk in Brussel en de Waalse industriegebieden. Onder de volksvertegenwoordigers was er geen enkele uit Vlaanderen. Er waren wel twee Vlaamse senatoren, namelijk Heyndels uit Vilvoorde en Minnaert uit Gent.

Wat de buitenlandse politiek betreft, kwamen de communisten vastberaden voor hun anti-fascistische standpunten op. Beter dan wie ook wisten ze wat er in nazi-Duitsland en Italië gebeurde. Ze stonden immers in dagelijks contact met politieke vluchtelingen uit die landen. De communisten engageerden zich sterk in de Spaanse burgeroorlog, onder meer door het werven en begeleiden van vrijwilligers. Ongeveer tweeduizend 'Interbrigadisten' vertrokken vanuit België naar Spanje, waaronder heel wat linkse immigranten. Ook in eigen land ging de KP de strijd aan tegen het fascisme. Straatgevechten tegen de milities van Rex, VNV, Dinaso en het Nationaal Legioen waren aan de orde van de dag. Om de strijd tegen rechtse partijen en bewegingen te vergemakkelijken werd een herstructurering van de partij doorgevoerd. Op 24 januari 1937 werd de Vlaamse Kommunistische Partij, de VKP, opgericht met aan de leiding Jef Van Extergem, Ferdinand Minnaert, René Dillen en Bert Van Hoorick. De KPB veroordeelde in heftige bewoordingen de neutraliteitspolitiek van Leopold III en verzette zich te-

gen iedere toegeving aan Hitlers expansiepolitiek. Geen gelegenheid werd onverlet gelaten om te wijzen op de zwakke positie van de Westerse democratieën ten opzichte van nazi-Duitsland. In het licht van die harde opstelling kwam de ondertekening van het niet-aanvalspact tussen nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie op 23 augustus 1939 aan als een donderslag bij heldere hemel, niet alleen voor de buitenwereld, maar ook voor vele communisten. In het niet-aanvalspact verbonden de Sovjetunie en nazi-Duitsland er zich voor een termijn van tien jaar toe elkaar niet aan te vallen, noch aan te sluiten bij bondgenootschappen die tegen de verdragspartner waren gericht.

Berlijn kon op die manier een gelijktijdige confrontatie aan zijn Oost- en zijn Westgrens vermijden. Maar ook voor Moskou was het niet onbelangrijk dat het - voorlopig althans buiten de oorlog bleef. Wanneer men er rekening mee houdt dat Stalin nog in 1938 zowat de gehele top van het Sovjetleger had geliquideerd, is het niet verwonderlijk dat diezelfde Stalin in de zomer van 1939 weinig voelde voor een oorlog. De Fransen en vooral de Britten hadden zich zo terughoudend getoond bij Stalins voorstel voor een concreet militair pact, dat Stalin er uiteindelijk de voorkeur aan gaf een overeenkomst af te sluiten met de duivel, hier in de gedaante van Hitler.

Stilte aan het anti-fascistisch front

De communisten moesten zich nu op alle fronten verdedigen. De militanten werden de straat opgestuurd om aan de eigen leden en de buitenwereld de nieuwe koerswijzigingen uit te leggen. Op 1 september 1939 viel Duitsland Polen binnen, en op 3 september 1939 verklaarden Frankrijk en Engeland de oorlog aan Duitsland. Nu kregen de communisten het nog moeilijker. Toch bleef de partij vasthouden aan de strijd tegen het fascisme. Op 5 september 1939 verklaarde nationaal-secretaris Relecom dat de communisten op de eerste plaats zouden staan om het land te verdedigen. Vanaf de tweede week van september had de Belgische KP een politieke uitleg voor het pact klaar. De communisten zagen in nazi-Duitsland niet langer meer de hoofdschuldige. In het Centraal Comité werd de slogan ‘Noch Londen, noch Berlijn’ gelanceerd, met het accent duidelijk op de eerste woorden. De tussenkomst van de Hongaarse Kominternafgevaardigde bij de KP, Andor Bereï, gaf beslist de doorslag. Deze zwenking werd immers ook bij de andere KP's doorgevoerd.

Op grond van het geheim protocol bij het Duits-Russisch niet-aanvalspact, viel de Sovjetunie op 17 september 1939 Polen binnen en bezette er de gebieden die tot 1920 bij Rusland hoorden. Ook in de Baltische staten en Bessarabië (Roemenië) waren de invloedssferen duidelijk afgebakend. Stalin voelde zich nu voldoende sterk om van de Baltische Staten (Estland, Letland en Litouwen) en Finland te eisen dat ze Sovjet-garnizoenen op hun grondgebied zouden toelaten. Finland ging daarop niet in, ondanks Russische beloften tot compensatie.

Op 30 november 1939 viel het Sovjetleger Finland aan, maar botste op heftige tegenstand van het kleine Finse leger. Onder leiding van Maarschalk Mannerheim, brachten de Finnen de Russen zware verliezen toe. Ondanks Westerse sympathiebetuigingen en allerlei beloften, zag Finland zich op 6 maart 1940 gedwongen in te gaan op de territoriale eisen van de Sovjetunie en de ongelijke strijd (voorlopig) stop te zetten. De Sovjet-inval in Finland zorgde ook in het antifascistische

kamp voor scherpe conflicten. Nadat op 25 augustus 1939 ‘L'Humanité’ een verschijningsverbod was opgelegd, werd een maand later de Franse KP officieel ontbonden en de facto verboden. Een deel van de Franse partijleiding vervoegde daarop de Komintern-afgevaardigde die in België verbleef en organiseerde van daaruit de verdere werking van de partij. Toen begin oktober Maurice Thorez, secretaris-generaal van de PCF, deserteerde en ervan verdacht werd zich in België schuil te houden - wat effectief juist was - werd van Franse zijde bij de Belgische regering aangedrongen op een krachtdadiger optreden tegen de communisten.

Tezelfdertijd poogde de KPB haar eigen sociale actie te beklemtonen. Het anti-fascisme dat sinds 1936 alle andere thema's had overheerst, was door de nieuwe politieke omstandigheden in de koelkast gestopt. De acties van de communisten spitsten zich toe op twee punten: de campagne voor 1 frank soldij voor de gemobili-

De Pers te Antwerpen, verschijnt tijdens den duur van de bezetting van Antwerpen door de Duitsche Overheid, zonder censuur vooraf.

ULENSPIEGEL DAGBLAD VOOR VLAANDEREN

BEHEER EN REDAKTIE: Raapstraat, 6 Antwerpen. Telefoon: 287.95

4 Juni 1940

Ulenspiegel

Nr. 28. Het nummer 0,50 Fr.

Pierlot - Spaak Janson..., wij vragen U rekenschap

Over wat ge deedt met hen die eerlijk streden

Voor vrede door Neutraliteit

In dienst van het Engelsch-Fransch oorlogsblok liet de regeering Pierlot-Spaak-Janson en Co., vooraleer af te trekken naar het buitenland, overgaan tot het aanhouden van talloose eerlijke strijders, wier eenige « misdaad » er in bestond dat zij de pro-Engelsch-Fransche oorlogspolitiek van voormelde paljassen bevochten.

Hierbij hebben zich tooneelen voorgedaan die getuigen van de onmenschelijkheid waaraan de dienaars van het Engelsch-Fransch oorlogsblok zich in ons land schuldig maakten.

Te Brussel bijv. werd de moeder, Nadia Stiers, van haar wichtje, zeven maand oud, weggerukt door beestachtige handlangers van Pierlot-Spaak-Janson en Co. Dit wichtje werd zoo maar zonder meer achtergelaten zonder dat de moorder schikkingen mocht treffen om het aan de goede zorg van anderen toe te vertrouwen. Ook de vader, echtgenoot van Nadia Stiers, was reeds aangehouden. Gelukkig dat de grootmoeder van het wichtje door geburen verwittigd werd en dat zij de zorgen, ondanks haar hoogen ouderdom, voor het kindje op zich kon nemen.

Dit is slechts een geval uit de ontelbare die ons bekend zijn en welke wij op tijd en stond zullen aanklagen bij de openbare meening.

Wat is de « misdaad » welke Pierlot-Spaak-Janson en Co ten laste leggen van al deze barbaarsch weggevoerden ?

De plutokratische « heeren » die daarvoor verantwoordelijk zijn en welke zich gedroegen als laaghartige lakeien ten dienste van de Engelsch-Fransche oorlogspolitiek, wilden doen uitschijnen dat voormelde aangehoudenen partij hadden gekozen langs den anderen kant.

Welnu, onder de aangehoudenen bevinden zich personen zooals de heer Minnaert, gemeenteraadslid te Gent, en laidoor Heyndels, senator voor het arrondissement Brussel en de Heer C. Van de Velde, redacteur van « Onze Week » te Antwerpen. Deze laatste werd gelukkiglijk terug in vrijheid gelaten na tusschenkomst van invloedrijke persoonlijkheden. Maar de Heeren Minnaert, Heyndels en ontelbare anderen, werden verder naar het buitenland meegesleurd in handen van onmenschelijke beulen, die hun wraak willen botvieren omdat Duitschland en de Soviet-Unie de vrede onder elkaar behielden en aldus het misdadige Engelsch-Fransche oorlogsblok dwarsboomden.

Het is geweten dat de heeren Minnaert en Heyndels geen partijgangers waren van de Nationaal-Socialisten in welk land ook, doch zij stonden onwrikbaar vijandig tegen de Engelsch-Fransche imperialistische manoeuvers welke ons land in den oorlog betrokken met al de gevolgen die men kent. Zij stonden eerlijk en oprecht de politiek voor van vrede door neutraliteit en kloegen het gehuichel aan van de Belgische regeering die ook beweerde voor neutraliteit te zijn maar aan oorlogstokers, zooals Louis Piérard met zijn bekelblad « Aleste », vrijen teugel lieten.

Wij vragen u rekenschap, Pierlot-Spaak-Janson ! Wij stellen u verantwoordelijk voor alles wat misdaan wordt aan de eerlijke strijders voor vrede door neutraliteit !

ULENSPIEGEL.

Het Dagbericht van het Duitsche Oppercommando

DOOR ONVOORZIENE OMSTANDIGHEDEN WERDEN WE NIET TIJDIG VOORZIEN VAN BERICHTEN. DEZE ZULLEN VAN AF ONS EERSTKOMEND NUMMER REGELMATIG VOLGEN.

Het Leven te Antwerpen

In onze vorige rubriek hebben wij een uitvoerige mededeeling gedaan betreffende de werking der mutualiteiten. We zijn op nadere inlichtingen uit geweest en ziehier de verdere juiste inlichtingen aangaande uitkeeringen in de meeste mutualiteiten: van de oude doktersbons worden er voorloopig 3 uitgekeerd aan 4 frank. De andere kan men bewaren tot er over gelden kan worden beschikt. Van de nieuwe bons worden er twee per week uitgekeerd aan 4 frank. De dokters mogen er trouwens maar twee per week afleveren. Geneeskundige voorschriften worden betaald aan zes frank. Specialiteiten, op een paar uitzonderingen na, worden niet afgeleverd. Aan de behoeftigen zullen de geneesheeren bezoeken brengen tegen 5 frank, waarvan dus 4 frank wordt terugbetaald door de mutualiteiten.

Voor kraambedden werd een bijzondere overeenkomst getroffen met de Commissie van Openbaren Onderstand, zoodat volledige verzorging is gewaarborgd.

* * *

We zegden reeds vroeger dat een der ziekenkassen — de algemeene ziekenkas — een regeling zou treffen voor de leden der mutualiteiten waarvan men met de gelden weg is.

Een bode verklaarde ons dat men zich reeds Maandag met de zegels zal aanbieden (dus op 3 Juni) en de leden onmiddellijk kunnen genieten van den ziekendienst. Dat zal aan onze mutualiteiten genoegen doen. Ten slotte werd er ons op gewezen, dat gezien het gebrek aan geneesheeren de leden best zullen doen zich aan te bieden in de klinieken waar een keurkorps van dokters over de verzorging zal waken.

* * *

Over de geneesheeren gesproken: naar het schijnt loopen de onderhandelingen met deze heeren niet al te best en blijven ze op hun standpunt staan. Ze hebben niets geleerd en we hopen niet dat « Ulenspiegel » hun handelwijze verder aan het volk zal moeten bekend maken. Want indien we vernemen dat ze verder halsstarrig hun eischen handhaven zullen we de volle waarheid zeggen.

De Kwestie der Werkloosheid

We hebben ons begeven naar het lokaal der Eikenstraat en inlichtingen genomen aangaande het

1

2

3

AMNESTIE!!

OOK DE TERDOODVEROORDEELDE AKTIVISTEN
MOETEN HUN VERKIESBAARHEID BEKOMEN!

Alleen HITLERKNECHTEN zooals Borms, Verhulst en Jacob
DIENEN VAN DIT RECHT VERSTOKEN TE BLIJVEN!

DE AMNESTIE IS SLECHTS EEN INZET OM VERDER
RECHTSHERSTEL VOOR VLAANDEREN AF TE DWINGEN, DOOR:

ZELFBESTUUR

VOOR VLAANDEREN EN WALLONIE, BROEDERLIJK VEREENIGD
in een Vrij en Onafhankelijk Belgie

TEGEN DEN HOOFDVIJAND HITLER
en zijne trawanten van V.N.V.-Rex

VLAMINGEN, GEDENKT IN DIT TEEKEN 11 JULI -- STROOMT IN MASSA NAAR HET

SPORTPALEIS

ANTWERPEN

OP ZONDAG 11 JULI 1937

OPENING DER DEUREN: 9 UUR 'S MORGENS.

ROND DEN MIDDAG OPTOCHT NAAR DE STAD

4

Ophefmakende
ONTHULLINGEN
over Nazi-fondsen
voor omkoperij, spionnage en propaganda in Frankrijk en in ons land bevestigen wat we met stijgende nadruk sinds zoo lang aanklagen in ons blad
DE V.N.V.NAZIS HEBBEN HUN HOOFD-ZENTRALE
te AALST

het Vlaamsche Volk
WEEKBLAD
DER VLAAMSCHE KOMMUNISTISCHE PARTIJ

50 Centiemen het Nummer. Zaterdag 23 Juli 1939

OP, VOOR EENDRACHT tegen V.N.V. VERRAAD

Socialistische kameraden, liberale, kristene en Vlaamsch-nationale demokraten
Betoogt samen met ons te AALST op Zondag 23 Juli! Helpt Vlaanderen zuiveren van de pest der V.N.V.-Nazis

Eindelijk rechterlijk onderzoek in zake "Volk en Staat"?

5

6

(1) Het omstreden communistisch weekblad 'Ulenspiegel'
Alleen wie 'tussen-de-regels-las' begreep er wat van.
(2) Frans Van Haver, verantwoordelijk uitgever van Ulenspiegel
(3) De oud-activist, Jef Van Extergem, hoofdredacteur van Ulenspiegel en later van de clandestiene 'Roode Vaan.'
(4) De VKP, Vlaamse Kommunistische Partij, voerde vóór de Tweede Wereldoorlog ook campagne voor amnestie ten gunste van de (meeste) activisten uit de Eerste Wereldoorlog
(5) De strijd tegen het VNV begon voor de communisten al vóór de oorlog.
(6) René Dillen, lid van het VKP-bestuur. Hij werd al in de zomer van 1940 aangehouden.

seerde soldaten en een andere tegen de werktijdverlenging voor de mijnwerkers. Deze campagnes werden door de regering als ‘defaitistisch’ bestempeld. Ze bedreigden immers twee vitale sectoren. De regering van nationale eenheid, met katholieken, socialisten en liberalen, stelde nu alles in het werk om de communistische propaganda te fnuiken. De uitgave van ‘La Voix du Peuple’ en ‘Het Vlaamsche Volk’ werd verboden. Communistische propagandisten werden aangehouden. Een wet ter ‘verdediging van de nationale instellingen’ werd door het parlement gestemd. Met deze repressie tegen de KP bereikte de regering echter niet wat zij had bedoeld. De twijfel die bij sommige leden en militanten was gegroeid na het afsluiten van het pact, maakte plaats voor interne solidariteit. Het resultaat van dit alles was dat de KPB, spijts het politiek isolement waarin de partij zich na augustus 1939 had gemaneuvreerd, standhield en een aantal clandestiene werkmethoden en structuren uitbouwde vanaf het voorjaar van 1940.

Tegelijkertijd werd door minister van Justitie Janson een coördinatiecomité opgericht om lijsten samen te stellen van verdachten die bij een eventueel gewapend conflict zouden worden aangehouden. De communisten kregen op deze lijsten een ruime plaats toebedeeld.

De aanwezigheidspolitiek van de communisten

Toen op 10 mei 1940 de Duitse troepen België binnenrukten, werden enkele honderden communisten ingerekend en naar Frankrijk gedeporteerd.

Belangrijk is, dat de bezetting van het Belgisch grondgebied in den beginne niets veranderde aan de politieke analyse van de KP. Globaal gezien bleef de slogan ‘Londen noch Berlijn’ geldig, alhoewel Berlijn toch wel naar de achtergrond was verdwenen. De capitulatie en de aanwezigheid van koning Leopold in België werden goedkeurend begroet. Niet alleen Engeland, ook de Belgische regering, moest het ontgelden. Dit blijkt uit volgend gedicht van Victor Brunclair in ‘Ulenspiegel’.

> ‘Heeren van Londen[*]
> Kleine misleiders op grote schaal
> Wat voert gij uit daar over 't kanaal
> Speelt gij onder herbergzame luchten
> Verraadt gij uw land een tweede maal?
> Heeren van Londen!
> Brouwt gij daar onbeschaamd uw verhaal
> De Vlaming Van Cauwelaert, Pierlot de
> Waal
> Zij zijn een tweespan van helle honden
> Die het blazoen van den Koning schonden
> Er slijmt op hun mond maar lakeientaal
> Heeren van Londen!
> Uw valsche balans, hoe zij weegt, hoe zij wikt

(*) De Belgische ministers bevonden zich toen nog niet in Londen, maar daarvan was men hier niet op de hoogte.

Nooit wordt het hier zoals gij beschikt
Voor u wilt gij glorie, 't volk draagt de wonden
Gij sluit in veilkoop rotte verbonden
Nooit werd de wil van ons volk verstikt.
Heeren van Londen!
Hebt gij uw woord dan ook aan vreemden verpand
't Volk heeft gewogen! Te licht bevonden!
Gij zijt de heeren zonder land.'
4 juni 1940.

Dergelijke krasse taal belette evenwel niet dat zowel Victor Brunclair als hoofdredacteur Jef Van Extergem later zouden aangehouden worden, en de oorlog niet overleefden.

De onmiddellijke reactie van de communisten bestond erin van de verwarring in de geesten en het politiek vacuüm gebruik te maken om hun bestaan te manifesteren. Zo verschenen in Brussel, nog tijdens de veldtocht, 'La Voix du Peuple' en 'Het Vlaamsche Volk' opnieuw. Het waren gestencilde blaadjes, uitgegeven op initiatief van de leiding die nog in het land was. Het lag wel in de bedoeling om als een volwaardige krant opnieuw te verschijnen, maar de onderhandelingen daarover met de Propaganda-Abteilung begin juli mislukten. De politieke eisen die door de bezetter werden gesteld, bleken voor de KP onaanvaardbaar te zijn. Eind juni werd 'La Voix du Peuple' officieel verboden. De communisten hadden ondertussen reeds twee

'ersatz'-publikaties klaargestoomd: 'Monde Nouveau', het blad van de vrienden van de Sovjetunie, en 'Ulenspiegel', dat in januari 1940 in Antwerpen was opgericht om het verbod op 'Het Vlaamsche Volk' te omzeilen.

'Ulenspiegel' verscheen op 2 juni 1940 en werd op 8 juni een dagblad met als ondertitel 'Volksdagblad voor Vlaanderen'. 'Ulenspiegel' was 'n typisch voorbeeld van de communistische aanwezigheidspolitiek. Hoe goed de bedoelingen van 'Ulenspiegel' ook waren, het bleef 'n omstreden onderneming. Ook al konden ingewijden goed tussen de regels lezen, de onduidelijke opstelling van het blad zorgde voor de nodige verwarring. Na de oorlog werd de verantwoordelijke uitgever, Frans Van Haver, tot vier maanden gevangenisstraf veroordeeld. Merkwaardig was wel dat hij alles op zich nam. Nochtans was de eigenlijke hoofdredacteur Jef Van Extergem...

Naast 'Ulenspiegel' beschikte de partij al heel vroeg over een clandestiene pers, waarin wel gans andere geluiden opklonken. Begin 1941 verschenen immers zowel 'Le Drapeau Rouge' als 'De Roode Vaan'.

Er was niet alleen de communistische aanwezigheidspolitiek via de pers, maar ook in de plaatselijke besturen namen communisten de plaats in van gevluchte collega's. Dit gebeurde onder meer in het provinciebestuur van Luik en in de gemeenteraad van Seraing, waar Julien Lahaut 'n schepenfunctie waarnam. Deze situatie was evenwel niet van lange duur. De bezetter vond dat het wat te ver gegaan was, b.v. in Luik, waar een communist het tot waarnemend gouverneur gebracht had.

Voorts kwam de aanwezigheidspolitiek van de KPB ook tot uiting in de bedrijven, waar de KP-militanten de ontredderde socialistische vakbondsleden trachtten in te palmen. Dit feit zou het wantrouwen tegenover de communisten zo sterk doen toenemen, dat het elke vorm van samenwerking later haast onmogelijk zou maken. De diep ingewortelde anti-fascistische reflex van de KP was door het niet-aanvalspact sterk op de proef gesteld en kwam na de Duitse inval alleen tot uiting in prikacties tegen collaboratiegroepen. De vijandigheid ten opzichte van Rex en VNV zat er bij de communisten diep in. Al vlug lieten ze zich gelden bij tegenbetogingen en anti-rexistische manifestaties. Langs de 'lakeien' van de bezetter, het VNV en Rex, kwam ook de kritiek los op de bezetter zelf en op het systeem dat hij bij ons wou invoeren: 'In werkelijkheid is de zogenaamde "nieuwe orde" slechts een licht gewijzigde versie van de "oude orde", met andere woorden van het kapitalistisch regime. Vandaag net als gisteren worden de rijken rijker en de armen armer', schreef 'La Vérité' op 1 oktober 1940. Maar de communisten hielden het niet bij woorden. Waar mogelijk gingen ze tot de actie over. Zij zetten de huismoeders aan te betogen voor een betere bevoorrading, vooral in Antwerpen en zij lagen aan de basis van de eerste stakingen. Precies door deze sociale actie, hoe beperkt ze ook nog was, begon de partij zich de laatste maanden van 1940 opnieuw te ontplooien. Maar ook ontstonden daardoor de eerste wrijvingen met de bezetter. Ondanks de onduidelijke houding van de Belgische communisten na het niet-aanvalspact, zijn de bezettingsautoriteiten de KP-militanten steeds blijven wantrouwen. Dit bleek zeer duidelijk uit Duitse nota's en rapporten, onder meer uit de Tätigkeitsberichte van november 1940. Hierin formuleerde de Militärverwaltung het optreden van de KP als volgt: 'De Belgische communisten wachten gewoon af. Hun houding is ondertussen verstrakt en kan geenszins als pro-Duits bestempeld worden. In hun propaganda sturen ze aan op een mogelijk vertrek van de Duitse troepen en

verwachten ze 'n Sovjet-interventie. Zij bereiden zich voor op een machtsovername. Duitsland heeft voor hen slechts één doel, namelijk de kleine naties en de koloniën te onderdrukken'. Dit rapport verwees ook naar anti-Duitse artikels in het communistisch sluikblad 'La Vérité'. Daarin werden vooral de economische maatregelen van de bezetter sterk op de korrel genomen. Ook de contacten met leden van de clandestiene Duitse KP werden argwanend bekeken. Tijdens stakingsacties, vooral in Wallonië, waren er in de maanden februari-maart-april 1941 reeds een aantal communistische militanten aangehouden. Maar Berlijn en vooral het Reichssicherheitshauptamt spoorden aan tot voorzichtigheid. De Sipo-SD wenste efficiënt toe te slaan en haar actie niet te laten compromitteren door voorbarige arrestaties. Van die kant wachtte men dus af, want in Berlijn was men de militaire campagne tegen de Sovjetunie aan het voorbereiden.

Van de ontwikkeling van clandestiene activiteiten van de Communistische Partij getuigen een hele reeks sluikbladen. In het voorjaar van 1941 waren het er reeds een tiental geworden, naast de nationale spreekbuizen 'De Roode Vaan' en de Franstalige tegenhanger 'Le Drapeau Rouge'. Ook de jeugdwerking van de partij werd nieuw leven ingeblazen. De vooroorlogse 'Geünifieerde Socialistische Jonge Wacht' werd omgevormd tot 'Revolutionaire Volksjeugd'. 'Jeunesse Nouvelle', het blad van de Franstalige 'Jeune Garde Socialiste Unifiée' verscheen reeds vanaf oktober 1940. Belangrijk waren daarnaast ook de werking van de communistische intellectuelen rond het blad 'Les Temps Nouveaux' en 'La Voix des Femmes'. Dit waren allemaal elementen die wij in het latere Onafhankelijkheidsfront zouden terugvinden.

In mei 1941, toen de grote stakingsgolf pas was weggeëbd, verscheen zowat het belangrijkste manifest van de Belgische KP tijdens de oorlog. De titel ervan sprak boekdelen: 'Oproep aan het Vlaamse en Waalse volk voor de onafhankelijkheid van het land'. Opmerkelijk was dat tegelijkertijd de Franse KP een gelijkaardige oproep deed. De verklaring ligt voor de hand. Op dat ogenblik bevonden zich immers de twee afgevaardigden van de Komintern, de Communistische Internationale, in ons land. Voor de Belgische KP was het de Hongaar Andor Bereï, die in 1940 door de Belgische overheid naar Franse kampen was gevoerd en die gedurende de ganse bezetting de Belgische KP hielp besturen. Voor de Franse KP was het de Tsjech Eugène Fried, die nog tijdens de bezetting in Brussel zou neergeschoten worden.

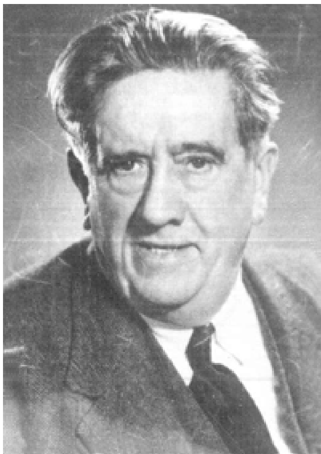
2 Op zoek naar een eenheidsfront.

In mei 1941 lanceerden de communisten de 'Oproep tot het Vlaamse en Waalse volk voor de onafhankelijkheid van het land'. Het is pas vanaf dit ogenblik dat er opnieuw sprake kon zijn van een politiek perspectief in het Verzet tegen de bezetter.

Zowel de harde werkelijkheid van de bezetting, als de discussie in de leiding van de Communistische Internationale lagen aan de basis van deze heroriëntatie. Het was trouwens opmerkelijk dat de Belgische partijleiding al in maart 1941 aan de hoofdredacteur van de clandestiene 'Drapeau Rouge', Pierre Joye, opdracht gegeven had in alle stilte enkele personaliteiten te contacteren met het oog op de vorming van een politiek front tegen de bezetter.

De Duitse inval in de Sovjetunie op 22 juni 1941 betekende voor de Belgische communisten het definitieve einde van een periode van dubbelzinnigheid en verwarring. Na het niet-aanvalspact van 23 augustus 1939 hadden de communisten Engeland en Frankrijk als even grote oorlogstokers beschouwd als naziDuitsland. Pas na de Duitse aanval in de Sovjetunie waren bij de Belgische communisten alle onduidelijkheden en aarzelingen verdwenen. Dit wilde niet zeggen dat de KPB zich vóór de zomer van 1941 zomaar bij de nieuwe situatie had neergelegd,

1

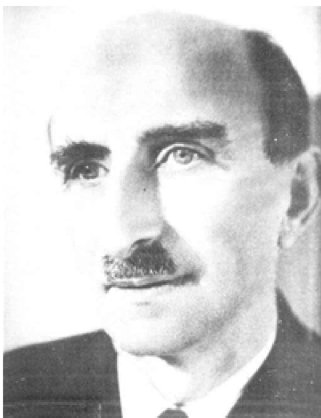

2

3

4

5

6

7

8

9

10

(1) De communistische journalist Pierre Joye. Hij legde al in de lente van 1941 de eerste contacten met het oog op een breed verzetsfront, het OF.
(2) Dr. Marteaux, één van de drie (symbolische) stichters van het OF
(3) Norbert Hougardy. Hij vertegenwoordigde de liberale partij in de leiding van het OF.
(4) Jean Terfve. Weinigen hadden zoveel invloed op het beleid van KP, OF en partizanen.
(5) Xavier Relecom, nationaal-secretaris van de KP van 1936 tot zijn aanhouding in 1943
(6) Priester Bolland en Fernand Demany, met Marteaux de stichters van het OF
(7) Edgar Lalmand. Hij leidde samen met de Komintern-afgevaardigde Andor Bereï, de KP vanaf 1943.
(8) Terfve, Demany, Dispy en Hougardy bij de bevrijding
(9) Bert Van Hoorick bij zijn terugkeer uit Buchenwald
(10) Aloïs Gerlo. Hij speelde al vroeg een belangrijke rol in het OF en Lomo, later ook in de Patriottische Milities, de OF-leiding en de KP.

maar het had tot dan ontbroken aan duidelijke doelstellingen. Vanaf nu zouden de communisten opnieuw aanknopen bij de-anti-fascistische traditie van de jaren dertig en zouden zij de motor worden van het verzet tegen de bezetter en de collaboratie...

Uit de contacten die Pierre Joye in de lente van 1941 had gelegd met vooraanstaanden uit alle milieu's, ontstond de kern van het latere Onafhankelijkheidsfront. Onder hen was Fernand Demany, een gewezen journalist van ‘Le Soir’, Dr. Marteaux, die van de socialistische partij overgestapt was naar de communisten, en abbé Bolland.

Merkwaardig was de aanwezigheid van André Bolland, een priester uit het bisdom Luik, oprichter van een lekenhulporganisatie voor de missies, de SAM (Société d'Auxiliaires aux Missions). Bolland was missionaris in China en had er de Japanse bezetting meegemaakt. Hij was de medestichter van een Belgisch-Chinese vriendschapsvereniging waarvan ook communisten en socialisten, zoals Dr. Marteaux deel uitmaakten.

De communisten wensten een zo breed mogelijk volksfront uit te bouwen, en waren in de eerste instantie op zoek gegaan naar hun ‘volksfrontrelaties’. ‘Het front van alle vrijheidskrachten, zonder onderscheid van politieke of wijsgerige overtuiging, is opgericht in Vlaanderen’, schreef ‘De Roode Vaan’ in september 1941. ‘In de ellende en de verdrukking hebben de handen van alle eerlijke strijders, katholieken, liberalen, socialisten, communisten, Vlaams-nationalistische democraten en partijlozen zich dan toch gevonden.’ De KPB wilde politieke meningsverschillen zoveel mogelijk uit de weg gaan. Eigenlijk namen de communisten hun eenheidsdromen voor werkelijkheid. Van een echt front was toen immers nog geen sprake. Ze hechtten heel veel belang aan een samengaan met de socialisten. Ze droomden van een onafhankelijkheidsfront, waarvan de arbeidersbeweging de ruggegraat zou vormen. De socialisten die zich zowat tegelijkertijd als het Front in de clandestiniteit begonnen te reorganiseren, wezen evenwel iedere vorm van samenwerking met de communisten af.

Dit standpunt werd vastgelegd op de clandestiene socialistische bijeenkomst van Burnot-Rivière in september 1941. Vooral de poging van de KP om vanaf juni 1940, na het manifest van BWP-voorzitter De Man, de socialistische arbeiders aan te trekken, sterkte de socialistische partijleiders in hun wantrouwen ten aanzien van de communisten. Onderlinge scheldpartijen in de clandestiene kranten van die periode wijzen er trouwens op hoezeer beiden wel van elkaar vervreemd waren. Daarbij kwam nog dat de socialisten in 1941 niet meer konden beschikken over een machtig partijapparaat om de communistische invloed op te vangen.

Toch lieten de communisten niets onverlet om toonaangevende socialisten bij de werking van het onafhankelijkheidsfront te betrekken. Onder hen waren volksvertegenwoordiger De Cooman en senator Missiaen. Ze hadden zitting in het nationaal bureau van het Onafhankelijkheidsfront. In elk geval heeft de clandestiene BSP wel Marcel Sonneville afgevaardigd in het OF-bureau, maar dan alleen als waarnemer.

Bij het Katholiek Blok en zelfs bij de Christelijke Arbeidersbeweging voelde men uiteraard weinig voor een door de communisten geïnspireerd verzetsfront. Alleen enkele ‘randfiguren’ uit de christen-democratische beweging bleken bereid tot medewerking. Eén van hen was advocaat Marcel Grégoire, oud-kabinetslid van eerste

minister Pierlot. Hij kwam eind 1942 in het Nationaal Comité van het Onafhankelijkheidsfront.

In de verdere uitbouw van het onafhankelijkheidsfront speelden de regionale comité's een grote rol. De Communistische Partij had daarin wel haar vertegenwoordigers, maar vanaf midden 1943, dus na de aanhoudingen in de partijleiding werd de KP-invloed in vele OF-comité's geringer. In sommige streken, vooral in Oost-Vlaanderen, slaagde het OF erin de plaatselijke comité's op evenwichtige basis uit te bouwen. Bijna overal vond men vertegenwoordigers van alle democratische strekkingen. In Gent b.v. was er 'n liberaal, Martens en later Merchiers, een socialist, Achilles Mussche, een communist, Robert Mussche, en een katholiek, André Alers. De katholieken in de comité's waren ook heel dikwijls figuren die wat buiten het traditionele katholieke milieu stonden.

Het Onafhankelijkheidsfront beschouwde zich als de spil van het Belgische verzet. Al vlug zocht het contact met andere groeperingen zoals de Belgische Nationale Beweging, die net

NOUVELLE SÉRIE : No 72 — 7 AOUT 1944 — PRIX : 1 FRANC

LE DRAPEAU ROUGE

ORGANE CENTRAL DU PARTI COMMUNISTE DE BELGIQUE

Fondateur : Joseph JACQUEMOTTE

Les patriotes français insurgés ont libéré de nombreux villages et des villes.

Chez nous, l'Insurrection Nationale est proche. Le P.C. qui, dans son combat d'avant-poste, a payé un lourd tribut, y participera de toutes ses forces. Il lui faut des milliers de nouveaux membres.

Lecteurs, sympathisants, patriotes anti-attentistes, adhérez au Parti Communiste!

C'EST LA LUTTE FINALE

Au cours des sept semaines que dure l'offensive à l'Est, le front n'a cessé de s'étendre et couvre actuellement plus de 1.700 Km. Sur … plans, deux choses apparaissent certaines : ils estimaient la victoire impossible et endossaient au régime hitlerien la responsabilité de la dé-

La Belgique en lutte pour sa libération

Le Haut Commandement Interallié, dans son communiqué du 20 juillet, a dit notamment: "Les groupes de résistance en Belgique ont, depuis le 6 juin, poursuivi les destructions des voies de chemin de fer, des ponts et autres

1

De Vrije Belg

LAND VAN WAAS.

1942 … 1943. … PRYS:MINIMUM: 1 Fr.

… Oktober 1942 … 25.000 tanks …

2

NUMMER : 3. — JANUARI 1944.

95/27-1-44

De hamer

MINIMUMPRIJS : 1 Fr.

ORGAAN VAN DE SYNDIKALE STRIJDKOMITEITEN, IN VERBINDING MET HET O. F.

DE STRIJD VOOR DE 2.000 fr WINTERVERGOEDING EN DE 500 Fr DUURTETOESLAG IS OVERAL VOLOP AAN DEN GANG.

In geheel het land zijn zoowel de geestes- als de handarbeiders in vol-

3

NUMÉRO 2.

LE POLICIER LIBRE

Organe du Comité de Lutte Syndical de la Police Bruxelloise.

Affilié au Front de l'Indépendance.

4

DÉCEMBRE 1943 No 3

MEDECINE LIBRE

Abon. : 100 frs. minim.

Le Num. : 5 frs. minim.

L'Ordre des Médecins en échec

Donc, le 3 juillet dernier, Schuind, Secrétaire Général du Ministère de la Justice transmettait aux Procureurs Généraux les listes de nos confrères non inscrits à l'Ordre des Médecins : pour répondre au désir du « Chef de l'Ordre » il insistait pour que les parquets « fassent auprès des médecins non encore inscrits une démarche officieuse, leur signalant la nécessité de satisfaire à leurs obligations. »

sur base de la loi du 7 septembre 1939 ce qui réduisait quasi à néant le contrôle des Cours et Tribunaux sur la légalité des arrêtés.

3e Que l'arrêté du 15 juillet 1942, pris en vertu de la formule nouvelle s'est borné à retremper ainsi dans un bain nouveau de pseudo-légalité l'arrêté du 26 novembre 1941 ; seules quelques légères retouches **suggérées et dictées par la Cour de Cassation**

5

DE BOER

STRIJDORGAAN DER BOERENBEWEGING TEGEN DEN BEZETTER.

No 2 — December 1942 Prijs : 0.75 Fr.

BOEREN, ook U bedreigt de deportatie! GENOEG GEPRAAT! STELT U TE WEER!

Naargelang wij den vierden oorlogswinter intreden teekenen zich de verschijnselen af van een naderende ineenstorting van Hitler-Duitschland. Uitbloedend op het Oostfront, met Stalingrad als massagraf voor den Duitschen soldaat, ondermijnd door sabotage en aanslagen der heldhaftige Partisanen, wordt Hitler verplicht zich meer en meer te steunen op de werkkrachten van bezet-Europa. Vandaar dat hij in gansch Europa de misdaad der deportatie wil voltrekken. Maar dit alles bewijst ook dat Hitler slechts in staat is zijn misdadigen oorlog verder te voeren door onzen arbeid en dank zij onzen opbrengst van industrie en bodem. [illegible] bewijst tevens dat wij allen die voor Duitschland werken [illegible]

naar de Oostelijke gebieden te deporteeren. BOEREN, HET GEVAAR DER DEPORTATIE IS BITTER ERNST. Ja, in het Oosten liggen onmetelijke gebieden braak. Waarom? Omdat de Sovjet-boer de grond voor Hitler NIET wil bewerken. In plaats van hun grond voor den vijand vruchten te laten dragen, grijpen de Sovjet-boeren [illegible] met roem overladen Partisanen [illegible]. En zouden onze Vlaamsche boeren zich naar het Oosten laten sleepen om er de plaats in te nemen van den Sovjetboer die liever sterft dan te zijn knoeien te loven? Neen, duizendmaal neen! Liever volgen onze boeren het glorierijke voorbeeld der Russische boeren, [illegible]

6

Décembre 1943.- N° 2.- Le numéro : 1 fr.

SPORT LIBRE

Organe affilié au Front de l'Indépendance

NI FLEURS, NI COURONNES

Un silence de mort plane actuellement autour du fameux Commissariat aux Sports. Après les fracassantes déclarations du début, plus rien ne transpire actuellement et; il nous semble quelque peu déplacé, de notre part, de jouer au vautour et de déchiqueter ce cadavre, si vite corrompu. Si nous le faisons, c'est parce que l'union de toutes les bonnes volontés a montré qu'il était facile de surmonter certainas difficultés et que,

7

N° 1 December 1943 Minimumprijs

VOGELVRIJ

Dit blad wordt U verkocht DOOR en VOOR de jongens die weigeren naar Duitschland te vertrek[ken]

De opbrengst dient om hen te ondersteunen in hun verzet.

De organisatie der Dienstplichtweigeraars en "VOGELVRIJ" zijn aangesloten bij JEUGDFRONT (O

WAAROM VIJF FRANK

" Beste vrienden, oordeel dus niet dat dit

8

RADIO-MOSKOU

20.12.43-Nr.134-Pr. 1 fr.-Uitg.door de Belg. Ver. vd Vrienden vd S.Unie

MILITAIRE VERRICHTINGEN OP HET SOWJETFRONT.

7 December : Ten Westen en ten Zuid-Westen van KI[illegible]SJOBG zetten onze troepen de offensieve gevechten voort.Na den weerstand van den vijand te hebben gebroken en zijn tegenaanvallen te hebben afgeweerd,hebben ze zich meester gemaakt van een reeks zeer versterkte Duitsche steunpunten,waaronder Soletsjkowo,Andreejewka,Wassiljewka en het spoorwegstation Ponafiewka.- In het gebied van TSJERKAJAKOW leveren onze troepen hardnekkige gevechten tegen machtige vijandelijke pantserformaties en infanterie.Ze hebben eenige lokaliteiten ontruimd.-Op 6 December verloor de vijand 121 pantsers en 2[illegible] vliegtuigen.

8 December. Ten Westen en ten Zuid-Westen van KI[illegible]TSJOBG zetten onze troepen ~~het offensi~~ief verder,zijn vooruitgegaan en na den weerstand en de vijandelijke tegenaanvallen te hebben gebroken en afgeweerd,hebben ze zich van de hoofdplaatsen Sjelisawetsgradka en Nowajo-Praga(gebied Kirowgrad) en van een reeks andere lokaliteiten,alsook van het spoorwegstation Sjarowka en hebben aldus de spoorweg Znamenka-Nikolajew en Znamenka-Kriwoj-Rog doorsneden.-In den D[illegible]BOCHT,ten Zuid-Westen van Dnjepropetrowsk,hebben onze troepen meerdere versterkte steunpunten van den vijand ingenomen.-Ten Noord-Westen van TSJERKJAKOT worden verder bittere gevechten geleverd.Onze troepen hebben nog

9
De sluikpers van het OF en de KPB.

als het OF, voorstander was van een eenheidsbeweging over alle politieke en wereldbeschouwelijke grenzen heen. Dit betekende ook dat de BNB een rechtstreekse concurrent was voor het OF. Eind 1942 publiceerde het orgaan de BNB ‘La voix des Belges’ wel het programma van het OF, maar daarbij bleef het. Midden 1943 kwam het dan ook tot een (voorlopige) breuk. Wat daarbij ongetwijfeld een rol speelde, was de sterke aantrekkingskracht van het OF. Vanaf midden 1942 nam die nog toe. Het dynamisme van de communistische militanten droeg daartoe aanzienlijk bij. Ze waren actief op alle domeinen van de clandestiene strijd, bij de Gewapende Partizanen, in de Syndicale Strijdcomité's, het Joods Verdedigingscomiteit (CDJ), de sluikpers en allerlei organisaties als ‘Justice Libre’, ‘Médecine Libre’ en LOMO. Met LOMO (Leraarsbond Officieel Middelbaar Onderwijs) wilde het OF de invloed van de Nieuwe Orde op de jeugd tegengaan. In LOMO speelden Aloïs Gerlo, Leo Michielsen en André Alers een grote rol.

Er kwam vlug 'n samenwerking tot stand tussen LOMO en het ‘Jeugdfront voor de vrijheid’, dat gegroeid was uit de werking van de communistische jongerenorganisatie, de ‘Revolutionaire Volksjeugd’.

Het ‘Jeugdfront’ werd door de bezetter onverbiddelijk bekampt, voornamelijk omwille van het intense verzet tegen de verplichte tewerkstelling. In 1943 stierven 'n aantal leidende figuren onder de guillotine. Abbé Bourguignon, de bezieler van het ‘Jeugdfront’, werd aangehouden, maar hij overleefde de oorlog. Merkwaardig is wel dat hij werkzaam was in dezelfde lekenorganisatie als Abbé Bolland, één van de drie - symbolische -stichters van het OF.

De sterk uiteenlopende activiteiten van het Onafhankelijkheidsfront, waren slechts mogelijk door een uitgebreid net van ondergrondse strijdbladen. De hoofdbedoeling was vanzelfsprekend de bevolking beïnvloeden in de strijd tegen de bezetter. Daartoe had de leiding van het OF een persdienst in het leven geroepen die richtlijnen opstelde voor de samenstelling van de vele illegale kranten.

De taak van de plaatselijke bladen, die door de verschillende lokale organisaties uitgegeven werden, bestond er dan meer in van dat gedeelte aan te vullen met wetenswaardigheden van plaatselijk belang.

De redactie en de verspreiding van deze bladen was een erg gevaarlijk werk, niet minder gevaarlijk dan de ophefmakende uitgave van de valse ‘Soir’.

‘Le Soir’ was tijdens de bezetting zowat het paradepaardje van ‘de gestolen pers’. Het was dus met een zeker enthousiasme dat het Brabants comité van het OF reageerde op een idee van Marc Aubrion om op 11 november 1943 een valse uitgave van ‘Le Soir’ op de markt te brengen.

Om allerlei redenen werd de operatie gepland op dinsdag 9 november 1943. Op dinsdag telde de krant immers slechts twee pagina's. Dat was voor de ‘vermomde’ journalisten van ‘Le Soir’ nog net haalbaar. De artikels werden geschreven door Adrien van den Branden de Reeth en advocaat Pierre Anciaux.

Voor de gietvorm met de titel van ‘Le Soir’ en de lijst van de kiosken waar de krant verkocht werd, zorgde Theo Mullier, de OF-verantwoordelijke bij de Duitse (of gestolen) ‘Le Soir’. Van de 50.000 gedrukte exemplaren waren er 45.000 bestemd voor de verkoop door de plaatselijke afdelingen van het Onafhankelijkheidsfront. Vijfduizend kranten werden in de Brusselse krantenkiosken aangeboden door OF-koeriers. De ganse operatie was slechts mogelijk door de goedgesmeerde organisatie van het Onafhankelijkheidsfront. Maar er was ook een keerzijde aan de

medaille. Er volgden heel wat aanhoudingen. Verscheidene medewerkers aan de actie overleefden de oorlog niet, onder meer drukker Wellens en de OF-verantwoordelijke bij 'Le Soir', Mullier. Aubrion liep tegen de lamp toen hij - op eigen houtje - een valse 'Signal' wou uitgeven...

Minder spectaculair werk werd verricht door 'Solidariteit', het 'Rode Kruis' van het Onafhankelijkheidsfront. 'Solidariteit' zorgde voor de nodige fondsen voor iedereen die in nood verkeerde, ook personen van buiten het OF. Er werd hulp geboden aan joden, werkweigeraars en andere onderduikers en vooral aan familieleden van gearresteerde verzetsmensen.

Het tricolore front

Het OF had in 1943 een definitieve vorm aangenomen. Aan de leiding ervan stond een driemanschap, een Nationaal Secretariaat, bestaande uit Fernand Demany, advocaat Jean Terfve die de KP vertegenwoordigde en Norbert Hougardy die zetelde in naam van de Liberale Partij. Daardoor stond een Nationaal Comité, waarvan de leden uit veiligheidsoverwegingen in diverse kleine groepen vergaderden. In het Nationaal Comité waren in principe de provinciale comité's en de nationale organisaties vertegenwoordigd, zoals het Jeugdfront, Solidariteit, het Joods Verdedigingscomiteit enz.

In dit OF dat zich steeds meer uitbreidde, werden de communisten steeds meer een minderheid. Velen onder hen waren immers in de nazi-kampen terechtgekomen of terechtgesteld. In de federatie Brussel was tijdens de laatste oorlogsmaanden de KP slechts in 10 van de 33 bestaande OF-comité's vertegenwoordigd. De KP had sinds 1942 alles gedaan om het succes van het OF mogelijk te maken. Zij ging met haar strategie van het patriottisch front in 1943 nog een stap verder. Naar buiten uit werden de eigen politieke oogmerken nog wat dieper in de koelkast gestopt. In mei 1943 werd op initiatief van Moskou de Communistische Internationale, de Komintern, ontbonden. Zoals de ‘Roode Vaan’ van augustus 1943 het uitdrukte had Stalin daarmee de bedoeling de strijd tegen het ‘Hitler-fascisme te vergemakkelijken’.

In de praktijk veranderde er door de ontbinding van de Internationale niets aan de gehechtheid van de communisten aan de Sovjetunie. Na de golf van aanhoudingen in juli 1943, die een groot deel van de partijleiding trof, speelde de vertegenwoordiger van de Komintern in Brussel een belangrijke rol bij de reorganisatie van de partij en de vorming van een nieuwe leiding.

De aanhoudingen van juli 1943 hebben voor de partij dramatische gevolgen gehad. Het begon met de arrestatie van drie leidinggevende militanten, waaronder Paul Nothomb. Kort nadien volgde de ene aanhouding na de andere. Nagenoeg de hele top van de KP kwam in Breendonk terecht. Onder hen: Relecom, Van den Boom, Joye en Leemans. De Duitsers stelden hen een ‘wapenstilstand’ voor. Hun leven zou gespaard worden op voorwaarde dat de partizanen hun aanslagen zouden stopzetten. De aanslagen gingen evenwel verder. Wat er in Breendonk precies gebeurd is, is eigenlijk ook nooit duidelijk geweest. In elk geval werden de betrokken KP-leiders na de oorlog op een zijspoor gezet.

Kort na deze crisissituatie moest het OF ook beginnen nadenken over de organisatie van de bevrijding. In de clandestiene ‘Roode Vaan’, kwam dit thema in oktober 1943 voor het eerst aan bod: ‘Zeker, de communisten hebben noch aan hun ideaal, noch aan hun programma verzaakt, doch ze weten dat zij zulks zullen kunnen verwezenlijken. 't Is daarom dat zij met alle ware democraten zullen waken opdat het land democratisch geraadpleegd zou worden en vrijelijk zijn politiek en sociaal statuut zou kunnen kiezen’. Een ander punt dat steeds terugkwam in de KP- én in de OF-pers was de eis tot rechtvaardige bestraffing van de collaborateurs, en die eis werd steeds gekoppeld aan het herstel van de democratische vrijheden.

De bevrijding zelf zagen de communisten als een nationale opstand. Tegelijkertijd zou een algemene staking uitgeroepen worden en het beheer van de gemeenten zou tijdelijk in handen moeten komen van de Bevrijdingscomité's. Zij moesten instaan voor ravitaillering, ordehandhaving en het contact met de geallieerde troepen. De

OF-comité's moesten ‘in overeenstemming met onze autoriteiten in Londen’ - aldus een interne richtlijn van december 1943 - de vorming van deze Bevrijdingscomité's voorbereiden. In januari 1944 werd de vorming van de Bevrijdingscomité's concreter uitgewerkt, waarbij: ‘de OFcomité's een beroep konden doen op de bevolking, deze verzamelen in openbare vergaderingen waar de burgemeesters, schepenen en gemeenteraadsleden door de bevolking zelf zouden aangeduid worden, op voorstel van het OF-Bevrijdingscomité’. Deze stellingname stemde hoegenaamd niet overeen met de inzichten van de Belgische regering in Londen. Ook binnen het Nationaal Comité van het OF zorgde deze taakomschrijving voor heel wat onenigheid. Marcel Grégoire b.v. kon ermee niet akkoord gaan.

Onder druk van Londen besloot het OF van de Bevrijdingscomité's af te zien. Toch ging men door met de voorbereidingen van de nationale

opstand. Met die bedoeling waren immers in februari 1944 de Patriottische Milities opgericht, waarvoor de leden in principe buiten de kring van de OF-comité's moesten worden gerecruteerd. In de praktijk was dat niet het geval en waren de PM - waarvan het succes sterk streekgebonden was - vaak gemilitariseerde OF-groepen.

Wanneer begin september 1944 de geallieerde troepen de Belgische grens overschreden, werden de Patriottische Milities van het OF en de partizanen, net als de andere verzetsorganisaties opgeroepen om hen bij te staan. Het grondgebied werd echter zo snel bevrijd dat de verzetsmensen nauwelijks de kans kregen om te doen waar ze al lang op gehoopt hadden: massaal een rechtstreekse confrontatie aangaan met de bezetter. De nationale opstand - zoals het OF en de communisten die hadden gezien - kwam er niet. Voor vele verzetsmensen was dit een ontgoocheling. In het zog van de geallieerde troepen kwam de Belgische regering zeer snel terug in Brussel. De door haar gevreesde moeilijkheden met het verzet kwamen er niet, althans niet onmiddellijk.

De KP was uit de bezetting te voorschijn gekomen als de partij van de gefusilleerden en oefende dan ook mede dankzij de popularitiet van het Rode Leger een grote aantrekkingskracht uit. Dit succes werd meteen haar ondergang. Honderden kaderleden en militanten waren door de nazi's omgebracht of waren psychisch en fysisch aangetast uit de kampen teruggekomen. De meestal jonge, onervaren kaders konden de toevloed van nieuwe leden niet opvangen. Van de samenwerking tussen de communisten en de andere verzetsmensen uit het OF bleef al kort na de bevrijding niet veel meer over.

Het programma van de KP was te eenzijdig op haar verzetsverleden gericht. Dit bracht haar bij de verkiezingen van 1946 nog wel 23 zetels op, maar voor de concrete noden van het ogenblik had ze niet meteen een oplossing klaar die de kiezers aansprak. Tot de achteruitgang van de KP droeg vanzelfsprekend ook de Koude Oorlog bij. In 1952 hield de KP nog 12 zetels over en in 1958 nog 2.

3 De guerrilla van de partizanen

Uit de clandestiene pers blijkt hoe moeizaam de gewapende activiteiten van de communisten op gang kwamen. Voorlopig beperkte men zich tot sabotage-acties op kleine schaal. De ‘Drapeau Rouge’ signaleerde voor augustus en september 1941 sabotagedaden bij Carels in Gent, de Union Chimique in Oostende, enkele Brusselse bedrijven, bij ACEC in Charleroi, een vliegtuigfabriek in Courcelles, een munitieopslagplaats in Antwerpen. Nochtans was de politiek-militaire bedoeling van de communistische partijleiding op dat ogenblik reeds duidelijk omlijnd. Zo schreef ‘De Roode Vaan’ in september 1941: ‘Door de aktie voor de bevrijding van ons grondgebied te versterken, zullen wij op het binnenlandse front diegenen vervoegen wier strijd zich samensmelt met de onze: de heldhaftige strijders van het Roode Leger, die in het Oosten op het hoofdfront den reuzenstrijd voeren voor de vrijheid van de wereld.’

Het perspectief op lange termijn was dus in feite van militaire aard. Door de oprichting van een binnenlands front, het zogenaamde derde front, wilden de communisten de druk op het Oostfront doen afnemen. Hun doelstellingen waren dus duidelijk van politiek-militaire aard. Met de beperkte middelen waarover ze beschikten, richtten de communisten in dit beginstadium hun pijlen in de eerste plaats op de rechtstreekse medewerkers van de bezetter, de Belgische collaborateurs. Via die omweg wilden ze het ‘derde front’ zo doelmatig mogelijk maken. Ook de verscherping van de bezettingspolitiek speelde 'n grote rol. ‘Le Drapeau Rouge’ van oktober 1941 zag het zo: ‘Het is niet de actie die de repressie uitlokt, het zijn de misdaden van de nazi's die de actie hebben uitgelokt en onze beulen hebben zeker niet gewacht tot de sabotage een massakarakter aannam om honderden anti-fascisten en patriotten aan te houden, op te sluiten en naar Breendonk te sturen om er te sterven van honger en mishandelingen.’ Het is in deze context dat men de verzetsacties moet bekijken, ondanks vergissingen en ontsporingen. Het is in elk geval duidelijk dat de bezetting van ons land een flagrante terreurdaad was. De nationale instellingen werden geleidelijk ondergeschikt gemaakt aan het nationaalsocialistische bestuursapparaat. Rex, VNV, De-Vlag en SS-Vlaanderen kregen in de schaduw van Duitse geweerlopen de macht in handen, vooral op lokaal vlak. Ook dit werd door de meerderheid van de bevolking aangevoeld als terreur.

Maar nog sterker voelde men de beperkingen aan van een economie in oorlogstijd. Voor een land als België, dat zo sterk afhankelijk was van de buitenlandse handel, had de oorlogssituatie ernstige gevolgen voor de tewerkstelling. Daarbij kwam nog de gebrekkige voedselvoorziening die eveneens afhankelijk was van de invoer. Bovendien werd een groot gedeelte van onze landbouwproduktie voor Duitsland bestemd. De crisis kwam bij iedereen hard aan, maar vooral bij de arbeidersklasse. Uit sociale noodzaak trokken vele werklozen (en anderen) naar Duitsland. Velen onder hen zouden na de invoering van de verplichte tewerkstelling evenwel niet teruggaan. Sommigen kwamen bij het verzet terecht, zelfs bij de partizanen. Wie zich bij de nieuwe toestand niet wou neerleggen, had zeer weinig mogelijkheden, en dat gold zeker voor wie onderaan de maatschappelijke ladder stond. Zelfs in milieu's die afwijzend stonden tegenover gewapende acties, bestempelde men het geweld als de losprijs van de tirannie, zoals de clandestiene socialistische krant ‘L'Espoir’ in oktober 1941.

Voor de communisten was de situatie sinds de zomer van 1941 dramatisch gewijzigd. Na de aanhouding van een paar honderd KP-militanten eind juni, was iedere gekende communist

gewoonweg vogelvrij verklaard. Tussen december 1941 en januari 1942 werden niet minder dan 17 communisten terechtgesteld en 12 ter dood veroordeeld. Tientallen anderen wachtten op hun vonnis of waren al naar Duitsland gedeporteerd. Twee militanten, onder wie volksvertegenwoordiger Cordier, waren door de Gestapo vermoord. Vooral de dood van Cordier was een psychologisch keerpunt. In februari 1942 merkte 'Le Drapeau Rouge' op dat de Duitse terreur een afschrikkingsmiddel was dat zich tegen de bezetter zou keren. Op dat ogenblik hadden de communisten nog geen dodelijke aanslagen gepleegd.

Vanaf eind 1941 werden de eerste gewapende kernen opgericht. Geïnspireerd door het Russische en Joegoslavische voorbeeld, bedachten ze zichzelf met de naam 'Partizanen'. Later gebruikte men ook PA, in codetaal SO, en zelfs 'Kinderwelzijn'. De partizanen waren aanvankelijk vooral in de steden actief, tot eind 1942 overwegend in Brussel en Charleroi. De structuur van de Brusselse partizanen was vrij gecompliceerd. In april-mei 1942 werden er immers twee afzonderlijke korpsen opgericht, namelijk het Brussels korps en een Mobiel Korps. In het Brussels korps kwamen vooral jonge radicale militanten van de 'Jeune Garde Socialiste Unifiée' terecht. Zoals elders waren de kaderleden oud-Spanje-strijders, zoals André Larsen en Albert Bailly, alias de gorilla. Daarnaast was er het Mobiel Korps. Aan de basis van het Mobiel Korps lag de organisatie van buitenlandse arbeiders in de schoot van de communistische partij, namelijk de 'Main d'Oeuvre Immigrée' (MOI). In de jaren '20 en '30 had België een aanzienlijke inwijking gekend uit Oost-Europa. Onder deze immigranten waren vele duizenden joden die de armoede en antisemitische vervolgingen in hun geboorteland ontvlucht waren. Zij kwamen terecht in arbeidersbuurten in Brussel, Antwerpen en Charleroi, meestal in stationswijken...

De oorlogsomstandigheden, vooral de scherpe anti-joodse maatregelen en de wegvoeringen in de zomer van 1942 zouden vele jonge immigranten naar het gewapend verzet drijven. Velen onder hen waren trouwens al vroeger actief. Het was dan ook niet verwonderlijk dat de KP-leiding de MOI-verantwoordelijke voor Brussel, de Bulgaar Angheloff, aansprak voor de oprichting van een speciale partizanengroep in de schoot van de MOI. Ook Angheloff had in de Internationale Brigaden gediend. Anghelhoff richtte drie compagnies op: een Poolse, een Bessarabische en een derde die bestond uit Hongaren, Joegoslaven en Roemenen. Behalve Angheloff, waren de meeste commandanten en gewone partizanen joden. Ook in het korps van Brussel waren heel wat jonge radicale joden en dat is wel begrijpelijk. Zij waren immers in de clandestiniteit gedreven en hadden familieleden en vrienden zien wegvoeren.

Het waren joodse partizanen van het Mobiel Korps die al in de zomer van 1942 gewapende acties uitvoerden tegen joodse collaborateurs. Naast Brussel was ook Charleroi in 1942 een belangrijk partizanencentrum, onder leiding van de Luikse communist Victor Thonet en een andere oud-Spanjestrijder, Raoul Baligand. Vanaf oktober 1941 voerde deze partizanengroep aanslagen uit op houtvoorraden en elektrische centrales in kolenmijnen. De belangrijkste aanslag was ongetwijfeld die op de mijn 'Bois du Cazier' in Marcinelle in april 1942. Daarbij werden vijftien kisten dynamiet buitgemaakt.

Al zouden de sabotages de belangrijkste partizanenactiviteiten blijven tijdens de ganse bezetting, toch deed er zich in de loop van 1942 geleidelijk een evolutie voor in de richting van aanslagen tegen personen. Wat men, nu meer dan veertig jaar later ook mag denken: de partizanen waren niet de eersten die overgingen tot het

neerschieten van collaborateurs of Duitse militairen. In augustus en september 1941 waren al twee vooraanstaande Rexisten en twee Duitse militairen vermoord in Leuze en Doornik. De daders waren leden van een vrijwel onbekende beweging ‘La Phalange Blanche’. In elk geval werden de moord- en sabotageaanslagen beantwoord met een steeds sterker wordende Duitse repressie, waardoor de partizanen nog radicaler gingen optreden. Het was evenwel niet de bezetter die het eerste doelwit zou worden, wel zijn Belgische medewerkers. ‘De Roode Vaan’ van februari 1942 motiveerde die tactiek als volgt: ‘Een feit: het gaat het VNV niet naar den wensch, het slaagt er niet in vat te krijgen op de Vlaamse volksmassa's, maar het organiseert de corruptie, het maakt gebruik van de ruime geldmiddelen, die Hitler ter beschikking stelt, om menschen te koopen. Het

1

2

3

FAHNDUNG
OPSPORING
RECHERCHE

Am 27.2.1943 ist der Schwerverbrecher
ROBERT DUBOIS

PERSONENBESCHREIBUNG :

BFRS. 500.000

Op 27.2.1943 is de gevaarlijke misdadiger
ROBERT DUBOIS

PERSOONSBESCHRIJVING :

500.000 B. FR.

ROBERT DUBOIS

SIGNALEMENT :

500.000 FR. B.

4

5

6

7

Bij de stichting van de partizanen speelden de oud-Spanjestrijders een grote rol.
(1) Raoul Baligand
(2) Paul Nothomb (rechtstaand), naast hem Albert De Coninck
(3) Herdenking Victor Thonet
(4) Opsporingsbericht Bob Dubois
De eerste gefusilleerde partizanen:
(5) De Renty
(6) Jos Lenaerts
(7) Christiaen Nicaise

1

2

3

4

5

6

7

8

(1) Thodor Angheloff, de stichter van het Mobiel Korps van de partizanen
(2) Oscar Hiernaux, chef van het Korps van Brussel
(3) De partizanenleiders Dispy, Lakatos en Grippa (na de bevrijding)
(4-8) Joodse Partizanen:
(4) Chiel Pasternak
(5) Emile Löwenwirth-Lakatos, commandant van het Mobiel Korps
(6) Zijn broer, Michel Löwenwirth
(7) David Lachman
(8) Henri Dobrzynski

deelt postjes uit met honderden en verplicht aldus de geplaatsten en hun families aan zich. Het zorgt voor ruime soldij voor de Vlaamsche Wacht op kosten van den Staat, terwijl de families van onze 80.000 krijgsgevangenen hongeren. Het zou van de zijde der patriotten onverantwoord zijn uit het oog te verliezen dat Zwarte Brigade, Nationaal Socialistische Jeugd, Vrijwillige Arbeidsdienst, SS, enz., bijeengevoegd en steunend op een gansche reeks bezette machtsposities, een niet te onderschatten gevaar vertegenwoordigen. Aan de patriotten overal de huizen van het fascistisch racaille te kenmerken, hun ruiten in te gooien, de terreur tegen hen te organiseren zoals zij ze tegen ons hebben ontketend.'

Het duurde nog tot februari-maart 1942 eer de partizanen overgingen tot acties tegen collaborateurs. In Verviers werd een dodelijke aanslag gepleegd op iemand die verdacht werd van medewerking met de SD en in Luik op een meestergast bij FN en zijn vriendin. Het ging hier nog niet om een systematische afschrikkingscampagne, maar om weerwraak. De slachtoffers in Luik werden b.v. verdacht van de verklikking van verzetsstrijders die wapens ontvreemd hadden bij FN. Vanaf april 1942 werden de aanslagen meer planmatig. Dit was het begin van een indrukwekkende golf van aanslagen, die slechts na de bevrijding een einde zou nemen.

De vergeten burgeroorlog

De 'Roode Vaan' van mei 1942 gaf een overzicht van de eerste systematische aanslagen op collaborateurs. Vanaf nu was de bedoeling duidelijk: de collaborateurs schrik aanjagen en aantonen dat collaboratie niet lonend was en zelfs gevaarlijk. 'Na de gehate SS-man X van Geraardsbergen, is het de rexistische leider van Ath, Y, die te Lessen als een hond werd neergeschoten. Te Brussel ontplofte een bom in het lokaal "De Zwaan" tijdens een vergadering van SS-mannen. Verschillenden werden gekwetst, er zouden zelfs doden zijn!' Het artikel eindigde met een oproep om nog meer aanslagen te plegen: 'Goed zoo! Versterkt den strijd tegen de gemeene verraders. Geen enkele ontloope zijn verdiende straf. De ellendelingen die zich in dienst van den vijand stellen moeten als vijand behandeld worden: als honden zullen zij kreveren!'

En de lijst met dodelijke aanslagen en sabotages ging verder. Opvallend is wel dat ze praktisch allemaal plaats hadden in Brussel en de Waalse industriegebieden. Het was trouwens daar dat de KP relatief sterk stond. - *22 juni 1942:* Bomaanslag tegen het kantoor van de Sicherheitspolizei in Charleroi. - *2 juli 1942:* Dodelijke aanslag op de Rexistische burgemeester van Ransart. - *4 augustus 1942:* Twee Waalse wachters neergeschoten te Ans.

In de daaropvolgende weken volgden nog een aantal aanslagen op leden van Rex en de NSKK. Op 25 oktober 1942 was er een bomaanslag op 'Cinema Marivaux' in Brussel. Dit gebeurde tijdens een filmvoorstelling, georganiseerd door DeVlag. Opvallend is wel dat vanaf eind 1942 heel wat aanslagen betrekking hadden op de invoering van de verplichte tewerkstelling in Duitsland. Ook voor de rest van de bezettingsperiode zouden er heel wat aanslagen gepleegd worden op collaborateurs die werkweigeraars hielpen opsporen.

De eerste aanslagen werden niet onverdeeld gunstig onthaald, ondanks de scherpe taal van de Belgische BBC-commentators Jan Moedwil en Victor de Laveleye. Naar aanleiding van de aanslagen van ‘La Phalange Blanche’ in Doornik in 1941 had de voormalige liberale minister en partijvoorzitter, de Laveleye, zich in erg agressieve bewoordingen uitgelaten: ‘Zet de jacht op de verraders verder, maar laat de Duitsers met rust, of het nu soldaten of politiemannen zijn. Daarvoor is het nog te vroeg.’

Voor de reacties van de publieke opinie zijn we aangewezen op de werken van Struye en Ooms en Delandsheere. Struye merkte eind 1941 al op dat de bevolking deze gewelddaden unaniem veroordeelde, maar... ‘daarentegen weinig bereid scheen de opzoekingen naar de daders te vergemakkelijken’ en in december 1942 schreven Ooms en Delandsheere: ‘Hoewel de aanslagen nutteloos zijn en te veroordelen, omdat ze het einde van de oorlog op geen enkele manier dichterbij brengen, moeten wij zeker geen vermindering van deze criminele actie verhopen, noch van de reactie erop trouwens. De honger naar wraak is daarvoor helaas te groot.’ Enkele maanden later, namelijk begin 1943, ver-

oordeelde ook kardinaal Van Roey het politiek geweld, maar vooral omwille van de gevolgen voor de bevolking. Voor bepaalde verzetsgroepen was hij daarin te ver gegaan, voor de Nieuwe Orde niet ver genoeg.

Vanaf eind 1942 greep de bezetter naar het wapen van de represailles. Na de moord op de rexistische burgemeester van Charleroi, Teughels, werden acht gijzelaars terechtgesteld. Het ging om verzetslieden die ter dood veroordeeld waren of daartoe de kans liepen. Op 12 december volgde een nieuwe reeks van tien gijzelaars. Deze executies leidden een nieuwe fase in de gewapende strijd in. De partijleiding van de KP en het Nationaal Commando van de partizanen gaven het bevel tot aanslagen op Duitse militairen, bij voorkeur officieren. Als gevolg van acties in Luik en Brussel, waarbij telkens twee doden vielen, volgde op 4 januari 1943 een derde reeks terechtstellingen van tien gijzelaars. Na een nieuwe aanslag op 5 januari werden zelfs twintig gijzelaars terechtgesteld. Er volgden nog drie doden op 8, 11 en 12 januari, waarop de bezetter op 13 januari 1943 opnieuw reageerde door twintig gijzelaars te fusilleren. Na deze laatste executie werden de aanslagen op Duitse militairen stopgezet. Daarvoor waren meerdere redenen. In de schoot van het OF was deze gang van zaken, die een kringloop van geweld met zich bracht, niet overal even gunstig onthaald. De voornaamste reden moet evenwel gezocht worden in de hoge prijs die werd betaald voor iedere neergeschoten Duitser. Er vielen nu te veel slachtoffers onder de verzetslieden. Het was de KP-leiding en het partizanen-commando trouwens niet ontgaan dat de ‘tarief’ voor neergeschoten collaborateurs merkelijk lager lag.

Vanaf 1943 trad de partizanenstrijd in een nieuwe fase. De militaire situatie op alle fronten was sterk aan het veranderen, vooral na de Duitse nederlaag in Stalingrad. Ook de binnenlandse situatie was ingrijpend gewijzigd sinds de invoering van de verplichte tewerkstelling in Duitsland in oktober 1942, waardoor de haat tegen de bezetter nog toenam. Daarbij kwam nog de ongenadige repressie tegen de communisten. De eerste kaders van de partizanen waren daardoor sterk uitgedund. Hun plaatsen werden nu ingenomen door minder politiek bewuste jongeren, die door de jacht op werkweigeraars in de clandestiniteit waren gedreven. Het Duits Militair Bestuur zag die evolutie met lede ogen aan. In een Tätigkeitsbericht van 1 augustus 1943 zag het de verplichte tewerkstelling als de ideale voedingsbodem voor de partizanen. Uit vrees voor aanhouding zouden vele werkweigeraars de weg vinden naar het verzet en dan vooral naar de radicaalste groep, de partizanen. Voor de bezetter was dit een gevaarlijke evolutie. Terwijl de partizanen door hun banden met de KP vroeger weinig weerklank vonden bij de bevolking, werden ze nu beschouwd als martelaars die uit wettige zelfverdediging handelden. Dit zou een efficiënte bestrijding bemoeilijken.

In de loop van 1943 werden de partizanenrangen niet alleen aangevuld met werkweigeraars, maar ook met verzetsmensen uit het ‘Nationaal Verzet’, zoals de Duitsers het noemden. Een aantal onder hen voelden er weinig voor geduldig te wachten op de ordewoorden die de langverwachte landing zouden aankondigen. De partizanen van deze tweede generatie waren niet meer uit hetzelfde ideologisch hout gesneden als de anti-fascistische KP-militanten van het eerste uur. Symbolisch voor deze tweede partizanengeneratie, was de samenstelling van het detachement dat op 14 maart 1943 een aanslag pleegde op Paul Colin, hoofdredacteur van ‘Le Nouveau Journal’ en boegbeeld van de culturele collaboratie. De dader van de aanslag was de

jonge student Arnaud Fraiteur, afkomstig uit de liberale hoge burgerij en nog geen 18 jaar oud. Verder was er een 23-jarige ex-legionair van het Franse Vreemdelingenlegioen, namelijk André Berthulot. De derde was een 37jarige communistische militant, Maurice Raskin, die meer beantwoordde aan het klassieke partizanentype.

Naarmate de strijd tegen de bezetter directer werd en het ideologische perspectief vager, begonnen er zich ook nevenverschijnselen af te tekenen.

De steeds toenemende repressie van de bezetter en de weinig benijdenswaardige levensomstandigheden van de bevolking, bevorderden de politieke en ook de criminele aanslagen en overvallen. Het werd met de dag moeilijker politiek en crimineel geweld uit elkaar te houden. De vele ondergedokenen werkweigeraars, joden en anderen - waren niet altijd gemakkelijk

1

Kardinaal VAN ROEY veroordeelt de Aanslagen

Kardinaal Van Roey, aartsbisschop van Mechelen, heeft Zondag in alle kerken van het land, de volgende verklaring laten voorlezen :

De inwendige toestand van het land wordt met den dag erger. Gewelddaden worden zonder ophouden zoo wat overal gepleegd.

Sinds enkelen tijd zijn de aanslagen op het leven niet meer te tellen.

Waartoe voert deze bloedstroom ? De onmiddellijke gevolgen ervan zijn duidelijk : algemeene onveiligheid en beroering, verdeeldheid en doodelijke haat, allerstrengste maatregelen die het leven van ons reeds te zwaar gekwetste volk hoe langer hoe meer ondraaglijk maken. Indien de tragische reeks voortgaat voorzien wij dat nog grootere gevaren niet zullen uitblijven

Gezien deze omstandigheden doen wij een beroep op het menschelijkheidsgevoel, op de vaderlandsliefde van al onze landgenooten. Wij kennen niet de daders van deze aanslagen, noch de doeleinden die zij beoogen, maar, welke ook hun bedoelingen en hun drijfveeren zijn, niettemin zien wij voor onze oogen zich de noodlottige gevolgen ontwikkelen, welke hun handelwijze feitelijk voor onze ongelukkige bevolking meebrengt.

Ter wille van deze gevolgen, achten wij dat de huidige geweldplegingen niet geoorloofd zijn, en keuren wij al de aanslagen op het leven af en veroordeelen wij ze openlijk.

Met onze stem te verheffen, beoogen wij slechts het welzijn van ons vaderland en het heil van ons volk. « Salus populi suprema lex. » Het heil van het volk moet de hoogste wet zijn : dat is de hoofdvereischte van alle welbegrepen vaderlandsliefde. In naam van dit principe, vragen wij dat de bloedige reeks een einde neme en dat rust en het geduld wederopleven, in de onwrikbare hoop op een rechtvaardigen vrede

Mechelen, 13 Januari 1943.

Get. J. E. Kard. VAN ROEY.
Aartsbisschop van Mechelen.

2

Belgisch Leger der Partisanen

Korps Limburg 035 Etat-Major

Maastrichterstraat, 37 -- HASSELT

Aan de Hasseltsche Bevolking

Het is een feit dat de bevoorrading te wenschen laat.

Het is een feit, *en het is de wil van het volk*, dat de oorlogswoekeraars bestraft worden.

Wij weten, alles kan niet in een dag geschieden. Maar er moeten tusschenmaatregelen getroffen worden. De Partisanen hebben vroeger reeds gezegd : « ONS VOLK MAG EN ZAL NIET VERHONGEREN. »

Wij hebben destijds de groote boeren verplicht een deel van hunnen oogst aan het volk af te staan. Wij hebben de gendarmen en Gestapos van de velden afgejaagd om het volk in de gelegenheid te stellen zich op het veld zelf te bevoorraden. Wij hebben zelfs moedwillige Nazi-dienaren die, trots ons ordewoord, de arbeiders van de velden joegen en zelfs deden neerschieten, de verdiende straf gegeven. Er zijn menschen die dit alles onwettelijk noemen.

Wij noemen onwettelijk wanneer ons volk honger lijdt.

Wij noemen onwettelijkheid, de houding van sommige autoriteiten, wanneer het volk honger heeft.

WIJ NOEMEN WETTELIJK :

1. Dat het volk eten moet hebben.

2. Dat de oorlogswoekeraars moeten bestraft worden.

Het volk en de Partisanen kunnen niet altijd zoolang wachten. Alles gaat veel te traag.

Wij handelen dus zelf en willen er ook onze verantwoordelijkheid voor dragen tegenover de wet en in het bijzonder tegenover HET VOLK.

De Partisanen gingen op eigen verantwoordelijkheid bij zekere oorlogswoekeraars varkens, vaarzen en schapen aanslaan, brachten die naar het stedelijk slachthuis en gaven het bevel deze onmiddellijk te doen slachten en uit te verkoopen aan den officieelen prijs aan de Hasseltsche bevolking. — Dat vinden zekere heeren natuurlijk onwettelijk en volgens hen voorziet de wet paragraaf X N° zooveel een zekere straf van zooveel en zooveel gevangenis.

De Partisanen zullen het oordeel vragen der bevolking en de straf die het volk voor ons wenscht zullen wij ondergaan. Dat vinden wij, Partisanen, Wettelijkheid.

Voor ons Partisanen is de wet : Den wil van het volk. Wat het volk wilt dat is wet. Wat het volk niet wilt dat is onwettelijkheid.

Dat is de taal der gerechtigheid.
Dat is de taal der Partisanen.

Weg met de oorlogswoekeraars.
Weg met de verouderde wetten.
Dood aan alle verraders en collaborateurs.

LEVE HET VOLK ! LEVE BELGIË !

DE PARTISANEN.

3

Zij die vielen voor het Vaderland !

Alfons NULENS

Paulina NULENS

Hubert NULENS

Eugeen NULENS

De Familie NULENS, uit Alken, een der meest getroffene Limburgsche Families.

Weerstanders van het eerste uur, zij zijn de belichaming van het verzet in Limburg. Hun gedachtenis blijve in eere.

4

BEKENDMAKING

De Oberfeldkommandantur Brussel deelt mede:

Tot boete voor moordaanslagen gepleegd op leden van de Duitsche Weermacht te Brussel, werden

TWINTIG TERRORISTEN,

waarvan de namen volgen, gefusiljeerd:

Loossens, Jozef, verhuizer, te Brussel-Jette.
Verstraeten, Aloys, kleermaker, te Brussel-Jette.
Vandermaelen Vincent, radio-technieker, te Brussel-Jette.
Kemei, Juliaan-Emiel, onderwijzer, te Laken.
Braibant, Richard-Jozef-Lodewijk, bediende, te Brussel.
Comhaire Renaat, handelsreiziger, te Brussel-Berchem.
Detilloeg, Matheas, werkman, te Herstal.
Keppens, Kamiel, handelaar te Ans.
Deschamps Jozef, zonder beroep te Brussel.
Vandeuren Omaar, inspekteur bij de gerechtelijke politie te Brussel-Etterbeek.
Predom, Eugeen, muurschilder, te Anderlecht.
Louis, Andreas, inspekteur van politie, te Brussel.
Vandiest, Maurits, werktuigkundige, te Genval.
Nicolet Karel, haarkapper, te Genval.
Gobert, Achilles-Lodewijk, autobestuurder, te Genval.
Groy, Alberecht, elektriekwerker, te Rixensart.
Deceuster Denis, fabrieksarbeider, te Rixensart.
Dereune, Edward, handelsbediende, te Rixensart.
Dumont, Clovis, blikslager, te Mousty.
Borderieux Edmond, fabrieksbediende, te Genval.

5

✝

GODVRUCHTIG AANDENKEN

DER 24 SAMEN TERECHTGESTELDE

LIMBURGSCHE PARTISANEN

Geen vriend heeft hen in 't leed bezocht.
Geen moeder, geen broeder of zuster mocht
de lijders, op hun smartbed zien,
hen liefdes troost en bijstand biên.

In 't einde kwam er zekerheid —
met droef berusten reeds verbeid;
de langgemisten, lief zoo zéér,
Keeren nooit meer tot de hunnen weer...

Gevallen voor het Vaderland,
verheerlijkt in Gods gloriebrand,
verwachten zij hun geliefden waar
zij tronen als held en martelaar.

GEDENK HEN IN UWE GEBEDEN.

17 December 1945.

6

(1) Proces tegen het partizanencommando dat een aanslag pleegde op Paul Colin, hoofdredacteur van Le Nouveau Journal
(2) Reactie van Kardinaal Van Roey op de aanslagen
(3) Vlugschrift van de Limburgse partizanen
(4-6) Het Limburgs verzet bracht zware offers. De Duitse repressie had evenwel een omgekeerd effect.

onder controle te houden. Na de oorlog is gebleken dat in bepaalde streken een aantal illegalen zich onder de mom van verzet aan brutaal gemeenrechtelijk banditisme bezondigden. Dit was vooral het geval in Limburg. Dergelijke toestanden hebben nog tijdens de bezetting het verzet in diskrediet gebracht. De verzetsgroeperingen waren zich van het probleem bewust. In de sluikpers en in communiqué's werd gewaarschuwd voor het banditisme. Het bezettingsbestuur en de collaborateurs grepen deze wantoestanden immers maar al te graag aan om de bevolking op te zetten tegen het verzet. Volgens ‘De Partisaan’, het orgaan van de Gewapende Partizanen (van november 1943), was de campagne tegen het banditisme ontketend door de nazi-pers omdat men de partizanen niet de baas kon. Vandaar de volgende richtlijnen tot de plaatselijke partizanengroepen: 1. de partizanen moesten hun acties beperken tot ‘verklikkers en erkende collaborateurs’; 2. de ‘geldaanslagen’ moesten tot het minimum worden beperkt, een ‘minimum dat overeenkomt met hun bestaans- en bewapeningsbehoeften’; 3. alle verzetsgroepen moesten samenwerken om de ‘ware bandieten op het spoor te komen’.

De oproep besloot met de vaststelling dat het beter was enkele roversacties onbestraft te laten liever dan ‘de uitlevering van een Patriot in de handen der gestapo-beulen te veroorzaken’.

1943 was een zwart jaar voor alle verzetsorganisaties, maar voor de partizanen werd het bijna noodlottig. In juli 1943 waren de belangrijkste leiders van de KP en de partizanen aangehouden. Door dit alles kwamen de partizanenacties ernstig in het gedrang. De verbindingen waren immers een tijdlang verbroken, maar bovendien bracht de golf van aanhoudingen een sterk wantrouwen teweeg bij de overgebleven partizanenleiders én de basis. Wat in de zomer van 1943 in Breendonk gebeurde had verstrekkende gevolgen kunnen hebben voor de partizanen. De Duitse politie stelde aan vier gevangen genomen leden van de nationale leiding van de KP voor haar te helpen bij het verder ontmantelen van de partizanen. In ruil daarvoor zou wat minder medogenloos worden opgetreden tegen de politieke activiteiten van de partij. Mede om hun levens en deze van de vele andere aangehouden communisten te sparen gingen de vier ten dele op dit voorstel in. In het verlengde van deze ‘overwinning’ gaf de SIPO een valse ‘Drapeau Rouge’ uit, waarin werd opgeroepen de partizanenacties stop te zetten. Zo goed als niemand liep echter in dit valstrik en de acties van de partizanen gingen onverpoosd verder. In Limburg begonnen ze pas voor goed en ook in Leuven gingen de aanslagen onverminderd verder. Bij de Brusselse partizanen heeft de aanhoudingsgolf van juli 1943 zware gevolgen gehad. Al in de lente van 1943 waren zowel het korps van Brussel als het Mobiel Korps zwaar getroffen door massale arrestaties. De twee korpsen werden nu samengesmolten in een korps voor Brussel en Waals Brabant, waarin nog steeds heel wat joden actief waren.

Het eindoffensief

In 1944 nam de golf van geweld nog uitbreiding. Het is niet gemakkelijk een precieze verklaring te geven voor de heftigheid waarmee het verzet in bepaalde streken te werk ging. In Leuven en Kessel-Lo b.v. werden op een dag in februari 1944, zes

personen neergeschoten: vier rijkswachters, een vrouw die verdacht werd van medewerking met de SD en de directeur van de Centrale Werkplaatsen van de Spoorwegen.

Dat het er in Leuven erger aan toe ging dan in de rest van het Vlaamse land (Limburg uitgezonderd) heeft te maken met verscheidene factoren. De Leuvense partizanen hadden hun wortels in de socialistische jeugdbeweging. Daaruit was op het einde van de jaren dertig het Revolutionair Anti-Fascistisch Front ontstaan, waarin communisten en socialisten samenwerkten. Deze jongeren hadden zich erg actief getoond in straatgevechten met autoritaire groeperingen zoals het Nationaal Legioen, Rex en VNV. Vergeten wij niet dat Léon Degrelle zijn ‘carrière’ begon als student in Leuven. Daarbij kwam nog dat de arbeidersbeweging in Leuven altijd erg strijdvaardig was. In 1902 waren immers zes arbeiders door de burgerwacht doodgeschoten bij een betoging voor het algemeen stemrecht. Wat wellicht het meest doorwoog op de onverbiddelijke strijdmethodes van het verzet in Leuven was de slachting die de Duitsers er in 1914 hadden aangericht. De hele stad werd in brand gestoken en man-

nen, vrouwen en kinderen werden op een gruwelijke manier afgemaakt.

Naast Leuven kende ook Limburg een heel intense partizanenactiviteit. Tot eind mei 1943 was deze provincie één van de rustigste gebieden van het land gebleven, maar wat er nadien gebeurde, heeft nog lang nagezinderd en ook in verzetskringen voor problemen gezorgd. Meer dan in andere streken werden er aanslagen gepleegd op leden van de collaboratiegroeperingen. Van mei tot december 1943 vielen in Limburg 19 doden, onder wie 12 VNV-leden: afdelingsleiders, Zwarte Brigade-mannen, en jeugdleiders. Drie slachtoffers waren lid van een gezin dat actief was in de landbouw- en voedingscorporatie. Door de partizanen werden ze ten onrechte als VNV'ers bestempeld. Sommige aanslagen waren niet door politieke motieven ingegeven en waren niet het werk van het verzet.

In het voorjaar van 1944 sloeg de bezetter ongemeen hard toe. In januari werden ongeveer 80 mensen gearresteerd en op 10 april werden 24 Limburgse partizanen in Breendonk gefusilleerd. Deze strenge repressie had evenwel een omgekeerd effect, zoals toegegeven wordt in een SD-rapport van 15 juli 1944. Volgens dit rapport was de Nieuwe Orde in Limburg volledig verlamd door de aanslagen van de partizanen. De repressie van de Duitsers bezorgde de partizanen nog meer steun bij de plaatselijke bevolking. Wat bij de bezetter het zwaarst aankwam, was de kritiek van het VNV en DeVlag. Deze groeperingen voelden zich aan hun lot overgelaten en vonden dat de Duitse politiediensten machteloos toekeken.

Hoe omzichtig het probleem van de aanslagen moet behandeld worden, blijkt duidelijk uit enkele concrete gevallen. Erg dramatisch was b.v. de afloop van een partizanenactie in de streek van Leuven. Op 10 mei 1944 werden in Wijgmaal vijf leden van eenzelfde gezin naar een nabijgelegen bos gebracht en er neergeschoten. Eén dochter overleefde de aanslag. De betrokken familie werd verdacht van medewerking aan de jacht op werkwilligen. Daarbij zou de zestienjarige zoon de Feldengendarmen vergezeld hebben. Toen de vader en de enige overlevende dochter in 1951 een burgerlijk geding instelden tegen de Belgische Staat en de zes daders, werd de Staat veroordeeld tot een schadevergoeding. De daders gingen vrijuit, maar de rechtbank bestempelde hun actie als ‘zonder enig nut voor de weerstand of voor het vaderland’ en was bovendien van oordeel dat ze ‘met bijzondere lichtzinnigheid schijnt bevolen geweest te zijn, op grond van sommige verdenkingen, die aan geen enkel onderzoek konden weerstaan.’ Nu zoveel jaren later wordt er in partizanenkringen nog steeds beweerd dat het vaak onmogelijk was na de oorlog afdoende bewijzen te leveren voor gevallen van verklikking, gewoon omdat zovele betrokkenen niet meer leefden, de documenten vernietigd waren en heel wat getuigen om beroeps- en andere redenen niet meer durfden getuigen. Ook wordt gewezen op de hele sfeer van wantrouwen, veroorzaakt door de vele aanhoudingen en executies. Vele arrestaties waren het gevolg van naamloze brieven, loslippigheid, enz...

Als gevolg van de vele arrestaties kort voor de bevrijding, werden coördinatie en controle met de dag moeilijker, vooral in Limburg. Vandaar de oproep van het korpscommando van de Limburgse partizanen in de zomer 1944: ‘Iedere gegradeerde moet door zijn ondergeschikten gewaardeerd worden voor zijn moed, oprechtheid en verstand. Om onze organisatie den hoogsten vorm van strijdvaardigheid te geven, moet men ervoor zorgen dat zij zowel uiterlijk als innerlijk gezond weze. In onze rangen zelf moeten wij met alle kracht en aandacht den strijd voeren tegen deze

gevaarlijke vijanden, die zijn: luiheid, dronkenschap, overdreven vrouwenlust en tegen de meest gevaarlijke van alle: de bezitslust.'

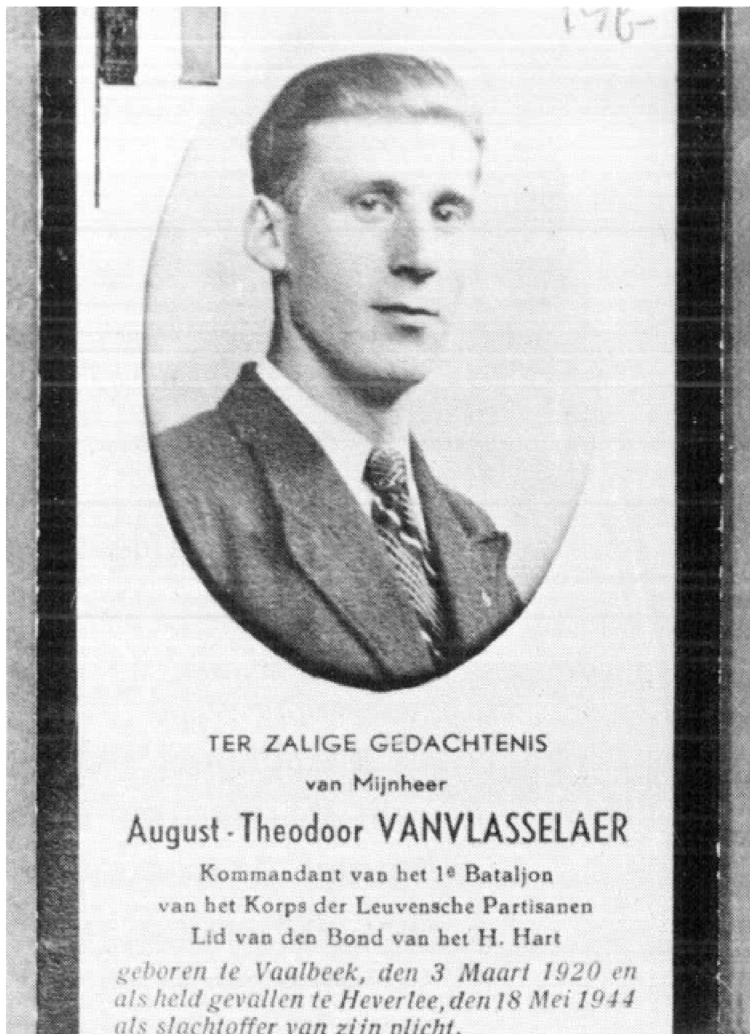
Het bleef evenwel niet bij dreigingen. In 'De Partisaan', 'Le Partisan', 'De Roode Vaan' en 'Le Drapeau Rouge' werden regelmatig sancties bekend gemaakt tegen partizanen die zich schuldig gemaakt hadden aan 'ambtsontrouw en diefstal'. Sommigen werden gedegradeerd, anderen uitgesloten. Zware overtreders werden 'vogelvrij' verklaard. In de laatste oorlogsmaanden deden zich dan ook enkele mysterieuze verdwijningen voor. In een paar gevallen waren die wellicht het gevolg van weerwraakacties van het Veiligheidskorps van Verbelen of de 'Gardes wallonnes' van Rex. Soms kon het ook om onderlinge afrekeningen gaan, maar voor de chaotische periode van de zomer 1944 ontbreken getuigenissen en andere bewijzen.

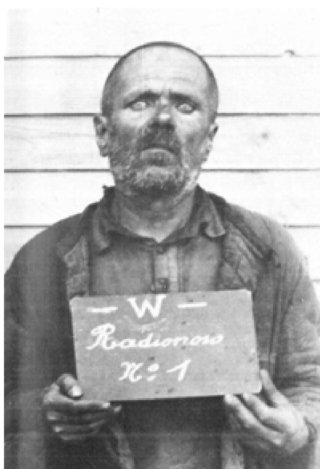
1

2

TER ZALIGE GEDACHTENIS
van Mijnheer
August - Theodoor VANVLASSELAER
Kommandant van het 1e Bataljon
van het Korps der Leuvensche Partisanen
Lid van den Bond van het H. Hart
geboren te Vaalbeek, den 3 Maart 1920 en als held gevallen te Heverlee, den 18 Mei 1944 als slachtoffer van zijn plicht.

3

4

5

6

7

(1-3) De Partizanen waren erg actief in de streek van Leuven:
(1) Louis Van Brussel, die het tot Nationaal-Commandant bracht.
(2) Pierre Hermans, één van de actiefste Leuvense partizanenleiders
(3) De Leuvense partizanenleider Van Vlasselaer
(4+5) Russische gevangenen, tewerkgesteld in de Limburgse mijnen
(6) Sommigen onder hen kwamen bij de Gewapende Partizanen terecht
(7) Partizanen, bij de bevrijding

De eerste gewapende groepen van de Kommunistische Partij, gevormd in de loop van de laatste maanden van 1941, waren een antwoord op de blinde repressie georganiseerd door de bezetter. Dat en de solidariteit met de Sovjetunie motiveerde de eerste partizanen die aanvaardden ontzaglijke risico's te lopen. Zij werden in het najaar van 1942 vervoegd door een groep joodse jongeren, door de deportaties in de illegaliteit gedrukt. Maar deze recrutering bleef binnen de communistische familie. Met ware doodsverachting stortten zij zich in de 'terreurcampagne' tegen de Belgische collaborateurs van de jaarwending 1942-1943. Het ene korps na het andere werd door de Gestapo ontmanteld. Veel partizanen van het eerste uur vielen als 'gijzelaar' voor het executiepeloton. Toen de kans zich aanbood voor de partizanen om massaal de 'ontwortelde' werkwijgeraars te organiseren, bleven er nog onvoldoende geschoolde elementen over om voor de nodige politieke en morele omkadering te zorgen. De partizanen slaagden er met name niet in de stap te zetten van de communistische stadsguerrillagroep naar het patriottisch 'Leger der partizanen' - benaming die men wellicht niet toevallig na de oorlog zou invoeren. Een vervlechting in hun schoot van politieke actie en gemeenrechtelijk banditisme kwam echter nergens elders dan in Noord-Limburg voor. Deze uitwas mag geen smet werpen op de honderden partizanen die sneuvelden in een ongelijke strijd met een machtige vijand. Naar schatting 1/3 van de bij de directe acties betrokken effectieven bekochten hun ideaal en hun haat voor het nazisme met het leven.

4 Vechten om te overleven

De joodse bevolking die aan de vooravond van de tweede wereldoorlog in België woonde, had zich nog niet lang in ons land gevestigd. Vóór 1914 woonde er hier maar een kleine kolonie joden: Belgische joden hoofdzakelijk van Nederlands-Duitse oorsprong en recentere immigranten van Russische en Oostenrijkse afkomst. Tussen 1921 en 1930 dreven armoede en vervolgingen een veel talrijker groep Poolse en Russische joden naar ons land. Na 1933, vooral in 1938, kregen ze het gezelschap van Duitse en Oostenrijkse joden, op de vlucht voor de nazi's. Zo kwam het dat van de ca. 66.000 joden in België vóór 10 mei 1940 er slechts een 4.000 de Belgische nationaliteit bezaten. Deze Belgische joden vormden een sociale elite in handel en industrie en waren ook de officiële vertegenwoordigers van de joodse gemeenschap. De overgrote meerderheid van de joden waren echter kleine zelfstandigen. Ze waren voornamelijk werkzaam in de lederbewerking, de diamant en textielsector. De joodse bevolking in België vormde dus vóór 1940 zeker geen hechte gemeenschap, noch in de sociologische, noch in de religieuze zin. De traditionele godsdienstige en humanitaire joodse organisaties vertegenwoordigden vooral de Belgische joden en waren er niet in geslaagd de joodse gemeenschap echt te organiseren. De toevloed van zoveel vreemdelingen gaf aanleiding tot racistische oprispingen,

1

2

3

4

5

2e Jaargang N° 6 20 Maart 193

volks verwering

50 centiem

Halfmaandelijks

PROPAGANDABLAD TER BEVEILIGING VAN RAS EN BODEM

REDACTIE EN BEHEER

Antwerpen...
Stad der Joden !

Huysmans Heraus !

Wij vernemen uit de bladen dat er ernstig spraak is

6

(1, 2, 3, 4, 5) De Joodse gemeenschap in ons land aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog

(6) ‘Volksverwering’, de spreekbuis van de Antwerpse antisemitische milieu's

voornamelijk in Antwerpen. De reacties betroffen hier haast uitsluitend de buitenlandse joden. Het was vooral in Antwerpen dat de agressieve anti-joodse groepering 'Volksverwering' heel actief was. Onder leiding van advocaat René Lambrichts heeft 'Volksverwering' een zeer nefaste rol gespeeld, vooral tijdens de bezetting. In de negatieve reacties van een deel van de publieke opinie en ook van de overheid, speelde de politieke overtuiging van een aantal buitenlandse joden een rol. Onder invloed van de politieke situatie in hun land van herkomst, was er onder hen een sterke kern van zionisten, communisten, socialisten. De Spaanse burgeroorlog had een bijzondere aantrekkingskracht op de joodse anti-fascisten. Onder de vrijwilligers die vanuit België dienst namen bij de Internationale Brigades, waren er zeer veel buitenlandse joden.

De 10de mei ging de joodse bevolking, samen met tienduizenden Belgen op de vlucht. Zij had ongetwijfeld alle redenen om een bezetting van het nationaal-socialistisch Duitsland te vrezen. Andere joden waren intussen door de Belgische autoriteiten naar Frankrijk gevoerd. Zij maakten deel uit van de verdachte vreemdelingen die door de Belgische regering waren aangehouden. Onder hen bevonden zich enkele duizenden Duitse en Oostenrijkse joden die aan de vooravond van de tweede wereldoorlog naar België waren geëmigreerd om aan de anti-semitische vervolgingen te onstnappen. Achtduizend joden die vóór mei 1940 in België verbleven, kwamen uiteindelijk in Franse interneringskampen terecht. Bijna 6.000 van hen zouden via Drancy naar Auschwitz gedeporteerd worden. De meeste joden die naar Frankrijk waren gevlucht kwamen evenwel in de loop van de zomer van 1940 naar België terug. Gunstige berichten over het correct gedrag van de Duitse troepen sijpelden in Frankrijk door en overtuigden ook de joden dat het in België nog niet zo'n vaart zou lopen als in Duitsland. Dat leek wel erg naïef, maar men moet toch bedenken dat deze mensen hun werk en woning in België hadden en ze als vluchteling in Frankrijk in erg moeilijke omstandigheden leefden.

De Duitse bezetter hoedde er zich wel voor de eerder positief ingestelde bevolking tegen zich in het harnas te jagen door het nemen van uitzonderingsmaatregelen tegen de joden. Deze voorzichtige politiek zou trouwens gedurende bijna twee jaar worden verdergezet. De jodenverordeningen die vanaf eind oktober 1940 werden uitgevaardigd, verraadden geenszins de uiteindelijke bedoeling, de vernietiging van de joden, de 'Endlösing'. De belangrijkste Duitse verordeningen illustreren duidelijk deze bedoelingen. Op 28 oktober 1940 vaardigden de militaire autoriteiten de eerste anti-joodse maatregelen uit. Hierin werd een omschrijving gegeven van het begrip 'jood' en werd de terugkeer verboden van joden die het land hadden verlaten. Het meest opvallend was de oprichting van een jodenregister, waarin alle joden van meer dan vijftien jaar zich moesten laten inschrijven. Een aantal specifieke maatregelen troffen verder de vreemde joden, zo de verplichte tewerkstelling in Limburg van december 1940 tot juli 1941.

Een verordening van 31 mei 1941 verbood de Belgen handel te drijven met joden. Daarnaast werden de Belgische joden uitgesloten van functies in de openbare diensten, het onderwijs, het gerecht, de medische sector en de pers. In feite ging het hier over een erg kleine groep. De bezetter wachtte er zich dus voor de Belgische bevolking tegen zich op te zetten door draconische maatregelen tegen de joodse bevolking. Vandaar een omzichtige tactiek die in twee fasen verliep: eerst werden de joden geïdentificeerd. Dit gebeurde door middel van het jodenregister. Vervolgens werden

ze van hun bestaansmiddelen beroofd en van de Belgische bevolking geïsoleerd. Minder dan één jaar vóór de eerste deportaties werd de joodse bevolking in een administratief getto gedreven, namelijk door de oprichting van de ‘Jodenvereniging in België’ (de Jodenraad) op 25 november 1941. De laatste stap was de invoering van de jodenster op 27 mei 1942. Hier hadden de Duitsers zich misrekend. De bevolking reageerde niet langer onverschillig, maar koos partij voor de vernederde en vervolgde joden. Door de jodenster werd de discriminatie van de joodse medeburgers nu duidelijk zichtbaar.

De betuiging van medeleven met de verdrukte joden bleef evenwel beperkt tot de grote steden. Het was immers alleen daar dat de joodse bevolking zich - sinds de verordening van 29 augustus 1941 - mocht vestigen. In feite was dit een bevestiging van een bestaande toestand.

1

2

3

4

Jef van de Wiele
Joden zijn ook Menschen!

5

JÜDISCHES UNTERNEHMEN
JOODSCHE ONDERNEMING
ENTREPRISE JUIVE

6

7

8

(1) Joodse vluchtelingen uit Nazi-Duitsland vonden nergens onderdak, ook niet in de USA. De ‘Saint-Louis’ in Antwerpen
(2) Joodse vluchtelingen in Merksplas
(3) Antisemitische bladen als ‘Volksverwering’ legden altijd een verband tussen jodendom, bolsjevisme en vrijmetselarij, ...
(4) Advokaat Lambrichts, leider van Volksverwering
(5) Antisemitische brochure van Jef van de Wiele, leider van de DeVlag
(6) Boycot van Joodse onderneming, in het begin van de bezetting
(7+8) Anti-joodse rellen bij de synagoge in de Van de Nestlei in Antwerpen

Naast de anti-joodse maatregelen van de bezetter, had er zich intussen een ander belangrijk feit voorgedaan, namelijk de brutale vernieling van een joodse synagoge in Antwerpen. In Antwerpen waren de anti-joodse maatregelen ook veel scherper dan elders: zo was er een verbod om cinema's, parken en toneelzalen te betreden. Deze situatie was voor een goed deel toe te schrijven aan de agitatie van de ‘Anti-Joodse Centrale’ gegroeid uit de vooroorlogse ‘Volksverwering’. Daarnaast was het anti-semitisme in de collaboratiepers, soms openlijk, soms indirect, aanwezig. In de clandestiene pers lokte dit alles vóór de invoering van de jodenster in 1942, nauweljks reactie uit. Slechts in 4 van de 96 clandestiene kranten kwam het joodse probleem in december 1940 ter sprake. Slechts hier en daar reageerde men tegen de verwijdering van joden uit openbare ambten: zo aan de ULB waar de academische overheid zich naderhand onderwierp - en bij de Brusselse orde van advocaten die weigerde nog verder een ledenlijst te publiceren.

Door de Belgische administratie werd er loyaal meegewerkt aan de uitvoering van anti-joodse verordeningen. De secretarissen-generaal hebben wel geweigerd de anti-joodse maatregelen zelf door te voeren, maar zij hebben niet belet dat de gemeentelijke administraties de opdracht kregen jodenregisters aan te leggen. De Belgische overheden pasten ook hier de politiek van het minste kwaad toe: zolang er aan de Belgische joden - die slechts 6% van de joodse bevolking uitmaakten - niet werd geraakt, bleven de reacties gematigd. Dit verklaart trouwens waarom deze joden van Belgische nationaliteit, althans in den beginne, van de wegvoeringen gespaard bleven. Het Duits militair bestuur was er zich van bewust dat zijn antijoodse maatregelen nog niet veel protest hadden uitgelokt. Anderzijds besefte het ook dat die maatregelen slechts op de sympathie van een zeer kleine minderheid van de bevolking konden rekenen. Daarom ook werd de invoering van de ‘ster’ in maart 1942 uitgesteld. De vrees van het bezettingsbestuur werd in juni 1942 bewaarheid. Het feit dat de racistische vervolging nu voor iedereen goed zichtbaar werd, deed de onverschilligheid omslaan in medelijden en verontwaardiging. In de belangrijkste clandestiene kranten kwamen felle reacties los: in de ‘Libre Belgique’, in ‘Le Peuple’, in ‘Le Drapeau Rouge’. De reserves - of liever bepaalde anti-semitische vooroordelen die in bepaalde bevolkingslagen levendig waren - moesten wijken voor de patriottische eenheid onder het motto: de vijand van mijn vijand is mijn vriend. In augustus 1942 titelde ‘La Libre Belgique’: ‘Belgen, of ge nu pro of anti-semiet zijt, weet dat de joden slachtoffer zijn van de Duitsers. (...) Protesteer tegen de barbaarse maatregelen die tegen hen zijn genomen. Dat zal de Duitsers woedend maken.’ Ook de gemeentelijke overheden, die net als met het aanleggen van de jodenregisters, met de verdeling van de ‘ster’ waren belast, werden nu niet meer unaniem bereid gevonden om mee te werken. De conferentie van Brusselse burgemeesters weigerde. Uiteindelijk besliste de bezetter de ‘ster’ in de Brusselse agglomeratie via de Oberfeldkommandantur zelf te laten verdelen. Later werd deze taak door de Joodse Raad overgenomen. Elders, zoals in Antwerpen, voerden de gemeentediensten trouw de opdracht van de bezetter uit.

In ieder geval was het ‘jodenprobleem’ voor wat de bezetter betrof, nu in zijn definitieve fase getreden en kon de uitvoering ervan - ook in zijn meest onmenselijke aspecten - niet meer voor de Belgische bevolking verborgen blijven. De verontwaardiging die in de publieke opinie uiteindelijk aanwezig was bij de invoering van de ‘ster’, werd dan ook langzaam maar zeker omgezet in daadwerkelijke

solidariteit. Ongeveer twee maanden na de invoering van de 'ster', eind juli 1942, begonnen de eerste jodendeportaties. De 'kaarten voor de tewerkstelling' werden via de 'Jodenvereniging in België', de Joodse Raad, verspreid. De eerste opgeroepenen meldden zich op 27 juli aan de poorten van de Dossin-kazerne in Mechelen. Op 4 augustus vertrok het eerste konvooi: in drie maanden zouden 17.000 mannen, vrouwen en kinderen vervoerd worden naar de gaskamers van Auschwitz. Zij vormden 2/3 van de uit België gedeporteerde joden.

De Belgische notabelen, zoals de secretaris-generaal van het Departement van Justitie, Schuind, kardinaal Van Roey en koningin-moeder Elisabeth kwamen tussen bij de bezetter om deze wegvoeringen, zoniet ongedaan te maken, dan toch te verlichten. Het enige resultaat van

hun tussenkomsten was dat de joden met Belgische nationaliteit voorlopig gespaard bleven van de ‘verplichte tewerkstelling in het Oosten’. In vele clandestiene kranten werd de ‘voorzichtigheid’ van deze tussenkomsten betreurd. Zij hadden op zijn minst protesten verwacht. De enige groep die in de zomer van 1942 op een radicale manier in het verzet ging tegen de organisatie van de ‘tewerkstelling’ kwam uit communistische hoek: de partizanen van het Mobiel Korps, gegroeid uit de MOI (Main d'Oeuvre Immigrée) - traden in het strijdperk. Voor de joodse communisten moest deze strijd in de eerste plaats gericht zijn tegen de ‘Jodenvereniging in België’, door hen bestempeld als ‘een instrument van onze meest bloeddorstige vijand’. De joodse notabelen die dachten een politiek van het minste kwaad te volgen door samen te werken met de bezetter werden vanuit linkse middens aangevallen. De linkszionistische organisaties en de communisten uit de MOI vonden elkaar in deze kritiek. Na de illegale syndicale strijd in de joodse bedrijven in de lente van 1942, kozen in de zomer van datzelfde jaar - door de massale deportaties - vele joodse jongeren voor de gewapende strijd. Zij kwamen in het Mobiel Korps terecht, omkaderd door oud-vrijwilligers van de Internationale Brigades. De 25ste juli 1942 voerde de Pools-joodse compagnie van het Mobiel Korps een actie uit tegen de Jodenvereniging, gevestigd aan de Brussels Zuidstraat: de steekkaarten met namen van de in België wonende joden werden in brand gestoken. De partizanen kwamen echter te laat: het ging hier slechts om kopieën.

Op 29 augustus, in de periode van de razzia's, zouden zij de verantwoordelijke van de ‘tewerkstelling’ in de Jodenvereniging op straat neerschieten. Ondanks de loyale medewerking van de joodse notabelen - getuige hiervan de oproep van de 1ste augustus 1942, uitgaande van de Jodenvereniging - liepen spontane aanmeldingen van joden in Mechelen na een paar weken sterk terug. Met het vierde konvooi, de 15de augustus, was er al een vertraging op het schema van de SS. Om dit te verhelpen gingen de Duitsers over tot razzia's. Gezien de grotere concentratie van de joodse bevolking in Antwerpen, werden er drie razzia's uitgevoerd, tegen één in Brussel. Dat alles in één maand. Voor de razzia's van de 15de en de 18de augustus in Antwerpen kon de SS rekenen op de steun van de gemeentepolitie.

Uit een politieverslag van 31 augustus 1942 blijkt goed hoe nauwgezet de Antwerpse politie haar taak vervuld heeft: ‘Van dezen die verklaarden ziek te zijn werd geen rekening gehouden. De beoordeling werd overgelaten aan de Duitse overheid. Door de moedwilligheid van meerdere joodsche inwoners waren de agenten verplicht deuren te openen met geweld’. Het barbaars optreden van de SS en haar Vlaamse hulptroepen versterkte nog de afkeer tegen de bezetter bij de bevolking. Spontane daden van solidariteit, het verbergen van de opgejaagde joden, kwamen nu snel op gang. Het kwam er voor het verzet vooral op aan de joden ervan te overtuigen niet naar Mechelen te gaan. Men mag immers niet vergeten dat er zeer weinig bekend was over de aard van de zogenaamde ‘verplichte tewerkstelling’. Zo schreef het katholieke sluikblad ‘De Vrijschutter’ in september 1942: ‘Mannen worden opgespoord en weggevoerd om als slaven te gaan werken en sterven voor dat heerenvolk. Vrouwen en jonge dochters worden weggesleurd, ontvoerd naar concentratiekampen. Moeders worden weggerukt en ontnomen aan de weenende kinderen. Schreiende kinderen worden in tuchthuizen en gestichten ondergebracht en zullen hun ouders niet meer terugzien. Families worden uiteengerukt, vernietigd, uitgemoord’. In mei 1943 was ‘De Vrijschutter’ wel iets preciezer over het lot van

de gedeporteerde joden, wellicht als gevolg van BBC-uitzendingen: ‘Alzoo hebben ze deze ongelukkigen in heel het bezet Europa met duizenden weggevoerd naar concentratiekampen waar ze meestendeels door mishandelingen en gebrek omkwamen. Heele wagonladingen zijn ter bestemming aangekomen met niets anders dan een hoop in ontbinding zijnde lijken. Heele kampen werden met giftgas bewerkt en uitgemoord’.

Uiteindelijk kwamen enkele getuigen de alarmerende geruchten bevestigen: Victor Martin, een OF-lid, vertrok in oktober 1942 naar Duitsland om ‘studieredenen’. Hij reisde door naar Polen en bezocht daar familieleden van in België verblijvende joden, werd aangehouden, kon ontsnappen en keerde in mei 1943 naar België terug. Zijn verslag over het gebruik van de gaskamers bevestigde wat zelfs vele joodse ver-

1

2

3

4

5

6

(1) Gherts en Yvonne Jospa, bezielers van het Joods Verdedigingscomiteit
(2-4) Joodse kinderen, in een Luiks landbouwersgezin (familie Géorisse in Cornémont)
(5+6) Joodse gevangenen, neergeschoten bij ontsnappingspogingen uit convooi naar Auschwitz (19 april 1943). Het ging hier om een individuele verzetsactie in de omgeving van Boortmeerbeek. Meer dan 200 joden slaagden erin te ontsnappen.

1

2

3

4

5

6

7

8

(1) Yvonne Nèvejean, Directeur-Generaal bij het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn. Ze maakte zich erg verdienstelijk in de hulp aan joodse kinderen.
(2) Aanhouding van joodse mannen, vrouwen en kinderen
(3-8) Katholieken speelden een erg actieve rol in de hulp aan de joden:
(3) Priester Bruylandts, onderpastoor in Anderlecht (rechts)
(4) Mgr. Kerkhofs, bisschop van Luik
(5) Advocaat Van den Bergh, Luik
(6) Pater Capart, SJ
(7) Priester André, Namen (tweede links)
(8) Dom Bruno, Leuven

zetsmensen niet voor mogelijk hadden gehouden. In februari 1944 drukte 'Le Flambeau' een nieuwe getuigenis af van twee Antwerpse joden die uit Polen waren gevlucht.

De afschuwelijke waarheid begon langzaam door te dringen: 'Wanneer ons verteld werd dat joodse kinderen werden vergast, dat oude mensen en zieken gewoon werden omgebracht, wilden wij het niet geloven, wij dachten dat het misschien overdreven was. Helaas, de berichten van twee ooggetuigen bevestigen deze tragische waarheid'. In de getuigenis was voor het eerst sprake over Auschwitz, in de joodse benaming Oswiécim, en over de verbrandingsovens. Een gelijkaardige getuigenis was reeds in juni 1943 in 'Unzer Kampf' verschenen: 'Wij joden hebben niets meer te verliezen', schreef 'Unzer Kampf'. 'Liever dan te worden opgepakt, laat ons ter plaatse vechten, hier, met de wapens in de hand... Hoe zou een jood zich afzijdig kunnen houden, en rustig eten en drinken, terwijl in Auschwitz zijn vader, broeder, moeder en zuster worden verbrand'. Anderhalf jaar na het begin van de massale deportaties kwamen er dus steeds meer aanwijzingen dat het ongelooflijke toch waar kon zijn. Zekerheid kreeg men echter pas na de oorlog. In ieder geval had het verzet zich niet vergist toen het de nazi's de meest kwalijke bedoelingen toeschreef en vanaf het najaar van 1942 alles in het werk stelde om de joodse bevolking aan de wegvoering te onttrekken.

De joden konden maar op één manier aan de wegvoering ontsnappen: door onder te duiken. Maar deze volledige illegaliteit veronderstelde dat men zo goed als alle materiële zaken opgaf: dat men voor alles - verblijf, rantsoenzegels, enz... - een beroep deed op onbekenden. Het was een moeilijke stap die duizenden joden in het najaar van 1942 hebben gezet. Dat het hier gaat over duizenden leren ons de volgende nuchtere cijfers: 57.000 joden verbleven in België na de zomer van 1940, 17.000 onder hen werden tussen de zomer en eind oktober gedeporteerd. Een 6 à 8.000 vluchtten naar Frankrijk in de hoop in Zwitserland of Spanje te geraken. Minimaal bleven er bijgevolg nog 30.000 joden in België achter die zich op één of andere manier wegstopten, en die in de loop van de vierentwintig maanden die hen scheidden van de bevrijding niet zelden van adres dienden te veranderen. Nog 8.000 werden er uiteindelijk opgepakt en gedeporteerd. Het logeren van duizenden mensen veronderstelde de medewerking van velen. Zij hebben de redding van zowat de helft van de in België verblijvende joden mogelijk gemaakt.

Dit alles zou evenwel niet mogelijk geweest zijn zonder het 'Joods Verdedigingscomiteit', dat deel uitmaakte van het Onafhankelijkheidsfront. In oktober 1942 had het OF in zijn 'Inwendig Bulletijn' richtlijnen verspreid om de joodse bevolking ter hulp te komen. De leden van het OF hadden in de eerste plaats een informatieopdracht: de bevolking inlichten en de verontwaardiging opwekken, het 'joods probleem' in het politieke kader van de strijd tegen het nationaal-socialisme plaatsen. Daarnaast diende de concrete hulp te worden georganiseerd: de joodse kinderen en volwassenen moesten zich kunnen verbergen. Een hele reeks praktische voorstellen werden gelanceerd, het zoeken van families, maar ook kloosters, sanatoria, scholen, pensionaten om de joden te herbergen.

Het 'Joods Verdedigingscomiteit' vond zijn oorsprong in de vooroorlogse joodse politieke organisaties.

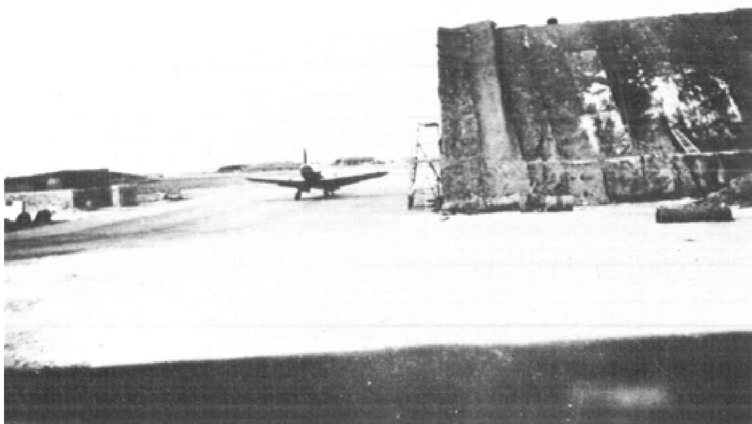
Naast de traditionele joodse religieuze en caritatieve organisaties, was er reeds voor de oorlog een vrij uitgebreid spectrum van politieke stromingen actief in het joodse midden. Zo was er de sociaal-democratische Bund, zoals de meeste joodse

politieke groepen uit Polen ‘geïmporteerd’. Daarnaast de diverse zionistische groepen (van rechts naar uiterst links) en tenslotte ook nog de communisten die vooral in de tweede helft van de jaren dertig sterk aan invloed hadden gewonnen. Tijdens de bezetting was dit politiek leven zo goed als stilgevallen, met uitzondering van de linkerzijde: de Bund die het clandestiene blad ‘Der Morgen’ uitgaf, de linkse zionisten - de Linke Paole Sion - rond het blad ‘Unzer Wort’ en de communistische MOI. In het voorjaar van 1942 kwam er een toenadering tot stand tussen de linkse zionisten en de communisten die gezamenlijk de politieke strijd aanbonden tegen de ‘Jodenvereniging’, de Joodse Raad. Het was dit front van de joodse linkerzijde dat door Gherts Jospa in eerste instantie werd gecontacteerd toen hij vanuit het Onafhankelijkheidsfront een hulporganisatie

voor de joden wilde oprichten. Jospa werd geboren in Bessarabië, dat toen nog Roemeens grondgebied was. In de jaren twintig kwam hij naar België en studeerde voor mijningenieur in Luik. In 1934 werd hij lid van de KP. Twee jaar later verkreeg hij de Belgische nationaliteit. Het was Jospa die in de zomer van 1942 contact opnam met Robert Mandelbaum, communist, actief in 'Solidarité Juive' en Abusz Werber van het links-zionistisch georiënteerde 'Secours Mutuel'. Zij kregen in eerste instantie het gezelschap van Emile Hambrésin, een progressief katholiek uit de kennissenkring van priester Bolland. Hambrésin was in de jaren dertig redacteur van 'La Cité Chrétienne'. Hij was erg actief geweest in de 'Belgische Liga tegen het racisme en het anti-semitisme'. Vanuit deze groep werd een uitbreiding gezocht naar joodse notabelen - die meestal minder belangrijke posten bezetten - van de officiële 'Jodenvereniging'. Dit werd mogelijk door de toetreding van Chaim Perelman tot het verzet. Door toedoen van Perelman stemden een aantal vooraanstaanden - buiten het uiterst links milieu - erin toe zich actief voor het Joods Verdedigingscomiteit in te zetten. Benjamin Nijkerk, een Nederlands industrieel die aanleunde bij de liberaalgeoriënteerde Algemeen-Zionistische beweging, Eugène Hellendael, lid van de Jodenvereniging van Brussel en tenslotte de Hongaar Eduard Rotkel. Op een bijeenkomst in de woning van Perelman in Ukkel, in september 1942, waren het deze acht die aan de basis lagen van wat vanaf 1943 het 'Joods Verdedigingscomiteit' werd genoemd, beter gekend onder de Franse benaming 'Comité de Défense des Juifs' (CDJ). De jodenvervolging was voor de Belgische bevolking pas zichtbaar in de zomer van 1942, maar toen was de Duitse militaire en politieke overheid er reeds in gelukt, met succes, een eerste fase van de Endlösing' door te voeren de identificatie en isolering van de joodse bevolking.

Bij het begin van de massale deportaties slaagde de bezetter erin in drie maanden tijd bijna 1/3 van de in België verblijvende joden naar uitroeiingskampen te verslepen. Hij zou er daarna twee jaar over doen om in totaal 50% te bereiken. Dit spijts de massale razzia's en de onophoudelijke speurtochten van de SS-politie met hun Belgische en vooral Vlaamse helpers. Dat meer dan de helft van de in België verblijvende joden de oorlog heeft overleefd, is te danken aan de spontane steun waarvan de joden konden genieten in brede lagen van de Belgische bevolking en aan de efficiënte werking van het verzet.

Dit verzet tegen de jodendeportaties kwam op gang in de zomer van 1942 en was in eerste instantie georganiseerd vanuit het OF en de joodse communisten. Vele joden waren al vóór 1942 in het kader van Belgische verzetsbewegingen actief, maar in de joodse milieu's was enkel extreem-links erin geslaagd zich te organiseren. Deze joodse communisten en enkele zionisten waren beginnen samenwerken als gevolg van hun gemeenschappelijk verzet tegen de collaboratie van de Jodenvereniging. Dit was de uitvalsbasis voor de groei van een veel breder comité - het Joods Verdedigingscomiteit - dat bij een bredere politieke waaier van de joodse én Belgische bevolking aansluiting vond. Opmerkelijk is trouwens hoezeer katholieken hierin een belangrijke rol hebben gespeeld. Hoewel enkel in Luik monseigneur Kerkhofs iets heeft georganiseerd vanuit de kerkelijke hiërarchie, om de joden op te vangen, hebben zeer vele katholieken zich op dit terrein van de menselijke solidariteit ingezet.

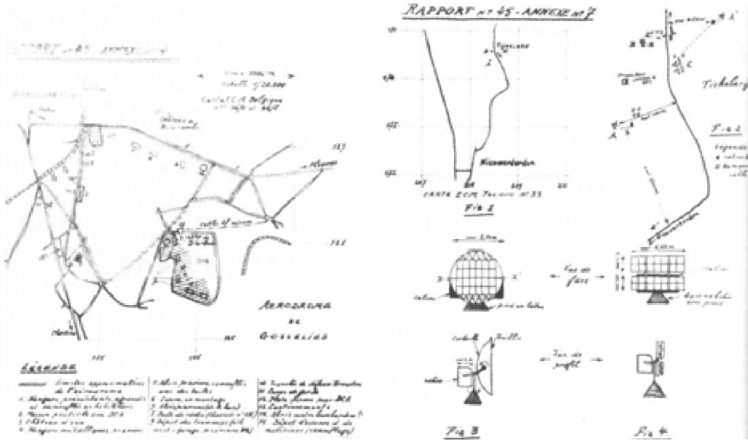

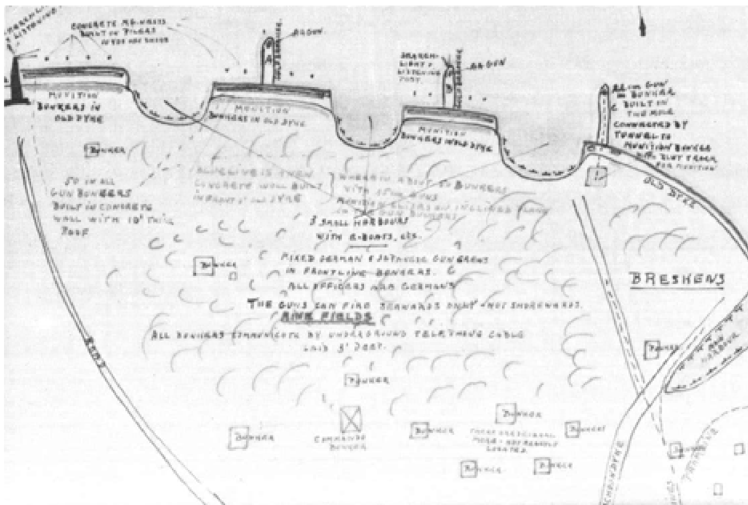
1

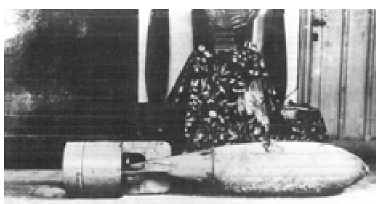

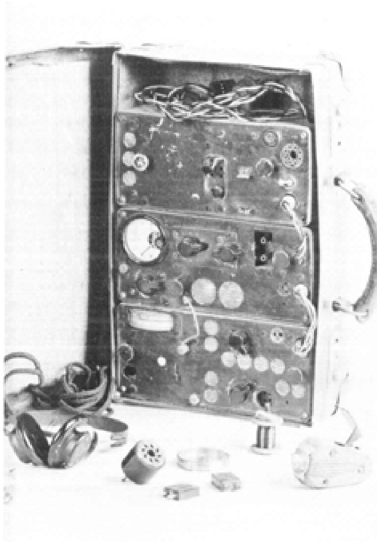
2

3

4

5

6

7

(1-6) Schetsen en inlichtingen over vliegvelden en de Duitse kustverdediging, die door de dienst CLARENCE naar Londen werden gestuurd.

(7) Een clandestiene radiozender

Deel 3
Van misverstand tot verzoening

1 Boodschappers uit Londen

Vóór de Duitse inval in België hadden twee officieren van de Britse ‘Intelligence Service’ (SIS) met een aantal Belgen contact opgenomen met het oog op het organiseren van inlichtingendiensten bij een gebeurlijke Duitse bezetting van België. Enkelen onder hen hadden in 1914-1918 reeds aan inlichtingswerk gedaan: Walthère Dewé, die in 1914-1918 ‘La Dame Blanche’ had geleid, Anatole Gobeaux, eveneens een oud-gediende van ‘La Dame Blanche’, en Camille Joset, die in 1942 de leiding van de Belgische Nationale Beweging zou waarnemen. Maar in mei 1940 werden deze contacten verbroken. De dienst van Dewé zond van augustus 1940 af radiotelegrammen naar Londen, die zonder antwoord bleven. Toch wilde SIS al vroeg de betrekkingen met bezet België herstellen.

Tussen 18 juni en 31 augustus 1940 stuurde de ‘Intelligence Service’ zeven Belgische agenten met een zeer beperkte opdracht naar België. Geen enkele van hen had echter de opdracht contact op te nemen met Belgen, die vóór mei 1940 door twee Britse SIS-officieren gerecruteerd werden, maar die door het verbreken van de contacten tussen Londen en het vasteland en door het vertrek van de SIS-officieren zonder instructies waren achtergebleven. Die eerste individuele zendingen leverden niet veel op. De eerste succesvolle zending was deze van Constant Martiny, geparachuteerd op 13 oktober 1940 en die tussen oktober 1940 en mei 1941 - datum waarop de dienst ‘Martiny-Daumerie’ werd opgerold - volgens SIS zeer waardevolle militaire inlichtingen naar Londen stuurde. Het ging om een zuiver Britse dienst, die vooral werkte met agenten uit de burgerluchtvaart en de spoorwegen. Toch had Martiny ook een per-

1

2

3

4

5

6

7

8

9

(1-4) Na de aanvankelijke ontmoediging van de zomer van 1940, kwamen geleidelijk meer Belgische ministers in Londen aan.
(5) Einde 1943 stuurde de regering François De Kinder, schoonbroer van eerste minister Pierlot, naar België met een verzoenende brief voor de koning. Het antwoord was negatief. De Kinder werd aangehouden en te Verdun terechtgesteld, vlak voor de bevrijding.
(6) Twee tenoren uit de koningskwestie: P.-H. Spaak onder de foto van Leopold III.

(7) Twee stemmen van de Belgische uitzendingen van de BBC: Victor de Laveleye en Jan Moedwil.

(8-9) Tussen Henri Rolin (8), onderstaatssecretaris van Defensie en eerste minister Pierlot (9) vlotte het niet zo best. N.a.v. de ‘zaak Claser’ nam Pierlot zelf de portefeuille van Defensie in handen.

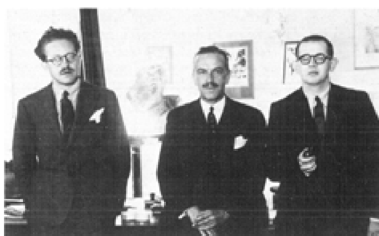
1

2

3

4

5

6

(1) Fernand Lepage (links), administrateur a.i. van de Staatsveiligheid in Londen en majoor Page, hoofd van de Belgische Sectie van de Secret Intelligence Service (SIS)
(2) Links: Constant Martiny, de eerste Belgische geparachuteerde agent
(3) De eerste lijnen voor het doorsturen van ontsnapten en inlichtingsrapporten via Frankrijk en Spanje werden opgericht door Hervé Doyen (BENOIT).
(4) Drie leiders van de inlichtingsdienst ZERO. V.l.n.r.: William Ugeux, Kerkhofs, Albert Hachez.
(5) Hector Demarque, samen met Walthère Dewé, leider van de inlichtingsdienst CLARENCE
(6) Pierre Bouriez (Sabot), afgevaardigde van de Staatsveiligheid in onbezet Frankrijk

soonlijke boodschap van minister De Vleeschauwer voor de koning bij zich. Martiny had in 1914-1918 als postbeambte reeds aan verzet gedaan.

Pas in januari 1941 stuurde SIS een eerste radiooperator, Jean Lamy, naar de dienst 'CLARENCE' van Dewé, die aldus de eerste oud-gediende was met wie opnieuw contact werd gelegd. Dit gaf een nieuwe impuls aan de dienst van Dewé, die van 1941 tot 1944 in totaal 163 inlichtingsverslagen van een zeer grote precisie naar Londen stuurde. Tussen Londen en 'Clarence' werden in totaal 872 radiotelegrammen gewisseld. Vanaf 1942 werd 'Clarence' het geprivilegieerd kanaal voor de verbinding tussen het 'Comité Gilles' (zie verder) en Londen. De centrale plaats van Dewé in de betrekkingen tussen Londen en het verzet - veel ruimer dan de inlichtingendiensten - kan hier niet genoeg onderstreept worden.

De Belgische regering trachtte van haar kant eveneens de verbinding met bezet België tot stand te brengen. In september 1940 stuurde Camille Gutt, de tweede Belgische minister die in Londen aankwam, de reserveofficier Georges De Henau via Lissabon naar onbezet Frankrijk om onder de Belgische militairen aldaar te recruteren voor het op te richten Belgisch leger in Engeland, en om anderen te vragen in België een inlichtingendienst op te richten. Op basis van deze eerste zending legde de Belgische legatie in Lissabon verdere contacten, waaruit onder meer ontsnappingslijnen en de inlichtingendienst 'BENOIT', geleid door commandant Hervé Doyen, resulteerden. Pas na de oprichting van de Staatsveiligheid in Londen in november 1940 kon goed werk gemaakt worden van de verbinding met bezet België.

Inmiddels waren 'op het terrein' andere diensten ontstaan, zoals ZERO en LUC. Geleidelijk ging ZERO zich specialiseren in politieke, economische en administratieve inlichtingen, terwijl LUC (later MARC) zich vooral op militaire inlichtingen ging toeleggen. Maar in 1940-1941 deden deze diensten zowat alles: inlichtingen, sabotage, ontsnapping. Wat de inlichtingen en de ontsnappingen betreft, dient de grote rol onderstreept van de groep Joly-Dubar uit Roubaix (Caviar-Jean De Roubaix). Het is langs deze weg dat b.v. twee officieren die een grote rol zouden spelen bij de Staatsveiligheid in Londen (Vandermies en Nicodème) in 1941 naar Engeland vertrokken.

De eerste belangrijke zending van de SV was trouwens die van Vandermies, die in Londen verslag had uitgebracht over Roubaix en wat er 'op het terrein' gebeurde, en op 13 juni 1941 in onbezet Frankrijk werd geparachuteerd met een eerste coördinatieopdracht bij de Belgische diensten in België en Frankrijk. Hij schakelde de groep van Roubaix definitief in de werking van de Belgische diensten in, zowel voor het doorsturen van inlichtingsverslagen en mensen als voor het ontvangen van geparachuteerde agenten. Dit was voor een deel een gevolg van het wantrouwen dat bij de Staatsveiligheid gerezen was omtrent de werking van de dienst 'BENOIT' (Doyen) in Zuid-Frankrijk, die zijn inlichtingen ook doorgaf aan het Franse 'Tweede Bureau', dat - grotendeels ten onrechte - in Londen als collaborationistisch werd beschouwd.

Dankzij Vandermies hadden nu ook LUC en ZERO contact met Londen (oorspronkelijk gingen de inlichtingen van 'LUC' naar 'BENOIT'), zij het nog niet per radio. Deze vorm van contact kwam voor beide diensten slechts eind 1941 - begin 1942 tot stand. Inmiddels deed de SIS een andere poging om een nieuwe inlichtingendienst op te richten door gebruik te maken van Belgen die in 1939 door

Gobeaux werden gerecruteerd. Dat werd de dienst MILL, vooral afgestemd op militaire inlichtingen, en geleid door Adrien Marquet, geparachuteerd op 13 augustus 1941.

Marquet zelf en vier sectoroversten van MILL werden in 1939 door Gobeaux gerecruteerd. Evenals 'CLARENCE' is MILL een voorbeeld van een efficiënte inlichtingendienst: hun leiders (Demarque, die de leiding van 'CLARENCE' had, en Marquet) zijn de enigen die de hele bezetting door aan het hoofd van een dienst zijn gebleven. Ook bij MILL ging het in de eerste plaats om een Britse dienst.

Maar SIS was niet de enige Britse dienst die met het verzet op het vasteland werkte. De 'Special Operations Executive (SOE) stuurde van begin 1940 af sabotageagenten naar Frankrijk. De eerste Belgische SOE-agent, Emile Tromme, werd op 13 mei 1941 geparachuteerd, pater Jourdain S.J. in juli, Fabri en Campion in augustus, Lheureux-Scohier, Stinglhamber-Van Impe en

Maus-Fonck in september. Het ging hierbij om specifieke en gelokaliseerde opdrachten: Fabri in Antwerpen, Campion in Henegouwen, Stinglhamber in Namen en in de kustzone, Maus-Fonck in Luxemburg. Enkel Jourdain, die van de Staatsveiligheid ook een vertrouwelijke informatieopdracht over het Hof had gekregen, en Scohier werkten op een ruimere schaal: Brussel en het gebied ten zuiden van Samber en Maas.

Het bestaan van SIS en SOE naast elkaar schiep niet enkel communicatieproblemen, maar ook verwarring op het terrein. ZERO en het Belgisch Legioen kregen hun eerste radiocontact met Londen via de zender van Scohier, en er ontstonden nogal wat overlappingen tussen sabotagegroepen en inlichtingendiensten. Deze toestand veroorzaakte onrust bij SIS en de Staatsveiligheid, des te meer wanneer bleek dat verscheidene SOE-agenten vrij vlug werden aangehouden. Merkwaardig hierbij was dat SIS hiervan wel en SOE er niet van op de hoogte was, en dat SIS haar informatie blijkbaar niet doorgaf aan SOE, wat de Abwehr in 1942 in de gelegenheid stelde vooral via SOE-agenten een mini-Englandspiel in België op te zetten. Deze toestand bracht SIS en de SV ertoe begin 1942 al hun netten te waarschuwen voor de werking van 'saboteurs' en formeel alle contacten met sabotagegroepen of SOE-agenten te verbieden. In de praktijk bleek dit principe van afscheiding niet altijd gemakkelijk: de 'Libre Belgique', behorend tot het domein van de psychologische oorlogsvoering, zat stevig in het milieu van ZERO vastgeankerd

LUC bleef tot 1942 een sabotageafdeling behouden, en zowel LUC als ZERO bleven zich met ontsnapping bezighouden.

In 1942 deden zich een aantal belangrijke ontwikkelingen voor:

1. Naast SOE begon ook 'Political Warfare Executive (PWE) een eigen werking en kreeg een verbindingsofficier met de SV (Aronstein) naast FLoor voor SOE en Nicodème voor SIS. De PWE-zendingen naar België waren zeer verscheiden van aard en werden door de regering als zeer belangrijk beschouwd. Het ging om het vertragen van de industriële produktie (O. Catherine, Harnisfeger), hulp aan de sluikpers (Passelecq), hulp aan de militairen (Osterrieth, die recht in Duitse handen werd gedropt, een gevolg van het Englandspiel), hulp aan clandestiene vakbonden (Harnisfeger), vernietiging van de steekkaarten van het 'Rijksarbeidsambt' om de arbeidsverplichting tegen te gaan (Durieux-Heffinck, die aan de basis lagen van de groep NOLA), propaganda (Ceyssens), organisatie van het verzet tegen de landbouwcorporatie (Van Dorpe in 1942, Losseau in 1943). In 1943 kwamen daar nog nieuwe zendingen bij: Samoyède (Veldekens, reorganisatie van de radio), demoralisatie van de Duitse troepen (Coyette en Filot). Op het stuk van deze zendingen werd samengewerkt tussen PWE, SOE en de Staatsveiligheid.
2. De oprichting van het comité GILLES waarbij A. Delfosse en W. Dewé een grote rol speelden, met Charles De Visscher en Ganshof als de centrale figuren van deze clandestiene 'antenne' die de regering informeerde over de voorbereiding van de naoorlog op nagenoeg alle terreinen van het openbaar leven (industrie, administratie, politiek, ordehandhaving, magistratuur, voorbereiding van de repressie).
3. De oprichting van een 'Poste de Commandement Belge' (PCB) in onbezet Frankrijk, die optrad als centrale koerierdienst voor de verslagen van de inlichtingendiensten uit België en voor de verdere organisatie van de ontsnapping

(de lijn ‘Comète’ viel hier echter buiten). De opdracht werd toevertrouwd aan William Ugeux, na een verblijf van een maand in Londen in augustus 1942. Zijn opdracht betekende een beperking van de bevoegdheid van SABOT (Pierre Bouriez), die op 3 oktober 1941 geparachuteerd werd met een coördinatieopdracht voor alle Belgische diensten in Frankrijk. Van september 1942 af moest hij die rol delen met Ugeux, die bevoegd werd voor alle diensten die werkten boven de Loire. Tot de aanhouding van Bouriez in januari 1943 werkten twee afgevaardigden van de SV in Frankrijk naast elkaar. Na het vertrek van Ugeux naar Londen in maart 1943 kreeg de dienst de nieuwe benaming ‘Poste Centrale de Courrier’ (PCC). Hij bleef een grote rol spelen in de transmissie van de koeriers, die van eind 1943 af ook via ‘mail pickup’ plaatsvond. In augustus 1942 deed zich ook een tijdelijke breuk voor tussen de regering en SOE, naar aanleiding van de ‘zaak Claser’. In feite vormde deze ‘affaire’ de druppel die de emmer deed overlopen. De verhouding SOE-re-

gering was van bij het begin niet rimpelloos geweest. De regering had begin 1942 immers vastgesteld: - dat zij niet of pas nadien werd ingelicht over het vertrek van Belgische SOE-agenten naar België; - dat zij niet werd op de hoogte gebracht van de inhoud van hun opdracht; - dat de radiotelegrammen die deze agenten naar Londen stuurden niet of slechts onvolledig of laattijdig aan de Belgische diensten werden bezorgd; - dat zij bijgevolg geen controle had over het werk dat Belgen in België voor SOE verrichten.

De 'zaak Claser' vertoonde verscheidene van deze facetten: Claser wenste contact met de Britten, niet met de Belgische regering. Hij werd eerst ontvangen door SOE, dan pas door de Staatsveiligheid. De regering was niet geheel op de hoogte van zijn opdracht. Bovendien verdacht zij hem van politieke plannen.

Na de verwijdering van H. Bernard en Rolin, nadat Pierlot ook minister van Defensie was geworden en nadat zowel de Britten als de Belgen Claser hadden laten vallen, werden de relaties met SOE hersteld, op basis van de overeenkomst dat geen enkele agent meer naar België zou gestuurd worden zonder voorkennis van de regering. Alle vorige SOE-opdrachten werden als beëindigd beschouwd, en mede hierdoor werd althans gedeeltelijk een einde gemaakt aan het Englandspiel vanuit België.

In 1943 kondigde zich een nieuwe fase aan: de contactname met het 'burgerlijk verzet' (Onafhankelijkheidsfront, Belgische Nationale Beweging en Groep-G). De Groep-G had reeds begin 1942 een eerste 'bezoek' uit Londen ontvangen van André Wendelen ('zending MANDAMUS'). Wellicht hebben hier verscheidene elementen een rol gespeeld:

a) het feit dat deze groepen contact zochten met de regering, om haar steun vroegen en zo snel mogelijk wilden erkend worden. Vooral de BNB en het Geheim Leger drongen daarop aan.

b) de aankomst in Londen van vooraanstaanden uit het verzet: Marteaux voor het OF (ofschoon zijn invloed in Londen gering, zoniet onbestaande was), William Ugeux en Ganshof van der Meersch, één van de belangrijkste agenten van ZERO. Zij informeerden de regering over de tot dan toe in Londen weinig bekende 'burgerlijke' verzetsgroepen.

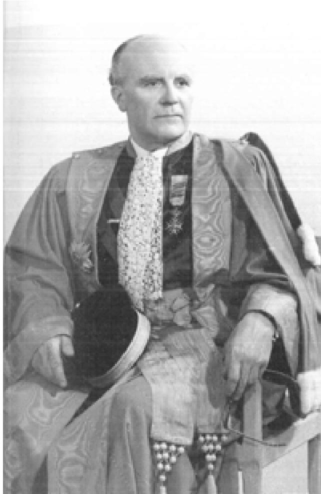
c) de evolutie van de oorlog en de voorbereiding van de terugkeer naar België. Het vertrouwen van de regering in de grote 'burgerlijke' verzetsbewegingen was niet veel groter dan dat in het Geheim Leger. De regering wilde vooral deze bewegingen controleren, en stuurde mede daarom afgezanten naar deze groepen.

Tijdens de tweede helft van de oorlog ontwikkelde zich dus naast het louter militair aspect ook een sterkere politieke bekommernis in de betrekkingen tussen Londen en het verzet. Deze bekommernis was echter niet nieuw (cfr. de 'zaak Claser').

Respectievelijk in juli en augustus 1943 werden Philippe de Liedekerke (Claudius) en André Wendelen (Tybalt, Hector) naar België gestuurd met de opdracht contact op te nemen met het OF en de hulp aan werkweigeraars te organiseren. Hieruit ontstond de dienst SOCRATES, geleid door R. Scheyven. 'Socrates' bouwde gedeeltelijk voort op enkele vroegere PWE-zendingen, want ook Harnisfeger (Dingo, geparachuteerd in november 1942) was er al op regionaal vlak, in de streek van Charleroi, in geslaagd gekwalificeerde arbeiders aan de verplichte tewerkstelling te onttrekken. Ook met de BNB werd contact opgenomen. Deze eerste contactname,

die door PWE, SOE en de SV werd beheerd, leidde tot een vrij ingewikkeld complex van zendingen naar het 'burgerlijk' verzet en mondde ten slotte uit in de oprichting van een Nationaal Coördinatiecomité. Daarin zetelden vertegenwoordigers van het Geheim Leger, de Groep-G, de BNB, de Partizanen-OF. De werking van dit Comité werd geleid door Jules Guillery (Nelly, Virgilia) en Jules Rolin, later ook door Lepoivre (juli 1944).

Het is duidelijk dat de betrekkingen tussen Londen en het verzet in 1944 veel beter gecoördineerd werden dan in 1941-1942. Dit lag mede aan het feit dat de zendingen goed werden voorbereid en omlijnd, maar ook en misschien vooral aan het feit dat de regering in 1944 veel beter geïnformeerd was. Het werk van de inlichtingendiensten, de werking van het Comité Gilles, de aanwezigheid te Londen van steeds meer personen die over het leven in België en de werking van het verzet verslag uitbrachten, hebben hiertoe bijgedragen. De vaak gehoorde beschuldiging, ook tijdens de bezetting en bij verzetsgroepen, dat Londen 'niet op de hoogte was' ging voor 1944 zeker niet meer op. Pierlot

1

2

3

4

5

6
(1-5) Leden van het Comité Gilles, de clandestiene ‘antenne’ van de regering in België:
(1) W. Ganshof van der Meersch
(2) Charles De Visscher
(3) Jacques Basijn
(4) Leon Bekaert
(5) Antoine Delfose
(6) Pierre Clerdent, leider van het ‘Armée de Libération’ en één van de sleutelfiguren van het Nationaal Coördinatiecomité van het verzet

heeft terecht kunnen zeggen dat bezet België, mede dankzij de inlichtingendiensten, voor de regering 'een glazen huis' was. Maar het gebruik dat al dan niet werd gemaakt van de inlichtingen werd op het terrein niet steeds goed begrepen en anderzijds werd door de diensten in België soms gerechtvaardigde kritiek uitgebracht op de 'bureaucraten' in Londen. De aankomst te Londen van personen, die hun kennis van 'het terrein' meebrachten, heeft veel bijgedragen tot een betere coördinatie. Ugeux, Ganshof en Hachez kwamen in 1943 in Londen aan. Ugeux werd in juli 1943 benoemd tot directeurgeneraal van de inlichtingen- en actiediensten bij de SV, Ganshof werd aangesteld tot Hoog Commissaris voor de veiligheid van de Staat met een superviserende functie. Grégoire werd adjunct van Tschoffen bij de 'Civil Affairs'.

Naarmate de oorlog vorderde, streefde de regering uiteraard ook naar coördinatie van de acties met het oog op de geallieerde landing en de bevrijding, dit in nauw overleg met het geallieerd opperbevel. Dat hierbij ook overwegingen van politieke aard hebben gespeeld, lijdt geen twijfel.

Die overwegingen waren op hun beurt weer het gevolg van het feit dat sommige verzetsgroepen politieke aspiraties hadden of doeleinden nastreefden die tot het domein van de uitvoerende macht behoorden. Deze opmerkingen gelden niet voor de inlichtingendiensten, maar vooral voor het Geheim Leger, de Belgische Nationale Beweging (BNB) en het Onafhankelijkheidsfront (OF). De regering was ervoor beducht dat deze groeperingen bij de bevrijding een rol wilden spelen bij de onderhaving, en ging er min of meer vanuit dat deze wens andere politieke oogmerken verborg. Principieel nam de regering op dat punt volgend standpunt in, dat duidelijk werd geformuleerd in de richtlijnen ('Ordre de mission') voor de BNB: 'Enkel de wettige Belgische overheid zal instaan voor de ordehandhaving en de veiligheid van de Staat bij de bevrijding. Aan de BNB wordt gevraagd zich bij de bevrijding ten dienste te stellen van de wettige overheid om onder haar leiding mee te werken aan de handhaving van de orde, dit wil zeggen de ordehandhaving op straat verzekeren, daden van banditisme vermijden en de hervatting van het openbaar leven vergemakkelijken. Buiten het kader van deze richtlijnen is geen enkele burgerlijke of militaire groepering bevoegd om zich met de ordehandhaving in te laten' (februari 1944). Deze richtlijnen werden herhaald in mei, juni en juli 1944 en naar het OF, de BNB en het Geheim Leger gestuurd. In juli 1944 was de boodschap nog explicieter: 'De richtlijnen van de regering aan het burgerlijk en het militair verzet bestaan hierin dat zij zich van het nastreven van alle politieke doeleinden moeten onthouden, die afwijken van de strijd tegen de vijand, zowel nu als bij de bevrijding'.

Zeer opmerkelijk voor de evolutie van de regering was het standpunt dat tegenover de communisten werd ingenomen. In 1943-1944 werd ervan uitgegaan dat men ze niet kon bestrijden, gezien hun deelname aan het verzet, maar dat men integendeel hun deelname aan een door de regering erkende verzetsorganisatie (het OF) moest valoriseren en aanwenden om hun 'integratie in de nationale gemeenschap' te vergemakkelijken, ook wanneer dit niet zou bevallen aan bepaalde anti-communistische kringen. Zodra de regering de formele belofte had gekregen dat de Bevrijdingscomité's van het OF zich niet in de plaats wilden stellen van de wettige overheid stond niets de erkenning 'voor de duur van de oorlog'nog in de weg. Algemeen beschouwd kwam het standpunt van de regering erop neer dat de autonome rol van het verzet bij de bevrijding uitgespeeld zou zijn en dat de wettige overheid eventueel nog op verzetsbewegingen een beroep kon doen voor hulp bij

bepaalde niet-politieke opdrachten. Overigens was de autonomie van het verzet ook beperkt en was het des te gemakkelijker ze te beperken omdat de verzetsgroepen precies erkenning vroegen van de regering. Want zeker in 1944 wenste de regering elke verzetsbeweging van nationaal belang te 'omkaderen' met één of meer afgezanten met precieze richtlijnen. Zo had zij ook gewenst dat een afgevaardigde van de KP naar Londen zou komen en met richtlijnen zou teruggestuurd worden.

2 Voor vorst en vaderland

Het Geheim Leger

Eerste periode: zomer 1940 - zomer 1941

De nederlaag van mei 1941 werd door de militairen aangevoeld als een ‘traumatiserende’ ervaring. Velen zochten de oorzaak ervan niet in de eerste plaats bij het leger zelf, maar bij het vooroorlogs politiek regime en bij de politici die het hadden gediend. Toch dient gezegd dat een aantal militairen niet aanvaardden dat de oorlog gedaan was voor België na 28 mei 1940 (stelling van de koning) en dat zij de strijd wilden voortzetten aan de zijde van de geallieerden. Maar heel wat anderen wilden een ‘rénovation nationale’, een politieke vernieuwing van België als een sterke Staat onder rechtstreekse leiding van de koning, en dit van zodra België weer onafhankelijk zou zijn. De regering in Londen en de politici in het algemeen stonden in deze mimieu's niet op een goed blaadje. Diverse groeperingen kwamen tot stand in de zomer en de herfst van 1940: - de Phalange van X. De Grunne; - het Heropgericht Leger van Kolonel Lentz, voorzitter van de Unie van Reserve-officieren; - het Belgisch Legioen van Commandant Claser. Zij recruteerden bij reserve- en beroepsofficieren, die in België gebleven waren. Gemeenschappelijke kenmerken van deze proepen waren hun verering voor de koning en hun afkeer van politici. Bovendien dachten ze allemaal aan de voorbereiding van de ordehandhaving van zodra de bezetter weg was en van de strijd tegen de ‘binnenlandse vijand’ (collaborateurs, communisten).

Eind 1940 versmolten de groep van Lentz en die van de Grunne. In het voorjaar van 1941 vormden de drie genoemde groepen één groepering onder de naam Belgisch Legioen. De politieke afdeling werd geleid door Charles Terlinden, wiens autoritaire sympathieën gekend waren, maar als adjunct kreeg hij Charles Vanderputten toegewezen, een liberaal zonder anti-democratische trekjes. Vanderputten kreeg later de leiding van de politieke inlichtingendienst van het Belgisch Legioen en werd de plaatsvervanger van Claser.

Terlinden en de Grunne hadden moeten beloven dat zij geen politieke geschriften meer zouden verspreiden die het Belgisch Legioen en vooral de koning zouden compromitteren. Zij hielden zich daaraan niet en werden daarom uit het Belgisch Legioen gestoten: Terlinden op 16 juli 1941, de Grunne wat later, toen bleek dat beiden de hand hadden in de brochure ‘La Belgique Loyale’, waarin een strikte neutraliteitspolitiek werd voorgestaan en sommige ‘gematigde collaborateurs’ werden verdedigd. Ook al werd de Grunne uit het Belgisch Legioen verwijderd, toch staat het vast dat de brochure het Belgisch Legioen geen goed gedaan heeft, zeker niet bij de Belgische regering in Londen.

Twee feiten waren van grote betekenis voor de verdere evolutie:

1. de Britten hielden stand, en
2. de Duitser vielen de Sovjetunie binnen.

In de zomer van 1941 waren er contacten tussen Claser-Lentz en Doyen-Vandermies. Doyen leidde in Zuid-Frankrijk een inlichtingendienst die voor de Belgische Staatsveiligheid (SV) in Londen en het Franse ‘2de Bureau’ werkte. Vandermies,

geparachuteerd op 13 juni 1941, kwam namens de Staatsveiligheid de eerste contacten leggen met de inlichtingendiensten op het terrein.

Tweede periode: herfst 1941 - herfst 1942

Tijdens de vergadering van 19 september 1941 van het commando van het Belgisch Legioen werd medegedeeld dat het Belgisch Legioen in Engeland als 'verdacht' doorging. Mogelijk had Vandermies dat gezegd. Claser besloot naar Engeland te gaan om dat punt te bespreken en ook om geld en wapens te vragen. In oktobernovember 1941 verklaarde SOE zich bereid om Claser met een Lysander te komen halen. Maar dat ging uiteindelijk niet door. Maar er was nu wel een radioverbinding met Londen via een zender van de SOE-agenten Jean Scohier en Adolphe Lheureux, geparachuteerd op 3 september 1941 met een sabotageopdracht. Er waren wat contacten met het Bevrijdingsleger en socialistische jongeren. De anti-Duitse component werd dus sterker, ten nadele van de antidemocratische tendens.

Op 3 oktober werd Jean Cassart geparachuteerd, met een gemengde Brits-Belgische opdracht: contacten leggen met sabotagegroepen en met hergroeperingen van militairen. Hij verdeelde sabotagemateriaal en geld (200.000 F voor Claser). Het was de bedoeling dat Cassart in december 1941 naar Engeland zou terugkeren om er verslag uit te brengen. Daarna zou hij opnieuw naar België terugkeren, maar hij werd op 13 december 1941 aangehouden.

Intussen wachtte Claser nog steeds op de gelegenheid om naar Engeland te vertrekken. Die werd hem geboden door een andere geparachuteerde agent, die eveneens een Britse (SOE) en een Belgische opdracht (SV) had: Philippe de Liedekerke, geparachuteerd in februari 1942 onder meer om de paramilitaire organisaties te contacteren. In feite had de Liedekerke de tweede opdracht van Cassart op zich genomen. Claser vertrok op 17 maart 1942, als het ware op de valreep, want de 18de werden een aantal mensen met wie hij nauw had samengewerkt, aangehouden (o.a. Hoffman en Leclerq). Hij had een aantal documenten bij zich die hij in Londen wilde tonen, onder meer de 'Ordonnances générales', waaruit duidelijk de naoorlogse politieke aspiraties van het Belgisch Legioen en zijn afkeer van de politici bleken.

Via Spanje en Gibraltar bereikte Claser Londen op 18 juli 1942. Wat wist de regering op dat ogenblik over het Belgisch Legioen? Het is van belang het beeld te kennen dat de regering en de Staatsveiligheid van het Belgisch Legioen hadden, want dit zou verstrekkende gevolgen hebben voor het oordeel dat zij over Claser en het Belgisch Legioen zouden uitbrengen. De regering en de Staatsveiligheid beschikten op 18 juli 1942 over volgende inlichtingen: 1. gegevens verstrekt door Belgische inlichtingendiensten (onder meer Clarence); 2. een rapport opgesteld door de Liedekerke op 23 juni 1942. De Liedekerke omschreef het doel van het Belgisch Legioen als volgt: de bevrijding van het grondgebied door militaire operaties om de vijand te verdrijven. Steeds volgens de Liedekerke wildehet Belgisch Legioen in de eerste plaats nauwe samenwerking met het Brits leger, waarvan het hulp verwachtte. 3. de documenten die Claser had meegenomen. Hij had die aan de Belgische consul in Barcelona afgegeven, en die had ze via Lissabon naar Londen gestuurd.

In juni 1942 stelde de Staatsveiligheid een verslag op over het Belgisch Legioen, waarin het doel van de organisatie als volgt werd omschreven: ordehaving op het ogenblik van het vertrek van de Duitsers om de Grondwet te kunnen toepassen. Het misprijzen van de leiders van het Belgisch Legioen voor de politici werd onderstreept. Op het militair vlak, zo werd gesteld, stond het Belgisch Legioen nergens. Claser 'verafgoodde' de koning. Bij al zijn misprijzen voor de politici gaf hij er zich geen

rekenschap van ‘dat dit gevaarlijk en misplaatst snobisme de dictators aan de macht gebracht heeft’.

Toen Claser in Londen aankwam, werd hij met open armen ontvangen door de Belgische sectie van SOE (Claude Knight) en Henri Bernard, hoofd van de 2de sectie van het ministerie voor Landsverdediging. Maar de Staatsveiligheid vernam slechts drie dagen na zijn aankomst dat Claser in Londen was en Fernand Lepage kon hem slechts op 25 juli 1942 spreken. Alleen al hierdoor ontstond een malaise: in principe kwam het de Staatsveiligheid toe het eerst - na de Britse diensten - de Belgen te ondervragen, die in Engeland aankwamen. Lepage voelde duidelijk aan dat Claser eigenlijk geen contact wilde met de Belgische regering.

In overleg met Henri Bernard besloot SOE Claser een militaire opdracht te geven. Deze werd opgesteld door Bernard en Claser op 5 augustus

1942, ondertekend door Henri Rolin, onderstaatssecretaris voor Defensie, en goedgekeurd door Spaak (dienstdoend eerste minister in afwezigheid van Pierlot) en Lepage. De opdracht bestond in de voorbereiding van militaire operaties in de kustzone en van acties tegen de vijand over het gehele grondgebied. De operaties mochten slechts in gang gezet worden op bevel van het geallieerd opperbevel. De opdracht van Claser maakte deel uit van een groots opgezet plan van de westerse geallieerden om in het voorjaar van 1943 een tweede front te openen, waarschijnlijk in Bretagne. Die operatie zou ondersteund worden door misleidingsmaneuvers elders op het vasteland. Het plan ‘Action’, dat aan Claser werd toevertrouwd, behoorde tot die misleidingsmaneuvers.

Op 8 augustus 1942 verliet Claser Engeland, echter niet zonder opnieuw bij de Staatsveiligheid en de regering kwaad bloed te hebben gezet. Claser en SOE hadden zich namelijk onttrokken aan alle pogingen vanwege Spaak en Lepage om Claser nog te zien vóór zijn vertrek. Voor hem was het belangrijkste ongetwijfeld dat hij een Britse opdracht op zak had, die bovendien bekrachtigd was door de regering, of althans door Henri Rolin. Deze nuance is belangrijk, want reeds in september 1942 kwam een afgezant van de SV aan Kolonel Bastin, chef van de reserve van het Belgisch Legioen, zeggen dat Claser een avonturier was, die geen opdracht had van de Belgische regering.

Wat was er gebeurd? In feite was Claser vertrokken zonder toelating van de Belgische regering. Deze oordeelde dat Claser en SOE haar een loer hadden gedraaid. Het gevolg was dat de regering op 16 augustus 1942 haar relaties met SOE opschortte en dat Bernard en Rolin werden ontslagen. Dat gebeurde nog vóór Claser op 29 augustus 1942 weer in Brussel aankwam. Eerste minister Pierlot, die inmiddels van een reis naar Kongo was teruggekeerd, werd op 5 oktober 1942 ook minister van Landsverdediging. In oktober 1942 ontvingen verscheidene Belgische inlichtingendiensten het bevel geen enkel contact te onderhouden met ‘monsieur Rose’ (Claser). De chef van de dienst ‘ZERO’ kreeg in die periode zelfs een brief van Pierlot waarin stond: ‘Zoals u weet heeft monsieur Rose geen enkele opdracht van de regering ontvangen. Wanneer hij zich in België bevindt is het zelfs zonder haar medeweten en tegen haar wil. Wat monsieur Rose ook onderneemt, wordt bijgevolg door de regering gedesavoueerd; zij heeft daar niets mee te maken’. Pierlot vroeg ook nog dat het Comité Gilles, de officieuze ‘antenne’ van de regering, hiervan op de hoogte zou gebracht worden.

Het ging om veel meer dan een conflict tussen personen. Claser was een royalist. Voor hem was de eigenlijke chef van het Belgisch Legioen de koning Beiden behoorden trouwens tot dezelfde promotie in de KMS (Koninklijke Militaire School). Als officier had Claser een reden te meer om de koning en niet de regering als zijn chef te beschouwen. Bovendien wierp het conflict tussen koning en regering uit mei 1940 nog een lange schaduw op de betrekkingen tussen de regering en de paramilitaire groepen. Pierlot had al voor de oorlog overhoop gelegen met de militairen, meer bepaald met generaal Van Overstraeten, die ‘de vice-koning’ werd genoemd. De geheimdoenerij van Claser zal dit oude wantrouwen van Pierlot tegenover de militairen zeker niet hebben doen afnemen. En dan waren er de ‘Statuten’ van het Belgisch Legioen, die voor de militairen een politieke rol in het naoorlogse België opeisten. Het feit dat in de opdracht aan Claser nadrukkelijk was bepaald dat diegenen die aan het plan ‘Action’ zouden deelnemen, enkel in functie van hun bruikbaarheid

voor de geallieerde zaak zouden gekozen worden, met uitsluiting van elke politieke overweging, voldeed blijkbaar niet als garantie. Claser was een gevaar, een bedreiging voor de politici die het verzet onder controle wilden houden. Voor hen bestond er dus geen ‘Zending Claser’. Meer nog: in een nota aan lord Selborne, verantwoordelijk minister voor SOE, schreef A. Delfosse, minister van Justitie, op 10 november 1942: ‘Claser ontplooit in België een activiteit die als gevolg heeft dat de trouw van de Belgen aan de regering aan het wankelen wordt gebracht, en dat de Belgisch-Britse inlichtingendiensten worden vernietigd, vermits hij probeert hun leden te misleiden’.

De ‘zaak Claser’ is ook symptomatisch voor de voortdurende wrijvingen tussen de Staatsveiligheid en de 2de sectie (later 2de directie) van Landsverdediging. Afgezien van het begeleiden van het militair verzet mocht de 2de sectie zich slechts bezighouden met het ‘exploiteren’ van

de (ook militaire) inlichtingen, die enkel door de SV mochten ingewonnen worden. Landsverdediging beschikte dus niet over een eigen militaire inlichtingendienst. Volgens H. Bernard, hoofd van de 2de sectie tot augustus 1942, was dat een aberratie die de Belgen tot voorwerp van spot maakte bij de Polen, Fransen en Tsjechen in Londen. Maar ergerlijker nog vond Bernard dat de inlichtingen veel te lang bij de SV bleven liggen, en vooral dat de SV als 'burgerlijk' organisme toezicht wenste over 'militaire' opdrachten, zoals deze van Claser. Volgens hem was de SV erop uit de 2de sectie te herleiden tot een sectie van niemendal, die steeds maar 'ja' zou knikken bij het minste woord van Lepage. Bernard schreef dit op 18 augustus 1942, kort na de breuk met SOE, aan Rolin, met afschrift aan Lepage maar ook aan generaal Gubbins, chef van SOE, waarmee de relaties verbroken waren. Opnieuw olie op het vuur!

Bernard was geneigd de wrijvingen tussen SV en de 2de sectie te wijten aan de persoonlijke expansiedrang van Lepage. Maar zijn opvolger aan het hoofd van de 2de sectie/2de directie, Kolonel Marissal, die al evenzeer kloeg over wat hij als sytematische sabotage van de SV tegenover de 2de directie beschouwde, beoordeelde de wrijvingen als uiting van een politiek conflict. Volgens Marissal stonden de militairen buiten en boven de politiek, terwijl de regering en de SV rekening wilden houden met het bestaan van andere, meer politiek geïnspireerde verzetsgroepen zoals het OF.

De betrekkingen met SOE werden eind 1942 hersteld op basis van de overeenkomst dat voortaan geen enkele actie in België meer zou ondernomen worden zonder het gemeenschappelijk akkoord van de Belgische en Britse diensten. Maar voor Claser begon de terugkeer in België slecht. Er was hem beloofd dat hij eindelijk een radioverbinding met Londen zou krijgen en in zijn 'Ordre de mission militaire pour monsieur Rose' stond dat hij contact moest zoeken met de drie agenten van de 2de sectie, onder wie één radiooperator, die op 27 juni 1942 geparachuteerd waren met de opdracht parachutageterreinen voor wapens te zoeken en 'onthaalcomité's' te vormen. Maar die drie agenten waren vóór de terugkeer van Claser al aangehouden. Twee nieuwe radiooperatoren, Sterckmans en Bodson, werden op 27 augustus 1942 recht in de handen van de Geheime Feldpolizei en de Abwehr geparachuteerd. Bodson werd enkele maanden nadien terechtgesteld. Sterckmans overleefde de kampen. Hun komst was aangekondigd via de zender van een SOE-agent, die op 2 mei 1942 was aangehouden en aanvaard had voor de Duitsers uit te zenden. Dat mocht van de Britten, op voorwaarde dat de 'security check' niet werd prijsgegeven, zodat Londen kon weten dat de agent onder dwang uitzond. In augustus 1942 wist SOE alleszins niet dat deze agent in Duitse handen was. Van een aantal andere SOE-agenten wist de 'Intelligence Service' het wel. Blijkbaar werd deze informatie niet aan SOE doorgegeven, want van deze agenten dacht SOE nog maanden na hun aanhouding dat ze in vrijheid waren. Na de oorlog hebben de Britse autoriteiten erkend dat hun beveiligingssysteem voor radiooperatoren tot 1943 ver van volmaakt was. Claser stond dus opnieuw zonder radioverbinding. Inmiddels waren ook in de staf van het Belgisch Legioen aanhoudingen verricht en had de GFP in juni 1942 vrijwel de gehele staf van het Belgisch Legioen voor de provincie Henegouwen ingerekend. Bovendien had de koning, die via een tussenpersoon van de opdracht van Claser was op de hoogte gebracht, Claser gevraagd ervan af te zien omwille van de repressie die het plan 'Action' zou kunnen teweegbrengen. En daarenboven was er de campagne

van Londen tegen Claser, die zich toch niet wilde laten ontmoedigen. Hij begon kaderleden te recruteren voor wat hij noemde het ‘Corps Franc Belge d'Action Militaire’ (‘Vrijkorps’). Het waren leden van de NKB en van het Belgisch Legioen. Het Vrijkorps werd van het Belgisch Legioen gescheiden, mogelijk om veiligheidsredenen, maar hoogstwaarschijnlijk ook omdat Kolonel Bastin, tweede in bevel van het Belgisch Legioen, tegen het plan ‘Action’ gekant was.

Claser besloot opnieuw naar Londen te gaan, maar werd op 6 november 1942 in Frankrijk aan de demarcatielijn aangehouden. Met uitzondering van Bastin was nu de hele staf van het Belgisch Legioen aangehouden. Bastin nam de leiding van het Belgisch Legioen over, maar veranderde de naam in ‘Leger van België’ (LVB). De groep ‘Action’ bleef voortwerken onder leiding van Kolonel Siron.

Bastin had zich als hoofd van de Mobiele Reser-

ve van het Belgisch Legioen omringd met een staf van beroeps- en reserveofficieren onder wie Albert Melchior, René Bauduin, Jean del Marmol en Boris Wolters. De rol van Bastin werd nu belangrijker, onder meer omwille van volgend feit: in juni 1942, dus nog vóór de terugkeer van Claser uit Engeland, vond in het domein van de familie del Marmol in Falaën een bijeenkomst plaats die een historische betekenis zou krijgen. Namen eraan deel: Bastin, del Marmol, François De Kinder, schoonbroer van Pierlot, Jacques Van der Bruggen, jeugdvriend van del Marmol en verbindingsofficier tussen de staf van het Leger van België en één van de zones, en Albert Hachez, chef van de dienst ZERO. De Kinder, agent OH5 van 'ZERO', stond op het punt naar Engeland te vertrekken en del Marmol greep de kans om via hem de mening van de regering over het Leger van België te doen herzien.

Derde periode: herfst 1942 - juni 1944

Wanneer De Kinder in Londen aankwam, had de regering Claser laten vallen. De aanhouding van Claser opende de weg om met een nieuwe lei te beginnen. De relaties met SOE werden opnieuw aangeknoopt, en op 30 december 1942 stelde de regering een belangrijk document op, dat in januari 1943 aan Bastin zou bezorgd worden via 'ZERO' en - belangrijk feit - namens De Kinder. Het was op zijn minst merkwaardig dat de tekst van de opdracht van Bastin als chef van de militaire formaties door een agent van de Staatsveiligheid naar België werd gebracht, terwijl op 19 januari 1943 twee agenten van de 2de directie werden geparachuteerd, die zich ter beschikking van de 'Geheime Troepen' moesten stellen.

Het document was gericht aan Bastin en omvatte volgende punten:

- de regering neemt een definitief standpunt in tegenover de paramilitaire formaties: geen van de bestaande militaire groepen kan officieel erkend worden met uitsluiting van de andere, maar Bastin wordt aangesteld als chef van deze groepen, dus niet van één formatie;
- deze beslissing is genomen in overleg met de Britten;
- de militaire formaties moeten enkel de vijand bestrijden en bijdragen tot de bevrijding, op het ogenblik dat de geallieerde legers daartoe het bevel geven. Bij de bevrijding zal de rol van deze formaties ten einde zijn en zal de regering een nieuw Belgisch Leger samenstellen.

Intussen waren de Abwehr-agenten Prosper De Zitter en Annie Giralt erin geslaagd het vertrouwen te winnen van Commandant Leopold Stiers, verantwoordelijk voor de groep 'Action' van het 'Vrijkorps' van Claser ten westen van de Schelde. Men weet dat De Zitter en Giralt zich voordeden als agenten van de 'Intelligence Service' waarvan zij trouwens over diverse - uiteraard valse - 'geloofsbrieven' beschikten, onder meer een zender die zogezegd in verbinding was met Londen - in werkelijkhleid met de 'Funkabwehr' in Parijs -, wapens en dergelijke. Op die manier slaagden zij erin een schijnontsnapping van Claser uit Sint-Gillis op touw te zetten, natuurlijk gevolgd door een definitieve aanhouding en opsluiting in de speciale gevangenis van de Abwehr te Etterbeek op 22 februari 1943. En, toppunt van intoxicatie: enkele dagen later werd over de BBC de aankomst van Claser en zijn twee gezellen in Engeland gemeld! De boodschap was gevraagd via een zender die in handen van de

Duitsers was. Londen had zogezegd de namen gevraagd van de leiders van het Vrijkorps. Deze werden - weliswaar gecodeerd - samen met heel wat andere inlichtingen door Stiers in februari 1943 in Biarritz bezorgd aan een 'vertegenwoordiger van de SIS', die niemand anders was dan een onderofficier van de GFP van Rijsel, die goed Engels sprak. Ook telegrafisch werden een 200-tal namen van verantwoordelijken 'aan Londen' bezorgd, ofschoon sommige leiders juist door die vraag wantrouwig werden. En om de kroon op het werk te zetten organiseerde de Abwehr op 27 april 1943 een soort 'topconferentie' tussen 'vertegenwoordigers van de SIS' enerzijds en de leiders van het leger van België en het 'Vrijkorps' anderzijds, met als 'doel' de hereniging van beide groeperingen tot een goed 'einde' te brengen. Het gevolg was de aanhouding van Bastin, zijn stafchef, Kolonel Adam, Kapitein van Nooten en luitenant Quinet. De chef van het 'Vrijkorps', Kolonel Siron werd zwaar gewond en overleed op 20 september 1943. Voorts

1

2

3

4

5

6

7

8

(1) De 66e promotie infanterie-cavalerie van de Koninklijke Militaire School (1922), waarvan prins Leopold en Charles Claser deel uitmaakte.
(2) Charles Claser, stichter van het Belgisch Legioen
(3) De historische ontmoeting in Falaën in juni 1942. V.l.n.r. Jean del Mamol, François De Kinder en Jacques Van der Bruggen
(4) Kolonel Jules Bastin, die door De Kinder werd voorgesteld als nieuwe leider van de Geheime Troepen.
(5) Generaal Pire, laatste bevelhebber van het Geheim Leger
(6) Kolonel Ivan Gérard, voorganger van Pire
(7) Charles Vanderputten, adjunct van Claser
(8) Majoor Auguste Haus, bevelhebber van Zone III van het Geheim Legeger

werd de lijst van 200 namen grondig afgewerkt: 143 aanhoudingen per 8 november 1943, vooral in het ‘Vrijkorps’ maar ook in de staf van zone IV van het Leger van België.

Naïviteit, onvoorzichtigheid, gebrek aan verbinding met Londen en het ongeduld om door de regering erkend te worden, hadden de leiders van het ‘Corps Franc’ in de val gelokt. Bij Bastin speelde nog mee, dat hij nog geen antwoord had op zijn nota van 18 februari 1943, waarin hij de opdracht van de regering aanvaardde. Geen wonder: door de traagheid van de Belgische diensten in Londen werd deze boodschap pas op 8 april aan Pierlot en slechts op 5 mei aan de 2de directie bezorgd. Op 5 mei was Bastin reeds aangehouden, maar enkele weken nadien werd hij weer vrijgelaten. Hij had aangevoerd dat het Leger van België geen verzetsorganisatie was, maar zich enkel tot doel stelde de orde te handhaven tegen de communisten.

Het is bezwaarlijk aan te nemen dat de Duitse politie dit geloofd heeft, want in juni 1943 werden twee leiders van het vroegere Belgisch Legioen uit het Antwerpse ter dood veroordeeld, op grond van het feit dat het Belgisch Legioen niet bedoeld was om het communisme te bestrijden, maar wel degelijk tegen de bezetter wilde optreden. Het lijkt veeleer dat Bastin in vrijheid werd gesteld om de militaire formaties beter in het oog te houden. Hij hield zich dan ook op de achtergrond. Het bevel over het Leger van België werd nu gevoerd door Kolonel Ivan Gérard.

De hervatting van de betrekkingen tussen de Belgische diensten en SOE, eind 1942, is voor de activiteit van het Leger van België van grote betekenis geweest. Kolonel Marissal, hoofd van de 2de directie van het ministerie voor Landsverdediging, die het militair verzet moest leiden, heeft zich na de oorlog beklaagd over wat hij beschouwde als systematische sabotage van de regering en vooral van de Staatsveiligheid tegenover de militaire verzetsgroepen. Het is een feit dat de betrekkingen tussen de Belgische militaire en burgerlijke geheime diensten te Londen niet rimpelloos zijn verlopen, maar men ontkomt niet aan het feit dat tussen begin 1943 en september 1944 niet minder dan 51 agenten (24 organisatoren en 27 radio-oparatoren) voor het Leger van België - Geheim Leger - werden geparachuteerd, waarvan de SV steeds op de hoogte werd gebracht, op een totaal van bijna 300 geparachuteerde agenten tussen oktober 1940 en september 1944. Een vergelijking van het zeer klein aantal agenten dat naar andere organisaties zoals het OF of de BNB werd gestuurd, valt beslist in het voordeel van de militaire formaties uit. In die 51 agenten zijn dan nog niet de 10 agenten begrepen, die vóór januari 1943 door de 2de directie naar de Belgische militaire verzetsformaties werden gestuurd. Wel is het zo dat de 2de directie nooit over eigen verbindingslijnen over het land heeft beschikt. Die bleven uitsluitend het domein van de Staatsveiligheid en van de Britse diensten.

Einde 1942 wilde de Belgische regering op het stuk van de militaire formaties dus met een nieuwe lei beginnen. Zij liet de Britten weten dat zij met het Belgisch Legioen, de groep van Claser, niets wilde te maken hebben en erkende Bastin als chef van de militaire formaties. Dit leidde tot de vorming van vijf ploegen die boven bezet België zouden geparachuteerd worden met de opdracht wapens en ander geparachuteerd materiaal in ontvangst nemen, die later zouden bezorgd worden aan de militaire groepering die door de regering zou erkend worden. Deze vijf ploegen werden geparachuteerd tussen 17 november 1942 en 22 mei 1943. Zij ontvingen samen 16 parachutages. Enkel het materiaal dat in de omgeving van Doornik werd

geparachuteerd, voor de zending Latimer-Pans, en de containers die in de streek van de Semois werden gedropt, kwamen bij de militaire groepen terecht. Het materiaal dat in de Condroz gedropt was voor de zending LABRADORCALF (Janssens-Marechal) viel na de aanhouding van beide agenten in de handen van de Duitsers.

In juli 1943 vond een nieuwe belangrijke zending plaats. Op 23 juli 1943 werd reservekapitein Adelin Marissal met een Lysander in Frankrijk afgezet. Hij was belast met de zending 'STANLEY', die op het terrein was voorbereid door drie agenten die eerder, op 21 mei 1943, geparachuteerd waren. Adelin Marissal was belast met het overbrengen van de globale plannen van de regering voor de geheime troepen. Uit veiligheidsoverwegingen werden de documenten die hij aan de leiding van de geheime troepen moest bezorgen later geparachu-

teerd. Het betreft: de brochure ‘Het Paard van Troye’, die in gecamoufleerde vorm richtlijnen gaf voor de organisatie en de actie van het Geheim Leger; een sabotageplan met onmiddellijk uit te voeren acties; het plan voor het militair optreden bij de bevrijding; de bevestiging van de erkenning van de ‘Chef militaire’ en de toekenning van 5 miljoen BF.

Marissal nam contact met de kolonels Gerard en Bastin, die hun instemming betuigden met deze plannen en nieuwe wensen formuleerden: meer wapens, een betere radioverbinding, meer geld (10 miljoen per maand) en de levering van een uitrusting voor de troepen, zodat zij door de vijand niet meer als vrijschutters zouden beschouwd worden. Bij zijn terugkeer in Londen, in oktober 1943, bracht Marissal deze wensen over.

In november 1943 stelde de 2de directie een algemeen parachutageplan op. Maar een incident zou de uitvoering van dit plan vertragen. Op 17 december 1943 kwamen te Londen twee telegrammen aan: in het eerste meldde Kolonel Gerard de aanhouding van de kolonels Bastin en Mardulier, hoofd van de militaire sabotagegroepen; in het tweede deelde een agent van de Staatsveiligheid mee dat hij in contact was gekomen met de agent de 2de directie, Seal, Guy Christiaens, geparachuteerd op 21 mei 1943 samen met Leopold Van de Meerssche (Ibex) en Constant de Montpellier de Vedrin (Morley). Deze driekoppige ploeg moest de zending STANLEY voorbereiden). De agent van de Staatsveiligheid vroeg tevens of hij contact mocht opnemen met Ibex. Deze nu was sinds 9 augustus 1943 aangehouden. Die twee berichten deden bij de Britse diensten en de Staatsveiligheid het grootste wantrouwen rijzen betreffende de veiligheid van de geheime troepen, des te meer omdat twee andere agenten van de 2de directie (de ploeg Labrador-Calf, Janssens-Marechal) eveneens in augustus 1943 in handen van de Duitsers, of liever van De Zitter waren gevallen. Ook Ibex (Van de Meerssche) was in de val van De Zitter gelopen. Als gevolg van deze twijfel aan de veiligheid van de geheime troepen werd beslist dat de parachutages zouden opgeschort worden, zeer tot ongenoegen van de 2de directie. Die oordeelde dat er geen reden was om de veiligheid van de geheime troepen in twijfel te trekken vermits de aangehouden agenten niet op de hoogte waren van de werking van de geheime troepen en de aanhouding van Bastin en Mardulier niet het gevolg was van de arrestatie van Ibex, zoals inderdaad ten onrechte door de Britse diensten werd gedacht. Dit ongenoegen van de militairen werd nog versterkt toen zij vernamen dat de aanhouding van Janssens-Marechal het gevolg was van het feit dat SOE hen als contactadres voor hun terugkeer naar Engeland het adres van een Brusselse dame had gegeven, die te goeder trouw in contact stond met De Zitter, en nog meer toen de Staatsveiligheid liet weten dat zij dat al meer dan een jaar wist. Kolonel Marissal liet in 1945 opmerken dat heel wat onheil de 2de directie en haar agenten bespaard zou zijn gebleven, wanneer de Staatsveiligheid dit feit had medegedeeld op het ogenblik dat het telegram met het bewuste contactadres naar beide agenten was gestuurd. De Staatsveiligheid en de Hoge Commissaris voor de Veiligheid van de Staat, Ganshof van der Meersch antwoordden hierop dat de 2de directie zelf voor de veiligheid van haar agenten moest instaan en dat de Staatsveiligheid niet verondersteld werd uit eigen beweging inlichtingen te verstrekken. Waarop Marissal dan weer antwoordde dat het toch niet de bedoeling kon zijn dat de Staatsveiligheid, die zich als enige met contraspionage mocht inlaten, slechts haar eigen diensten wilde beschermen.

Na een onderzoek op het terrein werd tenslotte door alle diensten erkend dat de veiligheid van de geheime troepen niet in gevaar was en werd op 3 maart 1944 beslist de parachutages te hervatten.

Inmiddels was nog een en ander conflict gerezen tussen de 2de directie enerzijds en de regering, Ganshof en de Staatsveiligheid anderzijds. In november 1943 werd aan Marissal medegedeeld dat voortaan ook andere verzetsorganisaties dan de geheime troepen met militaire sabotage zouden belast worden.

De 2de directie zag hierin meer dan één reden tot ongerustheid. Niet alleen moest het militair verzet met andere groepen een domein delen dat tot nog toe zijn uitsluitend terrein was, maar ook vreesde de 2de directie dat de burgerlijke verzetsorganisaties de geparachuteerde wapens en materieel weleens voor andere dan verzetsdoeleinden zouden kunnen gebruiken.

Uit bezet België waren ook reeds berichten gekomen over een groeiende rivaliteit tussen het Leger van België en het OF. En ondanks het feit dat het verslag van Adelin Marissal over de zending STANLEY zeer lovend was voor het Leger van België (of misschien juist daarom) werd in november 1943 door de Staatsveiligheid een soort 'tegenrapport' opgesteld, waarin ronduit werd gesteld dat 'de oprichting van een Geheim Leger een absolute onmogelijkheid en een gevaarlijke illusie was'. Het spreekt vanzelf dat Kolonel Marissal het hiermee niet eens was, maar veel meer dan protesteren kon hij niet.

In deze sfeer van wederzijds wantrouwen begon het jaar 1944. Het jaar begon ook met een personeelswisseling aan de top van het Leger van België. Eind februari 1944 droeg Kolonel Gérard het bevel over aan Generaal Pire. Hij voelde zich bedreigd, wilde dat een hiërarchische meerdere dan hij het bevel voerde en hij wist ook dat hij in zijn omgeving blootstond aan kritiek, zogezegd omdat hij niet geschikt was voor de clandestiene oorlogsvoering. Zijn leidinggevende rol was trouwens ook reeds vroeger betwist. Tot 24 november 1943, dag waarop hij definitief werd aangehouden, hield Kolonel Bastin zich weliswaar op de achtergrond, maar toch had hij Gérard te verstaan gegeven dat hij opnieuw het bevelhebberschap ambieerde, zeker bij de geallieerde landing. Dat had ook Adelin Marissal aan Londen medegedeeld. Walthère Dewé, chef van de inlichtingendienst Clarence, stuurde begin november 1943 een bericht naar de Belgische afdeling van de Intelligence Service. Daarin suggereerde hij dat Gérard naar Engeland zou geroepen worden om er verslag uit te brengen over het Leger van België, met de belofte dat Gerard 'bij het uur van actie' zou kunnen terugkeren. Zo zou de weg naar het bevelhebberschap voor Bastin hebben opengelegen, maar zoals gezegd werd hij op 24 november 1943 aangehouden. Het is op zijn minst merkwaardig dat een zuivere inlichtingendienst zoals CLARENCE deze suggestie deed aan de Intelligence Service, die voor zichzelf en ook voor zijn Belgische diensten alle contacten met 'saboteurs' of paramilitaire organisaties als volstrekt 'te mijden' beschouwde. Weliswaar speelde Dewé een rol als raadgever in de coulissen van het Leger van België. Zo had hij een bemiddelende rol gespeeld bij de onderhandelingen die in oktober 1943 tot een akkoord leidden tussen het Leger van België en het Bevrijdingsleger. Dewé stond vooral in contact met Jean del Marmol, een medestander van Bastin.

Na de aanhouding van Bastin werd door Jean de Marmol (l'ami Jean) achter de rug van Gérard opnieuw aan Londen gevraagd dat deze naar Engeland zou geroepen worden, 'in belang van zijn eigen veiligheid' en van deze van de hele organisatie.

Gérard vertrok op 15 maart 1944. Generaal Pire ('Pygmalion') had nu de leiding van het Leger van België, met Jean del Marmol in zijn staf. Londen aanvaardde Pire, maar eiste dat hij del Marmol uit zijn staf zou verwijderen 'in het belang van diens veiligheid'. Enig sarcasme was de Belgische diensten in Londen blijkbaar niet vreemd. Maar Pire gaf niet toe. Ook nog op twee andere punten kreeg hij het aan de stok met Londen:

a) de ordehandhaving: na wat getouwtrek aanvaardde Pire dat enkel de wettige burgerlijke overheid eventueel beroep kon doen op de regelmatige troepen met het oog op de ordehandhaving;

b) het statuut van de geheime troepen: in tegenstelling tot de regering, die de geheime troepen op dezelfde lijn plaatste als de andere verzetsgroepen, meende Pire dat hij het bevel voerde over het geregeld Belgisch Leger, dat enkel door

omstandigheden in de clandestiniteit opereerde. In de opdracht aan Bastin van 30 december 1942 was er nochtans niets dat deze interpretatie rechtvaardigde. Er werd integendeel gesteld dat de rol van de geheime troepen bij de bevrijding ten einde zou zijn en dat dan een nieuw Belgisch Leger zou gevormd worden. Om alle misverstanden te voorkomen veranderde de regering de naam van het Leger van België in ‘Geheim Leger’.

Vierde periode - juni-september 1944

Sinds 1943 waren de betrekkingen tussen Londen en de geheime troepen geregulariseerd. Er was beslist dat de geheime troepen slechts bij een geallieerde landing in actie zouden treden. De leiders van het Geheim Leger waren het hiermee eens. Wel werden van 1943 af, met in-

stemming van SOE en de regering, sabotages ondernomen die als prikacties bedoeld waren. Hierin hebben vooral groepen uit zones I, IV en V zich onderscheiden. Maar het is toch vooral van juni 1944 af dat het Geheim Leger in actie trad. Op dat ogenblik hadden de zone-commandanten een adjunct en radiooperatoren ontvangen en waren de parachutages van materiaal voor het Geheim Leger hervat. Op 1 juni werd door de BBC de boodschap 'La frondaison des arbres vous cache le vieux moulin' uitgezonden. Dat betekende dat de actie binnen de veertien dagen zou ingezet worden. Op 8 juni kondigde de boodschap 'Le roi Salomon a mis ses gros sabots' de eerste fase van de actie van: de verstoring van het treinverkeer en van de bruggen en de sabotage van de Duitse communicatielijnen. In het kader van deze fase heeft het Geheim Leger, tussen 8 juni en begin september 1944 de vernieling of beschadiging opgeëist van 95 spoorwegbruggen, 12 andere bruggen, 15 sluizen, 285 locomotieven en 1.365 goederenwagons. Zeventien tunnels werden geheel of gedeeltelijk afgesloten, 116 ontsporingen veroorzaakt, talrijke ondergrondse kabels werden doorgesneden en telefooncentrales buiten werking gesteld. Wegens gebrek aan springstoffen werd het oorspronkelijke doel, de totale blokkering van Duitse transporten en communicatielijnen, evenwel niet bereikt. In verband met de sabotage verdient de 'groep Hotton' een speciale vermelding. Als gevolg van de zending STANLEY werd eind 1943 binnen het Leger van België een sabotagedienst opgericht, waarvan de twee opeenvolgende chefs vrij vlug werden aangehouden. Begin 1944 werd de dienst toevertrouwd aan ingenieur Albéric Maistriau van de dienst Clarence. Samen met leden van de eerste sabotagedienst van het Leger van België, een actiegroep van CLARENCE, een onafhankelijke groep uit het Centrum en met de groep Franckson werd de dienst Hotton opgezet. In mei 1944 werd voor Hotton de agent François Mathot als instructeur geparachuteerd. Op een ledental van 350 man kwamen 44 saboteurs om en 27 anderen werden gekwetst. (Zie volgend hoofdstuk).

Het Geheim Leger was ook nog belast met een anti-destructieopdracht die erin bestond te beletten dat de Duitsers bij hun aftocht strategische punten en verkeersknooppunten zouden vernietigen teneinde de geallieerde opmars te vertragen. In het kader hiervan verdient de vrijwaring van de haven van Antwerpen een bijzondere vermelding. Het ging om een gecoördineerde actie van groepen van de Witte Brigade, de NKB, het Geheim Leger, het Onafhankelijkheidsfront en de Groep G, onder de algemene leiding van Luitenant Urbain Reniers.

Op 31 augustus 1944 gaf de regering te Londen bevel tot het betrekken van de schuiloorden, meestal ondergebracht in grote hoeven of kastelen. Van daaruit zou, in principe enkel door de gewapende manschappen, de tweede fase van de actie worden ingezet: het bestoken van de vijand door guerrilla-acties. Om geografische redenen hebben deze enkel op beperkte schaal in de Ardennen plaatsgevonden.

Wel dient nog gemeld dat het Geheim Leger tijdens en na de bevrijding de geallieerde troepen hulp heeft geboden, zowel met verkenningsals met infanterieopdrachten.

Na de bevrijding werden 54.311 leden van het Geheim Leger als gewapend weerstander erkend. Niet allen zijn werkelijk gewapend actief geweest. Sommigen onder hen hebben zelfs nooit echt deel uitgemaakt van het Geheim Leger of van één van zijn voorlopers, maar werden (vaak postuum) 'geannexeerd'. Dat is b.v. het geval voor de leden van de kleine Henegouwse verzetsgroep 'La Phalange Blanche', waarvan de activiteit sinds 1941 door arrestaties werd beëindigd, en waarvan

maximum één lid mogelijk ooit lid van het Belgisch Legioen is geweest. Maar dit naoorlogs verschijnsel van ‘annexaties’ is niet tot het Geheim Leger beperkt gebleven.

Onder de leden van het Geheim Leger - waarvan meer dan 4.000 de oorlog niet overleefden - dienen naast de leiders ook de leden van de sabotagegroepen, onthaalcomité's bij parachutaages, geparachuteerde agenten en vooral talloze helpers vermeld. Laatsgenoemden zorgden vaak belangeloos voor bevoorrading, onderdak (onder meer voor werkweigeraars, die dan wel op landerijen werkten), en bescherming. Een speciale vermelding verdienen de vrouwen die als koeriersters en bij het coderen en decoderen van radioboodschappen zeer verdienstelijk werk hebben geleverd.

Steun vanuit Londen

a) De financiering van het Geheim Leger en zijn voorlopers

Het Belgisch Legioen en aanverwante organisaties. Aanvankelijk tastten de stichters van het Belgisch Legioen, vooral Claser en Luitenant-vlleger Gallant, in eigen zak, in deze zin dat zij de groepering probeerden te financieren. met inkomsten uit de zwarte markt. Vrij vlug, eind 1940, werd geld gezocht bij de groep Bank van Brussel-Brufina en de groep Solvay. Voor mei 1941 werd van de eerste groep geld bekomen. In de herfst van 1941 werd door Cassart aan Claser 200.000 F overhandigd. De fondsen van Cassart kwamen van de Staatsvelligheid. Claser wilde evenwel van de Britten zelf geld bekomen. Het is waarschijnlijk dat SOE zijn reis- en verblijfkosten betaald heeft, maar niet dat SOE voor de groepering zelf geld zou gegeven hebben.

Het Leger van België en het Geheim Leger. In de regeringsopdracht aan Kolonel Bastin van 30 december 1942 was financiële steun beloofd aan het Leger van België. De eerste fondsen kwamen in de zomer van 1943 met de zending STANLEY; 400.000 F. Als gevolg van deze zending aanvaardde Londen een krediet van 10 miljoen per maand, maar de eerste fondsen kwamen slechts in maart 1944, toen de parachutages hervat werden, Londen had inmiddels de raad gekregen geld ter plaatse te zoeken. Door bemiddeling van Jean del Marmol werd secretaris-generaal van Financiën Plisnier bereid gevonden een krediet van 90 miljoen van de Dienst der Postchecks ter beschikking te stellen door een boekhoudkundige 'fout' in te voeren... De regering en vooral de Britten waren met deze contactname met Plisnier niet opgezet.

Volgens het Geheim Leger zelf werden volgende sommen ontvangen (van 1943 af): - 400.000 F van de zending STANLEY - 2.000.000 F van de regering via Lissabon - 90 miljoen van Plisnier - 122.040.000 F van de regering (geparachuteerd), in dollars die op de zwarte markt werden omgewisseld - bijna 6.500.000 F uit privé-leningen, waarvan 2,5 miljoen van de industrieel Maurice Guillaume. Op verzoek van François De Kinder, die einde 1943 naar België was gestuurd met een zeer belangrijke opdracht, had Guillaume 3 miljoen ter beschikking gesteld van het verzet, waarvan 500.000 F naar Yvonne Nèvejan is gegaan voor hulp aan joodse kinderen.
- 25.039.417 F uit 'opeisingen' ter plaatse.

In totaal ontving het Geheim Leger tijdens de bezetting meer dan 245 miljoen F (volgens het Rekenhof 207 miljoen), die gebruikt werden voor het uitbetalen van de soldij van de manschappen, de bevoorrading van ondergedoken leden (al dan niet werkweigeraars) en hun gezin, het aanschaffen van wapens en munitie en andere aankopen op de zwarte markt (onder meer benzine), het betalen van de 'salopetten' die op bevel van Londen door de Belgische firma's werden geproduceerd en dergelijke. In vergelijking met de 72 miljoen voor de partizanen (waarvan 20 miljoen uit Londen en bijna 52 miljoen uit 'opeisingen') is dat geen klein bedrag.

b) Parachutages van materiaal voor het Geheim Leger

- 17 droppings in 1943 voor de parachutageploegen die eerder waren gedropt; - 769 containers bij 9 droppings tussen 3 maart 1944 en 6 juni 1944, vooral voor zones I, IV en V. De RAF parachuteerde niet graag in zones II en III (Vlaanderen, Antwerpen en Limburg) wegens de grote densiteit van Duitse luchtafweer 420 containers na de landing voor zones I, IV en V.
Oorspronkelijk was door SOE met Claser in augustus 1942 in Londen overeengekomen dat tussen september en december 1942 240 containers voor de groepering van Claser zouden gedropt worden. Hiervan is niets in huis gekomen.

c) De radioverbindingen met Londen

Vrij vroeg werd in de kringen van het Belgisch Legioen naar een degelijke verbinding gezocht. Toen Lultenant Gallant in mei 1941 naar Londen vertrok, waar hij slechts in mei 1942 aankwam, had hij onder meer als opdracht op een radioverbinding aan te dringen. In de zomer-herfst van 1941 werd door Claser geprobeerd om een radioverbinding tot stand te brengen met de inlichtingendienst van Doyen (BENOIT) in onbezet Frankrijk, maar ook daar kwam niets van terecht. In oktober of november 1941 werden Claser en Jean Hoffman in contact gebracht met Jean Scohier en Adolphe Lheureux, die op 3 september 1941 geparachuteerd waren met een sabotageopdracht van SOE. Zij hadden en zender bij, die van oktober 1941 tot maart 1942 gebruikt werd en waarmee ca. 200 boodschappen naar Londen werden gestuurd. Langs deze weg werd het vertrek van Claser naar Engeland aan SOE aangekondigd. Van maart 1942 tot mei 1943 hadden de geheime troepen geen radioverbinding met Londen. Soms werden via ZERO of CLARENCE, waarmee Jean del Marmol in contact stond, boodschappen naar Londen gestuurd, tegen de zin van de Intelligence Service. Die had in maart 1942 alle contacten tussen inlichtingendiensten en ‘saboteurs’ verboden. De zending STANLEY en latere zendingen zorgden voor een permanent radio-contact, dat in het voorjaar van 1944 aanzienlijk werd uitgebreid, Op 3 maart 1944 stuurde Londen Kapitein Anglio Latimer naar België als radio-instructeur voor de telegrafisten die op het terrein gerecruteerd werden en naast de gedropte en in Engeland opgeleide radio-operatoren werkten. Vanaf mei 1944 beschikten de vijf zones van het Geheim Leger respectievelijk over 2, 1, 2, 2 en 3 radio-operatoren, die evenwel niet allen tot de bevrijding actief zouden blijven, terwijl ook de staf permanent over meer dan één operator beschikte. Van 3 september 1943 tot 29 september 1944 werden alleen al tussen de 2de directie te Londen en het commando van het Geheim Leger 1.476 boodschappen gewisseld (765 vanuit België, 711 vanuit Engeland).

3 Het vuur aan de lont

Van bij het begin van de bezetting werden sabotagedaden uitgevoerd. De eerste sabotages waren individuele uitingen van spontaan verzet. Weinigen zagen er het nut van in. Deze eerste acties haalden niet veel uit en bovendien konden ze represailles uitlokken van de bezetter. Zelfs in milieu's die later erg actief zouden worden in het verzet reageerde men nog in mei 1941 afwijzend op sabotageacties.

Toen midden mei 1941 op het grondgebied van Vottem een hoogspanningspyloon werd opgeblazen, reageerde ‘Liberté’, het blad van de Luikse KP, verontwaardigd op de Duitse beschuldigingen dat communisten daarvoor verantwoordelijk waren. Wij citeren: ‘De Kommunistische Partij is geen verzameling van brandstichters, terroristen en criminelen en nog minder van provocateurs. De KP is de partij van de eerlijke mensen die strijden voor brood, vrede en vrijheid’.

Pas vanaf het ogenblik dat de partizanen zich begonnen te organiseren voor de gewapende strijd en na de parachutage van de SOE-agent Cassart, werden meer en meer sabotages gemeld. Het was pas na de komst van een andere SOE-agent, André Wendelen, dat gedacht werd aan de uitbouw van gespecialiseerde sabotagegroepen. De belangrijkste daarvan werd de Groep-G, ontstaan in het vrijzinnige milieu van de ULB. Uit dezelfde middens kwam de organisatie Franckson, die later uitgroeide tot de Dienst Hotton.

Nog vóór de omstandigheden rijp waren om sabotages uit te voeren, hadden de Duitsers er al heel wat gerapporteerd in hun Tätigkeitsberichte. Al in juni 1940 werden er twee aanslagen gesignaleerd op telefoonkabels en bij de spoorwegen. Op 1 juni 1940 werd trouwens al een Verordnung tegen sabotage uitgevaardigd. In juli was er sprake van 4 en in augustus van 50 aanslagen. Op 2 september verscheen een nieuwe Verordnung en op 11 september 1940 werd gedreigd met aanhoudingen van gijzelaars indien zich meer sabotagedaden zouden voordoen. De lijst ging verder. In oktober en november werden telkens weer 75 sabotages gemeld en in december 46. Bijna altijd ging het om beschadigingen aan telefoonkabels. Weinigen waren er wellicht van op de hoogte. Er werd slechts zelden over geschreven in de collaboratiepers.

In juli 1941 werden de ‘routineactiviteiten’ al afgewisseld met brandstichtingen (10), 9 aanslagen op de spoorweg en 6 tegen hoogspanningskabels. In die maand waren er al 86 acties tegenover 50 in januari 1941, 21 in februari, 56 in maart, 35 in april, 48 in mei en 39 in juni. Vanaf de zomer van 1941 ging het in crescendo: 103 in augustus, 124 in september. Het ging hier telkens om het gebied dat onder de bevoegdheid van von Falkenhausen stond, België en Noord-Frankrijk. De Duitse inval in Rusland was ongetwijfeld het keerpunt. Vanaf oktober 1941 begon ook de inlichtingendienst LUC met sabotageactiviteiten. Het was die Dienst die door Cassart gecontacteerd werd.

Na 1941 begonnen de meeste verzetsbewegingen aan sabotagewerk te doen. De specialisten van Groep-G, buiten beschouwing gelaten, hadden de partizanen ongetwijfeld de meeste activiteiten op hun naam staan. Precieze statistieken zijn moeilijk te geven. Meer dan eens werden dezelfde acties opgeëist door meer dan één groep. Er was ook dikwijls samenwerking tussen de verzetsgroepen onderling. Daarbij kwam nog dat de acties in opdracht van de een of andere beweging gebeurden, maar dat de uitvoerders na de bevrijding door een andere organisatie erkend werden. Men

mag ook niet vergeten dat schriftelijke gegevens over de acties eigenlijk uit den boze waren.

Zelfs uit Duitse rapporten bleek dat er aan de oorlogsproduktie en de militaire installaties

1

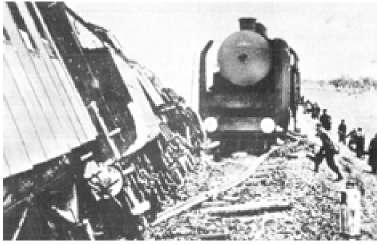
2

3

4

5

6

7

(1) Jean Burgers, medestichter van de Groep-G, in 1944 opgehangen in Buchenwald
(2) Hardy Amies, hoofd van de Belgische sectie van SOE van 1942 tot 1945
(3-6) Sabotages van telefoonkabels en bij de spoorwegen. Haast alle verzetsbewegingen waren hierbij actief. De best georganiseerde sabotagegroep was evenwel de Groep-G.
(7) De NMBS-werkplaats in Kessel-Lo, waar heel wat sabotage-acties van de partizanen plaatsvonden.

zware schade werd toegebracht, vooral vanaf 1943 toen de geallieerde invasie in het zicht was.

Zowel de werkwijze als de motieven van de saboteurs konden sterk verschillen. Bij de partizanen b.v. ging het er vooral om 'n derde front te vormen en de bezetter te doen aanvoelen dat hij zich hier in vijandig gebied bevond. Andere bewegingen waren meer gedreven uit patriottische beweegredenen en wachtten hun ogenblik af. Voor het Geheim Leger was dat de geallieerde invasie.

Van essentieel belang voor het welslagen van de militaire operaties in de bezette gebieden, was de oprichting in 1940 van een speciale Engelse sabotagegroep, SOE. Het was dankzij SOE dat het uiteindelijk tot efficiënte en gecoördineerde acties kwam, niet alleen voor sabotage maar ook voor het vrijwaren van vitale sectoren, zoals de haven van Antwerpen en de energiebedrijven.

SOE en PWE in België

a) SOE 1941-1942

In juli 1940 werd onder impuls van Churchill een nieuwe Britse geheime dienst opgericht: de ‘Special Operations Executive’ (SOE). In de eigen woorden van Churchill moest deze dienst Europa ‘in vuur en vlam’ zetten (‘set Europe ablaze’).

In tegenstelling tot de ‘Intelligence Service’ hield SOE zich bezig met het organiseren van sabotage en het steunen van ‘secret armies’. In het geheel van de geallieerde oorlogsstrategie en deze van SOE kwam België niet op de eerste plaats. SOE gaf, wat Europa betreft, prioriteit aan de Balkanlanden en Frankrijk.

Toch werden vanaf mei 1941 geregeld SOE-operaties in België uitgevoerd.

Op 13 mei 1941 werd de eerste Belgische SOE-agent, Emile Tromme, geparachuteerd ten noorden van Vielsalm. Bij de landing werd zijn zendapparaat beschadigd, zodat hij geen radioverbinding had. Hij vormde een sabotagegroep in de streek van Verviers en ontving op 3 oktober 1941 een nieuwe zender samen met 4 containers (wapens en springstoffen). Tromme werd enkele dagen later aangehouden, maar zijn sabotagegroep werd overgenomen door een andere SOE-agent (zie: zending Conjugal). Tromme werd op 25 februari 1942 in Beverlo terechtgesteld.

Op 6 juli 1941 werd pater Robert Jourdain S.J. in de buurt van Marche geparachuteerd. Zijn marconist verongelukte bij de operatie. Behalve met het leggen van contacten met het oog op sabotage ten zuiden van Samber en Maas, was Jourdain nog met een andere opdracht belast, maar dan door de Belgische regering: hij moest verslag uitbrengen over de geestesgesteldheid aan het Hof en bij de hoge clerus.

Op 12 augustus 1941 werd Octave Fabri bij Chateauroux in Frankrijk gedropt. Hij moest trachten de Erla-fabrieken in Antwerpen en de Cockerill-fabrieken in Hoboken, zijn geboorteplaats, te saboteren en in Vlaanderen sabotagegroepen te vormen. Hij slaagde daarin niet volledig, bleef tot 1944 in België en werkte onder andere met een sabotagegroep uit het Onafhankelijkheidsfront samen.

Eveneens op 12 augustus 1941 werd Armand Campion in Henegouwen geparachuteerd. Hij vormde een sabotagegroep en een ‘onthaalcomité’ voor wapenparachutages in de streek van Lessen, maar werd op 28 januari 1942 aangehouden. Vermits zijn zender, met zijn code, in handen van de Duitse politie

was gevallen, trachtte deze hem ‘om te keren’, dit wil zeggen valse boodschappen naar Londen te doen sturen die in feite door de Duitse contraspionage waren opgesteld. Wellicht om zijn leven te redden aanvaardde Campion dit voorstel. Als gevolg hiervan vielen 7 containerdroppings en 4 agenten rechtstreeks in Duitse handen. Campion kwam om bij het bombardement op de rijkswachtkazerne van Etterbeek, waar hij in de speciale gevangenis van de Abwehr opgesloten zat.

Op 3 september 1941 werd de ‘zending Conjugal’ ten noorden van Dinant geparachuteerd. Zij bestond uit Jean Scohier (organisator) en Adolphe Lheureux (radiooperator). Hun opdracht was drievoudig: het vormen van sabotagegroepen, het zoeken van geschikte parachutageterreinen en het samenstellen van ‘onthaalcomité's’. In opdracht van Londen stelde Scohier zich in verbinding met Jourdain, die reeds nuttige contacten had gelegd. Op die manier

kwam Scohier in contact met de leiding van het Belgisch Legioen en de inlichtingendienst ‘ZERO’, die beiden gebruik maakten van de zender die Lheureux had meegebracht. Scohier werkte vooral in Brussel, terwijl Lheureux voortwerkte met de groep van de inmiddels aangehouden Emile Tromme. Deze groep voerde enkele sabotagedaden uit in de streek van Verviers. De zeer uiteenlopende contacten van Scohier en Lheureux brachten Londen in verwarring, en leidden tot het verbod vanwege de Intelligence Service en de Staatsveiligheid aan de Belgische inlichtingendiensten nog langer contacten te onderhouden met ‘saboteurs’ (SOE-agenten), waarvan zij - niet geheel ten onrechte - vreesden dat zij door Duitse agenten geïnfiltreerd waren. Scohier werd in februari 1942 aangehouden, Lheureux in april van hetzelfde jaar. Beiden overleefden de oorlog. Op 10 september 1941 werden Julien Detal en zijn marconist Frédéric Wampach in Noord-Frankrijk geparachuteerd, met de opdracht een evacuatielijn voor agenten en inlichtingsrapporten te organiseren. Beiden werden vrij vlug aangehouden. Wampach werd in 1943 en Detal in 1944 terechtgesteld.

Op 30 september 1941 werden Leon Maus en André Fonck in de provincie Luxemburg gedropt. Zij vormden er ‘onthaalcomité's’ en sabotagegroepen, maar werden in mei 1942 aangehouden. Via de zender van Fonck werd eveneens een kleine partituur uit het. Belgisch ‘Englandspiel’ gespeeld. Als gevolg hiervan vielen vier containerladingen en twee agenten, Sterckmans en Bodson, in Duitse handen. Maus werd op 8 juli 1942 terechtgesteld. Fonck overleefde de oorlog.

Op 3 oktober 1941 werden Jean Cassart en zijn marconist Henri Verhaegen in de provincie Luik geparachuteerd. Het was de eerste SOE-coördinatieopdracht. Cassart, die als kapiteinvlieger ruime bekendheid genoot onder de Belgische militairen, had onder meer als opdracht zoveel mogelijk ‘paramilitaire’ groepen te contacteren en te helpen. Zo kwam hij in contact met Kolonel Lentz en Commandant Claser (zie Geheim Leger) en via Henri Bernard ook met de sabotagegroepen van de dienst LUC. Cassart had 475.000 F meegebracht, waarvan hij er 200.000 aan Claser gaf. Dat hij met Claser in contact zou komen werd al in Londen, vóór zijn vertrek, als een mogelijkeid beschouwd, aangezien voor Claser vooraf een codenaam werd afgesproken (‘Clotilde’). Op 8 november 1941 werden voor Cassart vier containers met wapens, springstoffen, sabotagemateriaal (onder meer altimeters) en nog eens 500.000 F geparachuteerd. Een gedeelte van dit materiaal werd verdeeld, onder meer aan de sabotagegroepen van LUC. Het was de bedoeling dat Cassart in december 1941 met een Lysander zou terugkeren, in Londen verslag uitbrengen en dan naar België terugkeren. Dat bewijst dat de opdracht van Cassart als belangrijk werd beschouwd. Het vliegtuigje kwam, maar de aanwezigheid van Duitsers op het terrein verhinderde dat Cassart werd opgepikt. Kort nadien werd hij in Brussel aangehouden, als gevolg van het verraad van Abwehr-agent Nessu die in LUC was binnengedrongen. Verhaegen wist te ontsnappen en keerde in 1942 naar Engeland terug. Hij verongelukte bij een nieuwe zending op 8 januari 1944 samen met Hector Goffin en René Michaux. De opdracht van Cassart werd later door Philippe de Liedekerke voortgezet (zie verder).

Op 28 oktober 1941 vertrok Jozef Vergucht per schip uit Engeland naar Lissabon met slechts 80 pond sterling op zak. Over zijn opdracht is niets bekend. Hij werd in 1942 aangehouden, wist te ontsnappen en kon naar Engeland terugkeren. Begin 1941 werden nog twee zendingen per schip gestuurd: Joseph Levaque op 29 maart 1941

en Gaston Hermie op 15 april 1941. Ook over hun opdracht is niets bekend. Evenmin is bekend of zij enige activiteit in België hebben gehad.

Op 29 september 1941 werd Guy Stinglhamber geparachuteerd, op 10 november gevolgd door zijn marconist Marcel Van Impe. Stinglhamber legde vooral contacten in de streek van Dinant (Dr. Lespagne, Emile Binet in Hastière) en in de kuststreek (de zwemkampioen Jan Guilini uit Blankenberge). Zijn opdracht bestond erin in West- en Oost-Vlaanderen de sabotage te organiseren. Hierin slaagde hij niet volledig maar hij pleegde in december 1941 wel een aanslag op een Duits wachtlokaal aan de Louizalaan. Een aangekondigde parachutage van materiaal bleef uit, en Stinglhamber werd door een samenloop van ongelukkige omstandigheden op 13 februari 1942 gearresteerd te Evere, in het

huis waar de inmiddels aangehouden Campion verbleef (Campion werd door de Britten nog in vrijheid geacht). Van Impe werd later door toedoen van De Zitter aangehouden en in 1944 samen met Stinglhamber, Guilini, Emile Binet en enkele anderen uit de groep in Duitsland terechtgesteld.

In 1941 werden door SOE dus vooral individuele zendingen met sterk gelokaliseerde opdrachten naar België gestuurd (afgezien van Cassart), waarvan de resultaten niet opzienbarend waren. SOE stond nog in de kinderschoenen en al vlug zou blijken dat de slogan ‘set Europe ablaze’ vooral een vleug verbale romantiek was, die op het terrein moeilijk waar te maken was. De agenten moesten immers meestal van nul beginnen, met mensen vol goede wil maar zonder ervaring. Anderzijds werden aanslagen of sabotage uitgevoerd door groepen die geen contact hadden met Engeland (de Phalange Blanche, de groep rond Coême en Hocke in de streek van Luik, de eerste acties van de partizanen). Terwijl Cassart van SOE nog de opdracht had gekregen kleine groepjes te vormen die moesten trachten Duitsers te ontvoeren of te doden, werd in de opdrachten uit 1942 wat minder hoog van de toren geblazen en werden de zendingen realistischer.

Vanaf 1942 gingen de meeste, zij het niet alle, SOE-opdrachten meestal gepaard met een propaganda-aspect. Dat is te wijten aan het feit dat in augustus 1941 de Political Warfare Executive (PWE) van SOE werd afgesplitst. PWE hing tegelijk af van het ministerie voor Economische Oorlogvoering (dat voor de gehele SOE verantwoordelijk was), het Foreign Office (Political Intelligence Department) en het ministerie voor Informatie. Dat leidde onvermijdelijk tot wrijvingen, niet enkel tussen Britse diensten, maar ook tussen hun Belgische ‘opposite numbers’ bij de Staatsveiligheid (Luitenant Floor voor SOE, Kapitein Aronstein voor PWE, die tot het einde van de oorlog een bevoegdheidsconflict hadden).

Het jaar 1942 begon met de parachutage van 5 agenten op 25 januari 1942:

- Achille Hottia, Oscar Catherine en Gaston Aarens in de buurt van Mons. Hottia was naar alle waarschijnlijkheid voor Campion bestemd, terwijl Catherine (een JOC-militant) en Aarens contact moesten zoeken met christen-democratische arbeidersmilieu's, met het oog op een ‘go slow policy’ in de industrie (passieve sabotage). Alle drie werden in diverse omstandigheden aangehouden. Alleen Catherine overleefde de oorlog.
- André Wendelen en zijn marconist Jean Brion in de provincie Luxemburg. Wendelen legde vrij vlug contact met de latere leidende figuren van de Groep-G, maar hij had ook foto's voor de sluikpers bij.

Op 1 maart 1942 werden niet minder dan 7 agenten gedropt voor SOE:

- Edmond Courtin in Noord-Frankrijk met 300.000 FF, 40.000 BF, 30.000 pesetas en 2 zendapparaten. Dat alles was bestemd voor Julien Detal, wiens radio ‘Wampach’ door technische omstandigheden niet kon functioneren. Courtin werd echter reeds op 20 maart 1942 aangehouden.
- Jacques Van Horen in de streek van Rochefort-Wellin. Hij moest zich als radiooperator ter beschikking stellen van een agent (Jean-Pierre Absil), die op 26 mei 1941 naar Lissabon was gevlogen met vrij veel geld om in België een inlichtingendienst op te zetten. Het ging nochtans om een SOE-opdracht. Absil kwam echter nooit in België, zodat Van Horen geen contact kreeg met hem. Londen gaf hem toen de opdracht in contact te treden met Dr. Lespagne in

Dinant, die echter was aangehouden. Op 4 april 1942 werd Van Horen zelf door de Duitse 'Funkabwehr' gepeild en aangehouden tijdens het uitzenden van een boodschap. Om zijn ouders van arrestatie te redden (zij hadden hem gehuisvest) aanvaardde hij onder Duitse controle uit te zenden. Dat duurde tot eind 1942. Het 'spel' via van Horen leidde tot de aanhouding van Henri Michelli, Gérard Waucquez, de agenten Van Hooff en Thonus en de gids voor Comète, Charles Morelle. Bovendien vielen 8 droppings van materiaal (wapens, springstoffen, propagandamateriaal, geld en voedsel) rechtstreeks in Duitse handen. De aanhouding van Van Horen werd reeds eind april 1942 door ZERO aan Londen gemeld, maar blijkbaar gaf SIS dit bericht niet door.

- Philippe de Liedekerke en Roger Cerf in de buurt van Marche. De Liedekerke zette de opdracht van Cassart voort en vertrok op 17 maart 1942 met Claser naar Londen. Cerf

werd kort daarop aangehouden en op 4 augustus 1942 terechtgesteld.

- Valère Passelecq, René Copinne en Alphonse Delmeire. Delmeire werd gestuurd voor Vergucht. Passelecq had een gemengde sabotage- en propaganda-opdracht. Alle drie werden aangehouden en in 1943 (Copinne) en 1944 (Delmeire en Passelecq) terechtgesteld.

Op 23 maart 1942 werd Willy Bernaert in Noord-Frankrijk geparachuteerd. Hij werkte in de Kempen, maar zijn organisatie werd vlug door de Abwehr geïnfiltreerd, mede door het 'spel' dat via de zender van Van Horen werd gespeeld. Londen stuurde een zender die voor Bernaert bestemd was, maar die uitsluitend voor de Abwehr gediend heeft. Als gevolg daarvan werd de PWE-agent Eugène Van Loo op 29 augustus 1942 in de buurt van Herentals recht in Duitse handen geparachuteerd. Hetzelfde gebeurde nog met 7 andere SOE- of PWE-agenten: Picquart, Kaanen en Deflem op 30 april 1942 in de streek van Lessen (aangekondigd via de zender van Campion), Moreau op 24 mei 1942, Lemmens op 25 juni 1942 en Osterrieth op 25 augustus 1942 (alle drie aangekondigd via de zender van Aarens), Vliex op 18 september 1942 (aangekondigd via Campion). Geen van hen heeft de oorlog overleefd.

Ondanks de minder 'romantische' opzet van de zendingen was 1942 voor SOE in België dus ronduit desastreus. Zonder afbreuk te willen doen aan de goede wil van alle betrokkenen kunnen toch volgende gebreken worden vastgesteld: - Ofschoon de aanhouding en soms de 'omkering' van sommige SOE-agenten via Belgische inlichtingsnetten aan SIS bekend was, werd SOE hiervan blijkbaar niet op de hoogte gebracht of de dienst hield er geen rekening mee. Het gevolg hiervan was dat agenten en materiaal recht in Duitse handen werden gedropt.

- Sommige agenten werden als het ware in de woestijn gestuurd. Van Horen zocht een agent die nooit in België was geweest. Daarna werd hem opdracht gegeven een reeds 'verbrande' groep te contacteren.
- De Britse veiligheidsmaatregelen waren ver van toereikend.

Na de oorlog hebben de Britten toegegeven dat b.v. iemand als Campion hen onmogelijk had kunnen waarschuwen dat hij onder controle uitzond, ook als hij dat gewild had. De 'aanslag' van de radio-operatoren werd pas vanaf begin 1943 op plaat vastgelegd, en dan nog enkel voor marconisten van de inlichtingendiensten, die van SIS en niet van SOE afhingen. Voor de andere diensten werd dit nog later en dan nog niet voor iedereen gedaan.

Op die manier heeft de Abwehr via SOE-agenten ook in België een 'mini-Englandspiel' kunnen opzetten, dit wil zeggen het sturen van valse boodschappen naar Londen die bedoeld waren om de Britten te misleiden. Het dient gezegd dat het cynisme van de Abwehr hierbij vrijwel geen grenzen kende (b.v. herhaalde vragen om geld, wapens, whisky, het laten bevelen van sabotages die dan soms, om de schijn te redden, door de Abwehr werden 'uitgevoerd'). Eerlijkheidshalve dient hieraan toegevoegd dat ook de Britten een gelijkaardig spel speelden met 'omgekeerde' Duitse agenten en dat soms ook SIS-agenten werden 'omgekeerd'. In feite werd een eerste klein 'Englandspiel' opgezet via de zender van de eerste agent die in januari 1941 voor de dienst CLARENCE werd geparachuteerd.

Het probleem van het 'Englandspiel' is trouwens zeer complex. Veronderstelt het al dan niet wederkerigheid? In feite wel, en na de oorlog werd dat ook toegegeven.

Wanneer Londen wist of vermoedde dat een agent niet meer in vrijheid was, werd het radiocontact niet plots verbroken om de agent (misschien) te sparen. De gevolgen hiervan waren niet altijd te overzien. Overigens dient gezegd dat Londen de agenten niet formeel verbood voor de vijand uit te zenden, op voorwaarde dat ze hun geheime veiligheidstekens (‘security check’ en ‘double security check’) niet prijsgaven, zodat de Britten - althans theoretisch - konden nagaan of de agenten al dan niet in vrijheid uitzonden. Ook met de karakteriële en sociale omstandigheden van de agenten dient rekening gehouden. Niet iedereen kon weerstaan aan de chantage met de aanhouding van ouders of familieleden. Wat de verantwoordelijkheid van ‘omgekeerde’ agenten betreft, dient ermee rekening gehouden, dat zij meestal boodschappen uitzonden, die vooraf door de Abwehr gecodeerd waren, zodat de agent de inhoud niet kende. Overigens heeft het ‘Englandspiel’ in Nederland aangetoond dat zelfs nadrukkelijke waarschuwingen van agen-

ten dat zij gevangen waren, niets uithaalden. Wat België betreft, lijkt het nochtans waarschijnlijk dat een 'onschuldige' brief van Van Horen, die via Zweden Londen bereikte, de Britse diensten aan het denken heeft gezet.

Het staat hoe dan ook vast, dat de 'ongelukken' uit 1942 de Belgische Staatsveiligheid in Londen kopbrekens hebben bezorgd, en ertoe geleid hebben dat de contacten met 'onzekere' agenten eind 1942 werden verbroken. Eind 1942 werden de contacten tussen de Belgische regering en SOE, die onder meer ten gevolge van de 'zaak Claser' werden verbroken, op een nieuwe basis opnieuw aangeknoopt. Voortaan zou geen enkele operatie in België nog plaatsvinden zonder voorkennis en instemming van de regering en de Staatsveiligheid, hetgeen voor 1941-1942 niet steeds kon gezegd worden.

b) SOE-PWE 1942-1944

De nieuwe fase werd in november 1942 ingeluid. Voortaan hadden vrijwel alle zendingen die nog zullen behandeld worden zowel een sabotageals een propaganda-aspect. Het gaat hier enkel om SOEen/of PWE-zendingen die samen met de Staatsveiligheid werden voorbereid. Daarnaast werkte SOE ook voor de 2de directie van het ministerie voor Landsverdediging voor de zendingen naar het Geheim Leger.

Zending Baboon (Jozef Van Dorpe) - geparachuteerd op 17 november 1942 in de buurt van Olsene, zonder zender. Er was een chronisch gebrek aan radio-operatoren én aan zendtoestellen. Zijn opdracht was de boeren van het arrondissement Kortrijk aan te sporen de Landbouwen Voedingscorporatie tegen te werken. Hij werkte hiervoor onder meer via Albert De Clerck. Bovendien moest hij de olieproducenten tot een 'go slow policy' aansporen en deze objectieven via de sluikpers bekend maken. Zijn opdracht slaagde. Van Dorpe verliet België op 12 februari 1943 en ging via Roubaix naar Zwitserland, waar hij gedurende 8 maanden geïmmobiliseerd was. Slechts op 13 december 1943 kon hij te Londen verslag uitbrengen. Inmiddels was de zending voortgezet door A. De Clerck en werd ze tot op nationaal niveau uitgebreid door de zending Othello.

Zending Othello (Michel Losseau) - alleen geparachuteerd op 14 juni 1943 in de omgeving van Thuillies, zonder zender. Reeds in juli 1943 stond een radio-operator klaar die naar Othello zou gestuurd worden, maar die kwam slechts op 8 februari 1944 (Roger Tytgat, Yapock) en schijnt niet te hebben voldaan. Inmiddels was Losseau op 4 november 1943 samen met Wendelen opnieuw naar Engeland vertrokken, waar hij op 25 december 1943 aankwam. Hijzelf en een 'onthaalcomité', waarvan zijn oom Léon Losseau de leiding had, ontvingen twee containeroperaties: de eerste op 19 augustus 1943 (onder meer voedsel, propagandamateriaal, 12 Stenguns, 500.000 F, 1 S-Phone, een Eureka en 10 duiven); de tweede op 18 oktober 1943 (6 containers met wapens en 1 container met 'incendiaries'). De actie van Losseau werd in Londen als een succes beschouwd (onder meer het afremmen en saboteren van de koolzaakproduktie, een actie die in bezet gebied niet onverdeeld werd gewaardeerd). Wel werd hem kwalijk genomen dat hij in contact was getreden met secretaris-generaal De Winter. Zijn opvolger, Frantz Van Dorpe, kreeg via Tytgat op 8 februari 1944 bevel dit contact te verbreken. *Zending Dingo* (Léon Harnisfeger)

- alleen gedropt op 17 november 1942 met 1.700.000 F ten zuiden van Thuin, zonder zender. Harnisfeger was een socialistische syndicalist (Centrale van de Metaalbewerkers, waarvan hij als ‘contremaître’ in de Fabrique de Fer de Charleroi hoofdafgevaardigde was geweest). Zijn opdracht spitste zich toe op de steun aan de clandestiene vakbonden, het aanmoedigen van ‘le freinage industriel’ veeleer dan de actieve bedrijfssabotage. Tevens moest hij pogen gekwalificeerde arbeiders gedurende bepaalde tijd aan het produktieproces te onttrekken. Zij zouden zich ziek verklaren. De opdracht werd voorbereid in overleg met Joseph Bondas, secretaris-generaal van het Belgisch Vakverbond, Jef Rens en Arthur Wauters. Deze oriënteerden hem naar socialistische vakbondsmandatarissen, bij wie Harnisfeger doorgaans een blauwtje liep, en Henri Füss, afgezet als directeur-generaal bij het ministerie van Arbeid, die hem wel hielp. Maar hulp vond Dingo vooral bij Raymond Plumet, gewezen voorzitter van de socialistische Metaalbewerkers van het Centrum, Clovis Brezacq, die Dingo na zijn vertrek opvolgde, en René Tordoir (Groep-G). Ongeveer 120 gekwali-

ficeerde arbeiders werden aan het produktieproces onttrokken. Hiermee werd in feite de basis gelegd voor de georganiseerde steun aan werkweigeraars, die pas met de zending Socrates op grote schaal werd op touw gezet. In de opdracht was nadrukkelijk voorzien dat Dingo geen onderscheid mocht maken tussen socialistisch, christen-democratisch of communistisch gezinde arbeiders. De leden van de Dingogroep evolueerden na het vertrek in verscheidene richtingen (OF, Groep-G). Een aantal onder hen bleef ondergedoken leven en pleegde soms hold-ups om in hun onderhoud te voorzien. Eind 1943-begin 1944 werd in Londen eraan gedacht Harnisfeger samen met Wendelen te belasten met een gelijkaardige opdracht naar het spoorwegpersoneel toe, maar deze zending werd niet uitgevoerd. Wel werd Harnisfeger opnieuw geparachuteerd op 2 juni 1944 als organisator voor de Groep-G.

Zending Dandin-Hulot (Maurice Durieux en zijn radio Henri Heffinck) - geparachuteerd bij Havré op 20 december 1942. De opdracht bestond uit het vernietigen van de steekkaarten van het Rijksarbeidsambt (RAA) en de sabotage van het RAA, evenals het verspreiden van propaganda tegen de verplichte arbeid in Duitsland. Als zodanig kan de zending beschouwd worden als complementair ten opzichte van die van Harnisfeger, maar ze was breder, aangezien Harnisfeger zich moest beperken tot de regio Charleroi. Vóór november 1943 werden door de groep Nola, die door Durieux werd gesticht, op volgende plaatsen steekkaarten vernietigd: Brussel (2.500.000 in het Volkshuis), Charleroi en Marcinelle (230.000), Tubize (49.000), Waver (52.000). Andere soortgelijke acties in Sint-Niklaas, Boom, Vilvoorde en Ciney werden door de Britten eveneens aan Nola toegeschreven. Dit werk was des te verdienstelijker, daar Durieux bij de landing zwaar werd gekwetst, en vier maanden clandestien in een kliniek verbleef. Hij vertrok op 4 maart 1944 samen met Georges Lovinfosse per Lysander naar Engeland.

Zending Gibbon-Borzoi (Jean Ceysens en Louis Stroobants) geparachuteerd op 20 december 1942 in de omgeving van Nijvel. De opdracht bestond in het organiseren van een inlichtingendienst die via postduiven informatie uit de gecensureerd pers naar Engeland zou sturen. Deze informatie zou dan door de ‘contra-propaganda’ worden geëxploiteerd. Deze dienst werd geleid door advocaat Robert De Keersmaecker en kreeg de naam ‘Carol’. Hij steunde gedeeltelijk op vroegere agenten van de dienst LUC (De Keersmaecker zelf en vrederechter Paulsen). Ceysens werd aangehouden en overleed in Bergen-Belsen op 15 maart 1945. Stroobants kwam om het leven op 2 juni 1944, toen het vliegtuig dat hem voor een tweede zending moest parachuteren boven de Nederlandse kust werd neergehaald.

Zending Samoyède (Freddy Veldekens) - geparachuteerd op 12 maart 1943. Hij werd op 17 april 1943 gevolgd door zijn radiooperator Léon Bar (Dormouse). Wegens het gebrek aan radiooperatoren moest Bar niet enkel voor Samoyède uitzenden, maar ook nog voor andere SOE/PWE-zendingen (Porcupine-Mandrill, Othello). De opdracht van Samoyède bestond onder meer in het reorganiseren van de radio met het oog op de naoorlog. Bar werd aangehouden en op 10 februari 1944 terechtgesteld. Veldekens keerde via Zwitserland naar Engeland terug. Op het terrein werd hij opgevolgd door radio-amateur Frans Mertens en later door Jacques Veldekens. In Samoyède speelde Jan Boon, directeur-generaal van het NIR, een belangrijke rol.

Zending Capulet (Jean Woluwe en Henri Frenay) - geparachuteerd op 13 april 1943 in de omgeving van Doornik (bij vergissing, want ze moesten gedropt worden ten zuiden van Gent voor het saboteren van een bedrijf in Gent). Ze bleven actief in

het westen van Henegouwen, voerden er sabotages uit in samenwerking met spoorwegarbeiders en keerden eind 1943 naar Engeland terug. Op 31 maart 1944 werden ze opnieuw in dezelfde streek geparachuteerd met een Britse radiooperator. Zij werden bij de poging om de sluizen van Menen te saboteren op 25 april 1944 aangehouden. Frenay werd ter plaatse neergeschoten en Woluwe overleed in het kamp van Sandbostel.

Zending Porcupine-Mandrill (Jean Coyette en Henri Filot) geparachuteerd op 13 april 1943 met als opdracht het demoraliseren van de Duitse troepen. Deze werd vervuld met de hulp van socialistische militanten.

Zending Alsatian (Désiré Brichaud) - geparachuteerd op 20 april 1943. Brichauds valscherm

1

2

3

4

5

6

(1) Graaf Philippe de Liedekerke werd driemaal geparachuteerd met zeer belangrijke opdrachten.
(2) André Wendelen, eveneens driemaal geparachuteerd, één van de bezielers van de Groep-G
(3) Idesbald Floor, verbindings-officier tussen SOE en de staatsveiligheid

(4) Midden: de gebroeders Jooris, in Noord-Afrika, op weg naar Engeland. Zij werden in 1942 geparachuteerd voor de inlichtingsdiensten Twee onder hen werden aangehouden: Pierre werd terechtgesteld en Emmanuel kwam om in een concentratiekamp, beiden onder hun valse naam.
(5) Midden: SOE.-agent Maurice Durieux met de mensen die hem hielpen na zijn sprong, waarbij hij zwaar gekwetst werd.
(6) De sabotage-groep Nola, gesticht door Durieux en zijn medewerkers, deed verdienstelijk werk o.m. met de vernietiging van de steekkaarten van het Rijksarbeidersambt. Doel was de verplichte tewerkstelling saboteren.

ging niet open. Hij kwam om bij de landing. Zijn zending werd door de regering zeer belangrijk geacht. Hij moest christen-democratische vakbondsleiders contacteren (met een introductie vanwege minister Delfosse) met het oog op de werking van de clandestiene vakbonden. Hij had 5.000.000 F bij zich die in handen van de Duitsers vielen. Zijn zending (uitgebreid met contactname met socialistische vakbondsleiders) werd begin 1944 toevertrouwd aan Jean Coyette.

Zending Othello (Michel Losseau) - geparachuteerd op 13 juni 1943: voortzetting op nationaal vlak van de zending Baboon (propaganda tegen een sabotage van de Landbouw- en Voedingscorporatie, sabotage van de koolzaadproduktie).

Zending Claudius-Pointer (Philippe de Liedekerke en Alfred Blondeel) - geparachuteerd op 15 juli 1943, en de daaraan gekoppelde zending ‘Tybalt-Hillcat’ (André Wendelen en Jacques Doneux), geparachuteerd op 11 augustus 1943. Het ging hier om twee zeer belangrijke zendingen die rechtstreeks aan de basis lagen van de dienst Socrates (hulp aan werkweigeraars en ondergedokenen), maar die ook geleid hebben tot de eerste rechtstreekse contacten met groeperingen als het Onafhankelijkheidsfront en de Belgische Nationale Beweging. Blondeel en Doneux hadden elk twee zenders bij zich, waaruit onder meer het belang van de zendingen blijkt. Wendelen en de Liedekerke keerden eind 1943 naar Engeland terug. Op het terrein werd hun opvolging een tijdlang verzekerd door Witold Lobet (Hector II), die rechtstreeks in contact was met leiders van het OF, de BNB, de Partizanen en de Groep-G. Met deze beide zendingen werd opnieuw een nieuwe fase ingeleid: het contact met groeperingen die niet tot de inlichtingendiensten of het gewapend verzet in de militaire zin van het woord behoorden. Dit contact zou in 1944 permanent worden voortgezet via een aantal zendgemachtigden, die het Nationaal Coördinatiecomité van het verzet in het leven riepen: - Jules Guillery (Nelly) en Philippe de Liedekerke (Scipio-Iago), beiden geparachuteerd op 8 februari 1944; - Jules Rolin, geparachuteerd in mei 1944 (zending Messala of Huguette); - Christian Lepoivre (Cato), geparachuteerd op 7 juli 1944.

Op die manier kan men zeggen dat in 1944, na de inlichtingendiensten, de ontsnappingslijnen en het specifiek militair verzet, ook het ‘burgerlijk’ verzet door Londen omkaderd was. De BNB ontving in januari-februari 1944 een instructeur voor de sabotage (J.-B. Schools) en een organisator (Emile Van Dijck), terwijl in juni 1944 instructeurs naar het OF werden gestuurd, die echter verongelukten. Ook de Groep-G kreeg, naast parachutages van materiaal, instructeurs, en voor de meer specifiek gerichte PWE-zendingen zoals Othello, Samoyède enz. werden ook nog in 1944 nieuwe agenten gestuurd.

Tussen juni 1940 en begin september 1944 werden door Londen 278 agenten naar België gestuurd, die in vijf onderscheiden actieterreinen kunnen ingedeeld worden:

- inlichtingen (Intelligence Service):	108
- SOE:	77
- PWE:	21
- ontsnapping:	17
- 2de directie (militair verzet):	55

Gelet op de samenhang van SOE en PWE en op het feit dat ook de 2de directie met SOE samenwerkte, komt men voor SOE-PWE op een totaal van 153 agenten.

Van de 278 agenten werden er 270 geparachuteerd of via een luchtoperatie aan land gezet, 8 werden langs de zee of het land ‘geïnfiltreerd’. 121 Agenten werden door de vijand aangehouden, 14 kwamen nog vóór of tijdens de landing om het leven, 10 werden bij hun landing door de Abwehr opgewacht, 17 hebben aanvaard onder Duitse controle uit te zenden.

De Groep-G

De sabotageopdrachten van SOE waren tot begin 1942 overwegend van regionaal belang. Daarin kwam verandering toen op 26 januari 1942 de SOE-agent ‘Mandamus’ (Andre Wendelen) geparachuteerd werd. Wendelens opdracht bestond erin contact op te nemen met één van de vele sabotagegroepen die in ons land actief waren. Het kwam er vooral op aan hun acties te coördineren en doelmatiger te maken.

Wendelen zocht onmiddellijk contact op met zijn vroeger medestudenten van de - inmiddels gesloten - Universiteit van Brussel en meer in het bijzonder van de ‘Kring voor Vrij Onder-

zoek' (Cercle de Libre Examen). Hij was vóór de oorlog erg actief geweest in de anti-fascistische strijd, vooral rond de Spaanse burgeroorlog. Samen met Christian Lepoivre (die kort voor de bevrijding in België gedropt werd), had hij in Spanje solidariteitsacties georganiseerd.

In december 1941 had Wendelen voor de BBC zijn ULB-vrienden opgeroepen tot verzet. Lepoivre was in die uitzending zelfs met zijn (studenten)naam vernoemd. Vandaar dat hij zich tot zijn vertrek naar Engeland in 1944 erg gedeisd heeft gehouden. Wendelen kwam terecht bij 'n aantal leidende figuren uit de 'Cercle du Libre Examen', Jean Burgers, Robert Leclerq, Richard Altenhoff en Hélène Burgers-Leva. Kort voor de komst van 'Mandamus' hadden deze intellectuelen de 'Algemene Sabotagegroep van België' opgericht.

De komst van Wendelen maakte een eind aan het nogal amateuristisch optreden van deze sabotagegroep, die omgedoopt werd tot Groep-G. Voortaan zouden de acties van de Groep-G gebeuren in overleg met SOE. Wendelen vormde groepen in Brussel (met Henri Neuman, Richard Altenhoff en Jacques Ruelle), Luik en het Centrum (Jean Burgers). Er ontstonden vrij vlug lokale groepen. Op nationaal vlak werden de acties gecoördineerd door de staf, waarvan Burgers, Altenhoff, Leclercq en Neuman deel uitmaakten. Door toedoen van Wendelen vertrokken 'n aantal leden van de Groep-G naar Engeland. Vijf onder hen, onder andere Neuman en Marchand, kwamen terug als SOE-agent.

Wendelen die in 1943 was teruggekeerd naar Engeland, werd nog tweemaal gedropt. Bij zijn tweede opdracht in augustus 1943, hielp hij de Groep-G aan het nodige geld en materiaal, zodat de beweging vanaf de herfst van 1943 kon overgaan tot sabotage op ruimere schaal.

Alhoewel de Groep-G ontstaan is in het vrijzinnig milieu van de ULB, waren alle geledingen van de maatschappij erin vertegenwoordigd. Eén van de leidende figuren was een geestelijke, E.H. Leclef, en vooral in Antwerpen speelden priesters een leidende rol.

In juli 1943 werd Altenhoff, de verantwoordelijke voor het sabotagemateriaal, aangehouden. Hij zou later gefusilleerd worden. Hij werd vervangen door René Ewalenko. In maart 1944 arresteerden de Duitsers Jean Burgers, die nog hetzelfde jaar in Buchenwald werd opgehangen. De taak van algemene coördinator werd overgenomen door Robert Leclercq.

De staf van de Groep-G won voor zijn belangrijkste acties telkens advies in van ULB-hoogleraars als Paul De Groote, Jean Pelseneer, Max Cosyns, Maurice Errera en Jean Lameere. Die raadgevingen kwamen goed van pas bij het vervullen van haar belangrijkste opdracht: maximale slagen toebrengen aan de bezetter, zonder represailles uit te lokken en onherstelbare schade aan te richten. De meeste sabotageacties van de Groep-G werden uitgevoerd in de energiesector, bij de NMBS en de waterwegen. De sabotageactiviteiten van de Groep-G onderscheidden zich van die van de andere bewegingen door hun zorgvuldige voorbereiding en wetenschappelijke aanpak.

Door vernieling van sluizen op de kanalen van Ath en Clabecq in 1943 werd de scheepvaart gedurende maanden onderbroken. En 'n paar weken voor de bevrijding werden in Luttre 23 locomotieven voor militaire transporten vernield. De sabotagedaad die de Duitsers het meest schade berokkende, was ongetwijfeld de stroomonderbreking in de nacht van 15 op 16 januari 1944, die de geschiedenis is ingegaan als 'La Grande

coupure'. Daarbij werd het grootste deel van het hoogspanningsnet in één trek uitgeschakeld. Achtentwintig pylonen werden vernield of zwaar beschadigd. Daardoor gingen er niet alleen in de Belgische industrie kostbare werkuren verloren, maar werd ook het Duitse bedrijfsleven erg getroffen. Als gevolg van de bombardementen was het immers afhankelijk van de Belgische elektriciteitscentrales.

Na de landing in Normandië voerde de Groep-G speciale opdrachten uit in opdracht van de geallieerden. Dit gebeurde meestal in samenwerking met andere verzetsgroepen. De Groep-G onderscheidde zich vooral in anti-destructie, dit wil zeggen het voorkomen van vernieling door de terugtrekkende bezettingstroepen.

Onder de 4.000 erkende leden van de Groep-G verloren er ongeveer duizend het leven. Na de bevrijding trok de Groep-G zich - in tegenstelling tot andere groepen - in alle bescheidenheid terug.

De Dienst Hotton

De Groep-G was niet de enige verzetsbeweging die haar bakermat had aan de ULB. Uit het Comité de Surveillance de Bruxelles, dat in 1940 ontstond, groeide de Organisatie Franckson, die in 1943 omgedoopt werd tot de Dienst Hotton. De Groep Franckson had zich al vroeg gespecialiseerd in kleinere sabotageacties. Dit gebeurde in samenwerking met het Belgisch Legioen.

Na de sluiting van de ULB in november 1941 waren een aantal leden van het 'Comité de Surveillance de Bruxelles' overgegaan tot sabotagedaden. In februari 1942 werd een bomaanslag gepleegd op een VNV-lokaal in Anderlecht. In augustus 1942 werden militaire installaties vernield in het Zoniënwoud. In die eerste periode werden ook inlichtingen verzameld en geallieerde piloten geholpen.

Vanaf het einde van 1943 ging Hotton samenwerken met SOE en de 2de directie van het Belgisch ministerie van Landsverdediging in Londen. De actiebasis werd verlegd van Brussel naar Wallonië en er kwamen kernen tot stand in Morlanwelz, Chimay, Ottignies, Namen, Vielsalm en Luik. Bovendien werden er in de streek van Couvin en in de Ardennen maquis georganiseerd.

De operaties werden nu beter voorbereid en de dienst Hotton beschikte over een echt operatieplan. In mei 1944 stuurde Londen een agent, François Mathot, en voorzag Hotton van wapens en munitie. Na de landing in Normandië voerde de Dienst Hotton sabotages uit op spoorweginstallaties en telefoonlijnen. In die periode werd een maquis georganiseerd in Brûly-de-Pesche bij Couvin.

Na de aanhouding van Kolonel Mardulier en Majoor Lempereur nam Albéric Maistriau, de chef van Hotton, de leiding van de sabotagedienst van het Leger van België over. Naast Maistriau speelde de familie Franckson een belangrijke rol. Vader Franckson werd in mei 1944 aangehouden en stierf in Buchenwald. Zijn zonen Jean en Renaud zetten zijn werk verder.

De Dienst Hotton beperkte zich niet tot sabotages en guerrilla-gevechten met de bezetter. Vooral op het einde van de oorlog werden een aantal collaborateurs, die de veiligheid van de maquis in gevaar konden brengen, neergeschoten.

4 Voor een vrij en vernieuwd België

De kleinere groeperingen zijn meestal op regionale basis gestart. Hun zwaartepunt bleef de ganse bezetting door Antwerpen, Brussel, Leuven of Luik. Er kwamen natuurlijk ook kernen in andere steden. Op ideologisch en sociaal vlak trad er eveneens een verruiming op, zeker na de invoering van de verplichte tewerkstelling in 1942. verzetsmensen van alle strekkingen streden zij aan zij, wat ook de godsdienstige of politieke overtuiging was van de stichters. Aan de leiding van de BNB waren er b.v. zowel overtuigde katholieken als vader en zoon Joset, als vrijmetselaars b.v. Louis Schmidt, de liberale burgemeester van Etterbeek. Zelfs bij de NKB waren het niet allemaal overtuigde royalisten. De dokwerkers van de NKB-groep van Colson, waren vóór de oorlog wellicht overtuigde aanhangers van Camille Huysmans.

Wat de activiteit betrof, was er eveneens een sterke overeenkomst tussen al die groepen. Ze verzamelden allemaal inlichtingen, gaven sluikbladen uit, deden op beperkte schaal aan sabotage, hielpen de joden en werkweigeraars. Ze namen allemaal deel aan de bevrijdingsgevechten en de ‘ordehandhaving’ in september 1944.

De Witte Brigade - Fidelio

Pas na de oorlog bleek hoeveel verzetsbewegingen er wel bestonden. Tijdens de bezetting was er alleen sprake van ‘De Witte Brigade’ en ‘De Witten’. In september 1944 werd duidelijk dat ‘De Witte Brigade’ eigenlijk de naam was van één bepaalde groepering. Ze was vooral sterk in Antwerpen, maar had vanaf begin 1941 ook afdelingen in Lier, Gent, Aalst, Brussel, het Waasland en de kuststreek. In de herfst van 1943 ontstonden ook enkele kernen in Wallonië. Na de bevrijding was ‘De Witte Brigade’ de enige verzetsbeweging, die haar zetel in Vlaanderen had. ‘De Witte Brigade’ is in de zomer van 1940 ontstaan uit de liberale jeugdbeweging ‘De Jonge Geuzenwacht’. Via de stichter, de Antwerpse onderwijzer Marcel Louette, traden heel wat onderwijsmensen en personeelsleden van de stadsdiensten toe. Alhoewel de stichtende kern uit een liberaal milieu kwam, waren al vlug alle ideologische strekkingen vertegenwoordigd. Vanaf 1914 kwamen veel politieagenten bij de ‘Witte Brigade’. Vooral het korps van Deurne was goed vertegenwoordigd en zou ook veel slachtoffers tellen.

De activiteiten van de ‘Witte Brigade’ verschilden weinig van die van de andere verzetsgroepen. Het begon met anti-Duitse propaganda en vaderlandslievende manifestaties op 21 juli en 11 november. Vanaf eind 1940 werden militaire inlichtingen verzameld onder meer over de haveninstallaties en de geplande Duitse invasie in Engeland. Deze inlichtingen werden via verscheidene kanalen aan de Engelsen bezorgd. Via Arthur Degreve, leraar aan het atheneum te Berchem waren er contacten met de diensten ‘LUC’ en ‘BRAVERY’, en mevrouw Van Nitzen zorgde voor de verbindingen met ZERO.

Daarnaast waren er ook kleine sabotageacties bij de spoorwegen en in de haven. Evenals bij andere groepen werden ‘Zwarte lijsten’ aangelegd van collaborateurs. Het was veeleer de bedoeling hen te intimideren. Tot aanslagen is het wel 'n paar keer gekomen, maar hierbij ging het duidelijk om gevallen van infiltratie door

medewerkers van de Duitse politiediensten. Verschillende acties mislukten en leidden tot de arrestatie van de daders.

Vanaf eind 1940 gaf de Witte Brigade een sluikblad uit ‘Steeds Verenigd - Unis Toujours’. De stichters van het blad waren Van Gaver en de gebroeders Crutzen. Erg verdienstelijk was de hulp aan de joden vanaf de zomer van 1942. Een groot deel van de bevolking was zo ge-

schokt door de brutale jacht op weerloze joodse families dat dit voor velen de weg naar het verzet geëffend heeft. Heel wat leden van de Witte Brigade hielpen joden onderduiken of brachten hen over naar veiliger plaatsen op het platteland.

Wellicht door de sterke Duitse concentraties in en rond Antwerpen, had de Witte Brigade, evenals het Belgisch Legioen - Leger van België, de Nationale Koninklijke Beweging en het OF zwaar te lijden onder de vele arrestaties, vooral vanaf eind 1943. Bij de aanhouding van een vooraanstaand lid van de Witte Brigade, dat evenwel wist te ontsnappen, werd een uitvoerige ledenlijst gevonden. 58 personen werden naar Duitse kampen gevoerd. Daarvan zijn er 39 overleden. De meeste slachtoffers vielen bij de razzia's van januari 1944. Hierbij werden 62 politieagenten uit Deurne gearresteerd. De hoofdcommissaris kwam vrij na veertig dagen, zijn vrouw na drie maanden. Van de 59 gedeporteerden overleefden er 42 de oorlog niet. Er waren razzia's in april, mei, juni en juli 1944. Bij de aanhoudingen in mei werd ook Marcel Louette (Fidelio) aangehouden.

Zoals meestal het geval was, werd ook hij zwaar mishandeld. Door de vele arrestaties ging de organisatie erg verzwakt de bevrijding tegemoet. Bij de bevrijding van de haven werkte de Witte Brigade samen met de andere bewegingen: het Geheim Leger, het OF, de NKB en de Groep-G. De Witte Brigade verloor ongeveer 400 leden op een totaal van 3.750 erkende leden.

Bij de bevrijding werd de benaming lichtjes gewijzigd in ‘Witte Brigade-Fidelio’. De groepering kreeg de schuld van alles wat er in het verzet verkeerd liep en de naamsverandering kwam dus net op tijd. Bij zijn terugkeer uit Duitsland bleef Marcel Louette tot zijn dood in 1978 de symbolische leider van het verzet.

De Belgische Nationale Beweging

De stichtingsvergadering van de Belgische Nationale Beweging had plaats op 17 december 1940. Het initiatief ging uit van Aimé Dandoy, een Brusselse kapper. Verder waren nog aanwezig: een student geneeskunde, een chauffeur, een kassierster in een bioscoop en de broer van Dandoy. Over de stichting van de BNB is na de oorlog heel wat inkt gevloeid. Wat er ook beweerd werd, de eigenlijke stichter was Aimé Dandoy. De dominerende figuur was de vroegere Hoge Commissaris voor de Economische Expansie, Camille Joset. Hij was al in de eerste wereldoorlog ter dood veroordeeld en had in 1940 al zijn eigen verzetsgroep: de Brigades Toast. Door de relaties van Joset kreeg de BNB vertakkingen over het hele land en in diverse politieke milieu's. Dankzij Joset trad b.v. ook de liberale politicus Louis Schmidt toe. Na de oorlog bekloeg Joset zich over de pijnlijke discussies in verband met de stichting. In een brief van 19 mei 1945 schreef hij: ‘De beweging kende zoveel vaders dat ik nu werkelijk een ongewenste of een machtsmisbruiker schijn te zijn’.

Na de arrestatie van Aimé Dandoy begin 1942 nam Joset officieel de leiding van de BNB over. Op 14 april 1942, net voor zijn aanhouding, riep hij een vergadering bijeen van een Patriottisch Front. Daarop waren verscheidene verzetsgroepen vertegenwoordigd: het Belgisch Legioen, de BNB, de NKB, de Belgische Partij, Pro Patria en La Légion Noire. Door de aanhouding van Joset kwam er van dit Patriottisch Front niet veel in huis. Met het OF waren de betrekkingen soms goed, soms

gespannen. Beide verzetsbewegingen wilden immers alle groeperingen vertegenwoordigen. De relaties tussen het OF en de BNB waren in elk geval erg merkwaardig. Fernand Demany, één van de stichters van het OF, schreef 'n hele tijd voor het blad van de BNB ‘La Voix des Belges’. Ondanks de uiteenlopende opvattingen van beide bewegingen bleef Demany steeds goede contacten onderhouden met de BNB-leiding.

Tot de belangrijkste activiteiten van de BNB behoorden de sluikpers, het inlichtingswerk en de hulp aan ondergedokenen en geallieerde piloten. De groepering genoot vooral bekendheid via haar sluikblad ‘La Voix des Belges’. Er waren ook: ‘La Voix du Luxembourg’, ‘La Voix de Etudiants’, ‘La Voix des Coloniaux’, ‘La Voix des Gaumais’, en een Nederlandstalige uitgave ‘De Stem der Belgen’. Het eerste nummer van ‘La Voix des Belges’ verscheen op 10 augustus 1941. De eerste hoofdredacteur was Guy-Fernand Hannecart. Na zijn aanhouding nam de zoon van Camille Joset, een Jezuïet, het roer over.

1

2

3

N° 33 Mes woordt verzocht dit te verspreiden November 1943

de Stem der Belgen

Soms geslagen, nooit verslagen !

WAAROM DUITSCHLAND DE OORLOG VERLOREN HEEFT

1 FRANC LE NUMERO BI-MENSUEL N° 1 10 AOUT 1941

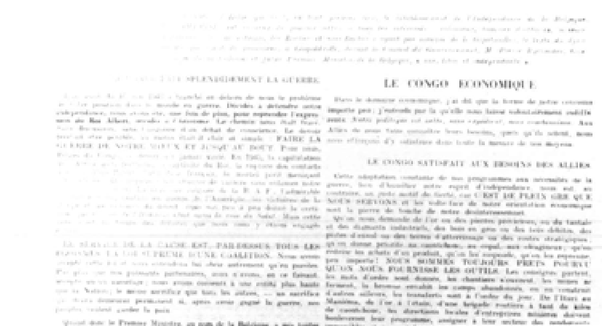
la Voix des Belges

BATTUS PARFOIS, ABATTUS JAMAIS !

Supplément à La Voix des Belges

la Voix des Coloniaux

LE CONGO 1944

LE CONGO ECONOMIQUE

LE CONGO SATISFAIT AUX BESOINS DES ALLIES

4

5

6

(1) Camillejoset, één van de leidende figuren van de BNB (in rolstoel)
(2) Zijn opvolger Raymond Defonseca
(3) Louis Schmidt, de liberale burgemeester van Etterbeek, vrijmetselaar en BNB-bestuurslid

(4) De sluikpers van de BNB
(5) Marcel Louette, stichter en leider van de Witte Brigade - Fidelio
(6) Houten namaak-revolver, gebruikt door leden van de Witte Brigade

Alhoewel de Belgische Nationale Beweging militanten aantrok van uiteenlopende denkrichtingen, stonden er in haar sluikblad toch merkwaardige dingen te lezen. Tekenend voor de geest des tijds waren de pleidooien voor een sterke uitvoerende macht ten koste van het parlement en voor de afschaffing van het algemeen enkelvoudig stemrecht. Bovendien was het blad voorstander van een zekere vorm van censuur. Dergelijke standpunten werden ook vertolkt in de clandestiene discussiegroepen van katholieke politici als de Bus de Warnaffe, die trouwens een medewerker was aan ‘La Voix des Belges’. In verband met de relatie tussen koning en regering hoopte ‘La Voix des Belges’ in maart 1943 nog dat alles in orde zou komen. Zij juichte de houding van de regering toe, maar had eveneens vertrouwen in de koning. Dat vertrouwen was wel ernstig geschokt geweest toen het huwelijk van de koning in november 1941 bekend geraakte. ‘La Voix des Belges’ had een hoge oplage en gold samen met de ‘Libre Belgique’ als één van de best gemaakte clandestiene bladen. Voor de meeste BNB-leden leverden de nogal uitgesproken ideologische standpunten geen probleem op, ook al konden ze er niet altijd mee akkoord gaan.

Wat de BNB onderscheidde van de andere verzetsgroeperingen waren de nauwe banden met een inlichtingsdienst MILL. Na sporadische contacten met andere diensten was de BNB via tussenpersonen in contact gekomen met de chef van MILL, de geparachuteerde agent Marquet.

De BNB had een eigen sector in MILL en bezorgde de dienst belangrijke inlichtingen. Vooral BNB-Luxemburg leverde uitstekende informatie, die ze bekwam van grensarbeiders die in het Groot-Hertogdom (Arbed), Frankrijk en Duitsland werkten.

De leiding van MILL stond erop dat de BNB-leden die voor de dienst werkten geen andere verzetsactiviteiten zouden ontplooien. Uit veiligheidsoverwegingen wilde MILL geen vertegenwoordiger in het directorium van de BNB. De BNB had speciale groepen (brigades de choc) voor ‘bijzondere’ opdrachten, onder meer het neerschieten van infiltranten. Daarnaast waren er ook de epuratiecomité's. Hun taak bestond in het aanleggen van ‘Zwarte Lijsten’ van collaborateurs. In een rondschrijven van kerstmis 1942, verstrekte de BNB-leiding richtlijnen voor de werking van de epuratiecomité's. Naast het aanleggen van steekkaarten van ‘actieve verraders’, kregen de comité's een tweede belangrijke opdracht mee, namelijk de demoralisatie van de aanhangers van de Nieuwe Orde en vooral van de oorlogsburgemeesters en andere gezagdragers. Zo werd aan de leden van de comité's gevraagd de hen bekende collaborateurs op te bellen vanuit openbare telefooncellen en te informeren naar hun lengte voor de... doodskisten. Even luguber was het sturen van (nietsvermoedende) begrafenisondernemers naar het adres van een VNV'er of Rexist. Ook het schrijven van dreigbrieven werd sterk aangemoedigd.

In de meeste gevallen beperkten de epuratiecomité's zich tot het signaleren en het pesten van de medewerkers van de bezetter. Soms gingen ze wel verder en schakelden ze de ‘brigades de choc’ in. Ook hierin verschilde de BNB weinig van de andere verzetsgroepen, de partizanen en het Geheim Leger uitgezonderd. Door haar zeer uiteenlopende activiteiten stelde de BNB zich bloot aan infiltraties door de Duitse politiediensten. Op 17 en 18 februari 1944 werden 98 vooraanstaande BNB-leden aangehouden, waaronder de opvolger van Joset Defonseca, de politiecommissaris van Sint-Gillis.

Kort na de bevrijding werden de contacten tussen de leiding en de plaatselijke afdelingen moeizaam hersteld dankzij François Amiel.

De Nationale Koninklijke Beweging (NKB)

De NKB is gegroeid uit een rexistische jeugdgroep in Aarschot. Dit lijkt wel verwonderlijk maar het ging hier om jongeren zoals Lucien Meyer en Theo Simon, die de collaboratiepolitiek van Rex en VNV niet konden slikken. Zij kwamen in contact met de Leuvense hoogleraar Eugène Mertens de Wilmars, eveneens een gewezen Rexist en een fervente aanhanger van Koning Leopold.

Van oktober 1940 tot de zomer van 1941 was de NKB voornamelijk actief in de streek van Leuven-Aarschot en recruteerde zij vooral in studentenmilieu's en bij onderofficieren. Haar belangrijkste bedoeling was de jeugd weghouden

van het VNV en de collaboratie. Om de Duitsers te misleiden deed de beweging zich voor als een turngroep, onder de benaming ‘Naar Kultuur en Bekwaming’.

In juli 1941 kwam er reactie van de bezetter. Lucien Meyer werd aangehouden, alle brochures werden in beslag genomen, en de beweging werd verboden. Later kwamen belangrijke figuren van de katholieke rechterzijde en uit militaire milieu's naar de NKB, waaronder prins de Ligne, generaal Graff, majoor Monteyne en kapitein van Nooten. De leiding berustte bij prof. Mertens. Na zijn aanhouding, in augustus 1942, werd hij opgevolgd door generaal Graff.

Toen commandant Claser, de leider van het Belgisch Legioen, met het oog op een geallieerde landing zijn ‘Vrijkorps’ uitbouwde deed hij ook een beroep op de Nationale Koninklijke Beweging. Claser wilde zijn Vrijkorps voorbereiden op een geallieerde landing, die hij verwachtte in 1943. Na zijn aanhouding werkte men nog 'n tijd verder aan de organisatie van het Vrijkorps, maar door de infiltratie van de gevreesde Abwehr-agent Prosper De Zitter werd de hele onderneming opgedoekt. Velen schoten er het leven bij in, onder andere kapitein van Nooten.

Politiek gezien was de NKB-leiding gewonnen voor een autoritair regime onder leiding van de koning. Om haar plannen uit te voeren had de NKB de beschikking over koninklijke troepen (meestal oud-militairen) en koninklijke wachten. De koninklijke wachten waren belast met de propaganda en de ordehandhaving.

De politieke ideeën van de NKB werden vastgelegd in de brochure ‘De grondbeginselen van de NKB (1941)’. Kenschetsend waren de opvattingen over de politieke partijen: ‘Wat de partijen ten goede moet strekken, wordt door de partijen ontaard of gewoonweg herleid tot een zaakje maken ten gunste van eigen winkel’. Zoals andere behoudsgezinde bewegingen, zowel bij de collaboratie als het verzet, liet de NKB geen spaander heel van de ideeën van de Franse revolutie. ‘Gelijkheid is louter hersenschim. Ongelijkheid is eigen aan de menselijke natuur. Er heerst orde wanneer die ongelijkkheid op de meest harmonische wijze en met het oog op iedereens welzijn wordt geregeld’. Bepaalde punten uit de grondbeginselen vertonen een opvallende gelijkenis met het ideeëngoed van de discussiegroepen rond katholieke politici als baron Moyersoen en Tony Herbert. Ook in ‘La Voix des Belges’, het orgaan van de BNB kwamen dezelfde gedachten terug.

Al dacht de leiding ongetwijfeld sterk in autoritaire richting, de basis liet zich weinig gelegen aan politieke discussies. De meeste leden waren koningsgezind, zoals zovelen in het verzet en er buiten...

De NKB had ongetwijfeld 'n grote aanhang in katholieke middens, maar dit was sterk streekgebonden. In de streek van Leuven kwamen nogal wat NKB'ers uit de Christelijke Arbeidersbeweging en de Boerenbond. In Antwerpen waren er heel wat dokwerkers en personeelsleden van de havendiensten. Het is die groep die 'n grote rol speelde bij de vrijwaring van de haven in september 1944.

Zoals bij de andere verzetsgroepen was de politieke kleur bijzaak. Er waren ook groepen in Wallonië, maar het zwaartepunt lag toch in het Vlaamse land. De NKB was zeer actief in de acties tegen de verplichte tewerkstelling. Dit was onder meer te verklaren door haar nauwe bindingen met de Christelijke Arbeidersbeweging, althans op plaatselijk vlak.

De NKB deed ook aan inlichtingswerk en kleinere sabotages. Ze verleende hulp aan ondergedoken joden en geallieerde piloten en gaf een paar degelijke sluikbladen uit, onder andere ‘Vrij Volk’ in Leuven. Uit de inhoud was niet onmiddellijk af te

leiden dat het een NKB-uitgave was. Wel werd er regelmatig hulde gebracht aan de koninklijke familie, maar dat was ook in andere clandestiene bladen het geval. Van politieke meningsverschillen met andere groepen was weinig te merken. Zo publiceerde het blad ook manifesten van het OF en de partizanen.

Wat de aanvallen op de collaborateurs betreft, was de toon haast even agressief als in ‘De Partisaan’ en de bladen van het OF. In juni 1943 waarschuwde ‘Vrij Volk’ in klare taal ‘Merckx (Pastrel), Broos en Co. van Kieseghem’: ‘Ze zullen mogen kiezen de kogel of de strop’. Af en toe slopen er in de ‘speurdertjes’ ook wel eens vergissingen. Die werden soms nog tijdens de bezetting rechtgezet en ook erna. In het bevrijdingsnummer was de redactie trouwens op haar hoede: ‘Het is niet onmogelijk dat enkele vergissingen zijn ingeslopen bij het vermelden van verraders en collaborateurs’. In

hetzelfde nummer riep ze op tot kalmte: ‘In een beschaafd land is het hooge woord aan het Gerecht. Wij doen geen zelfrecht’. De titel van het artikel spreekt evenwel voor zichzelf: ‘Afrekening’. Het slot evenzeer: ‘Goedhartigheid en vergiffenis zou tegenover onze gesneuvelden en gefusilleerden een kaakslag beteekenen, onze politieke gevangenen, krijgsgevangenen en gedeporteerden eischen vergelding voor hunne verraders (...). Kalm en menschwaardig eischen wij snelle en doelmatige gerechtigheid’. In het bevrijdingsnummer van ‘Vrij Volk’ distantieerde de redactie zich ook voor het eerst van de-partizanen:

> EN GIJ, WAT DENKT GIJ?
> ‘Ze’ schoten te Meensel Kieseghem een verrader neer, als tegenmaatregel werden er drie burgers neergeschoten en 94 mannen gevangen gezet, na onnoembare mishandelingen.
> ‘Ze’ schoten te Tienen een verrader neer, twee mannen en een vrouw werden willekeurig neergekoggeld.
> ‘Ze’ schoten te Charleroi den burgemeester, zijn vrouw en zoon neer, als vergelding werden 20 burgers gefusilleerd.
> ‘Ze’ pleegden sabotage te Lovenjoel, op één nacht werden 15 jongens aangehouden en 5 te Corbeek-Loo.
> ‘Ze’ legden een bom te Leuven, maar 9 arbeiders werden gekwetst, waarvan twee overleden.
> Dit zijn maar enkele feiten onder de vele. Voor vijf zwarten en twee sabotagedaden werden 28 burgers gefusilleerd of neergekogeld, 114 mannen en vrouwen aangehouden en mishandeld, en 7 gekwetsten. Dat zijn de zwarten niet waard.
> ‘Ze’ meenen ons Volk en Land te dienen, maar verhogen slechts hun leed en ellende. Den oogenblik is niet gekomen om af te rekenen, en toch ook niet op zulke wijze. Verrraders bestraffen en sabotage plegen is geen liefhebberswerk. Indien een verrader onmiddellijk onschadelijk moet gemaakt worden, gebeurt dit zóó dat de bevolking er geen groot nadeel bij onderga. Patriotisch handelen, is handelen in belang van Volk en Land!
> En gij wat denkt gij?
> (Vrij Volk, september 1944).

De fervente koningsgezindheid van de NKB-leiding had voor gevolg dat er geen steun te verwachten viel vanuit Londen. Volgens een naoorlogs rapport van de NKB zag de regering in Londen in de NKB een ‘dictatoriale organisatie, die een staatsgreep voorbereidde’. Prins de Ligne en kolonel Monteyne die naar Londen gevlucht waren, konden er weinig uitrichten. Na de bevrijding werd de beweging slechts moeizaam erkend, ondanks het heldhaftig optreden van de NKB-groepen in Antwerpen. Uiteindelijk werd er een typisch Belgische oplossing gevonden: de NKB werd enkel erkend in de provincies Antwerpen, Brabant en Oost-Vlaanderen, maar niet in Wallonië. Intussen was de koningskwestie losgebarsten. Een groot deel van de NKB-leden had zich in de strijd gegooid, trouwens samen met heel wat leden van het Geheim Leger.

Ondanks de kritiek op de NKB in bepaalde verzetsmilieu's, werd de beweging niet gespaard door de bezetter. De activiteiten in de sluikpers, de ontsnappingslijnen,

het inlichtingswerk en vooral in de hulp aan de werkweigeraars kostten aan 166 NKB-leden het leven. Ongeveer 300 overleefden de kampen. Een honderdtal NKB-leden sneuvelden bij de bevrijdingsgevechten.

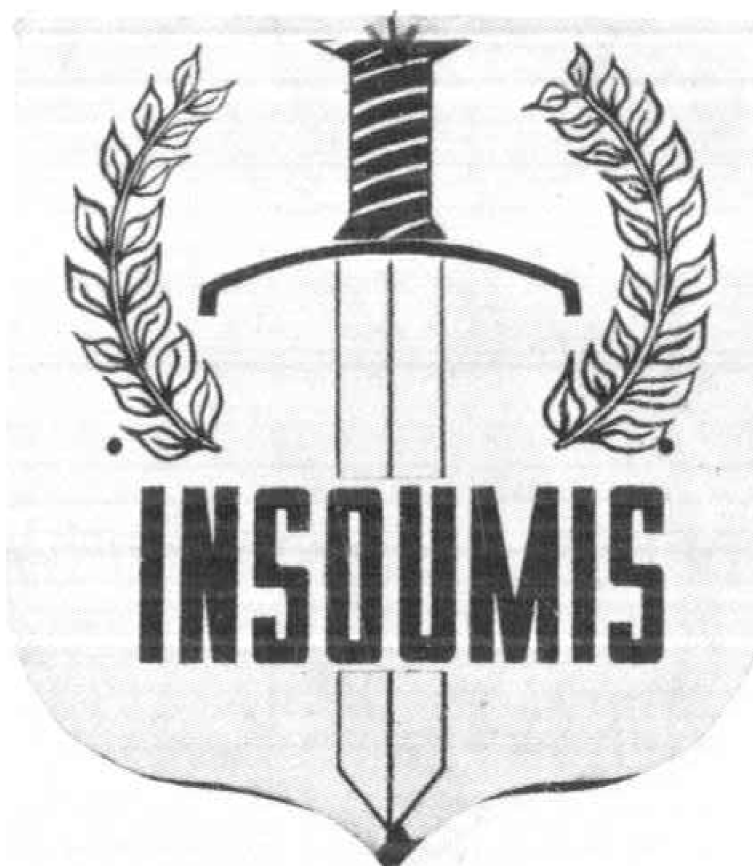
Het Bevrijdingsleger

Het Bevrijdingsleger kreeg zijn naam, lang voor de geallieerde overwinning in zicht was. De groepering had haar wortels in de Luikse christen-democratische milieu's. De stichters, onder andere minister Delfosse, Léon Servais, Joseph Fafchamps en Pierre Clerdent behoorden allen tot de christen-democratische strekking. Zij werden in hun engagement in het verzet sterk beïnvloed door hun vijandigheid ten opzichte van de Unie voor Hand- en Geestesarbeiders.

Kort na de oprichting kwam ook rijkswachtkolonel Bartholomé erbij. De beweging bleef niet beperkt tot katholieke middens. Het ‘verzet’ tegen de verplichte tewerkstelling leidde tot contacten met André Renard, die op het einde van de bezetting 'n autonome socialistische vakbond in het leven riep. Het Bevrijdingsleger was heel actief in Luik, maar er waren ook vertakkingen in andere streken, b.v. in Antwerpen, Gent, Aalst en Dendermonde. In Antwer-

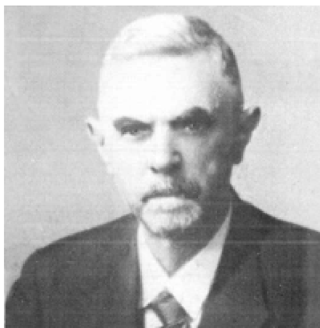
1

2

3

4

Gedenkt onze roemrijke helden en Bidt voor hun Ziel.

Hoogewijs, Maurice-Theof.
wachtmeester der rijkswachtbrigade Zele, geboren te Zeveneeken den 5-11-1895, den 26-9-1942 aangehouden door de Duitschers en den 15-11-1942 onthoofd te Görden-Brandenburg.
O/Luitenant van de weerstandsgroepeering B. V. L. - Zele
Echtgenoot van
Mevrouw Hélène DEJACE.

Nuytinck, Cyriel-Emiel.
opperwachtmeester, commandant der rijkswachtbrigade Zele, geboren te Bassevelde den 14-2-1906, den 26-9-1942, aangehouden door de Duitschers en den 15-11-1943 onthoofd te Görden-Brandenburg.
Commandant van de weerstandsgroepeering B.V.L. Zele.
Echtgenoot van
Mevrouw Maria LOMME.

Verhavert Jan-Baptist.
wachtmeester der rijkswachtbrigade Zele, geboren te Buggenhout den 1-9-1905, den 13-10-1942 aangehouden door de Duitschers en den 1-4-1945 overleden in het kamp van Bautzen-Dresden.
Lid van de weerstandsgroepeering B.V.L. Zele.
Echtgenoot van
Mevrouw Josépha CASTEELS.

"Wij zijn besloten liever te sterven, dan de wetten der vaderen te overtreden."
(II Makk. VII, 2)

5

6

7

Vriend Henri,
Hierbij photo, mag ik u nogmaals vragen om identiteitkaart.
Hebt u nog niets op die "Tabakzaak" gevonden?
Beste groeten
Albert

8

(1-3) Weinig landen kenden zoveel verzetsgroepen als België.
(4) Walthère Dewé, bezieler van de inlichtingsdienst CLARENCE, maar actief in alle domeinen van het verzet, ondermeer als bemiddelaar tussen het Bevrijdingsleger en het Leger van België
(5) Leden van het Belgisch Vrijwilligers Legioen uit Zele, aangesloten bij het Bevrijdingsleger. Velen onder hen lieten het leven in Duitsland
(6) 'Schietoefeningen' van de NKB ... op de kermis!
(7) Kapitein Gaëtan Van Nooten, die de NKB vertegenwoordigde in het Vrijkorps
(8) Bij het begin van de bezetting trad de NKB niet erg clandestien op.

pen trok het vooral leden van de Christelijke Metaalbewerkersbond aan. In Aalst en Dendermonde, lag de kern meestal bij politie en rijkswacht en waren er geen speciale banden met de christelijke vakbond.

In 1942 nam Delfosse, de enige minister die in het land gebleven was, de wijk naar Engeland. Hij kreeg er de sleutelpositie van minister van Justitie en Voorlichting. Na de oorlog werd hij, ondanks zijn verdiensten in het verzet en in Londen, scherp aangevallen voor zijn onduidelijke houding in de zomer van 1940 toen hij de koning zou aangeboden hebben een regering te vormen. Op initiatief van Walthère Dewé, de chef van de inlichtingsdienst Clarence, kwam er een nauwe militaire samenwerking tot stand met het Geheim Leger. Het Bevrijdingsleger kreeg de verantwoordelijkheid opgedragen voor het Land van Herve, een gebied van groot strategisch belang. Het Bevrijdingsleger deed verdienstelijk werk op het gebied van de sluikpers, de inlichtingsdiensten en sabotages, vooral bij de spoorwegen. In de persoon van Clerdent was het ook betrokken bij de operatie ‘Samoyède’. Dit hield in dat de regering bij de bevrijding zou beschikken over een sterk uitgebouwd net van radiozenders. Twee daarvan, in Luik en Tamines, waren het werk van het Bevrijdingsleger.

In september 1944 speelde de beweging een belangrijke rol bij de bevrijding van Luik. 'n Paar maanden vóór de bevrijding had Pierre Clerdent een akkoord gesloten met Alexander Galopin om de FN-fabrieken in Herstal te beschermen.

Door het feit dat Clerdent voor de meest uiteenlopende strekkingen van het verzet als een aanvaardbare (centrum)figuur doorging was hij de aangewezen man om het Nationaal Coördinatiecomité van het verzet te leiden. Na de bevrijding hadden leidende figuren van het Bevrijdingsleger, Clerdent, Delfosse en Fafchamps een groot aandeel in de oprichting van de ‘Verzetspartij’ UDB (Union Démocratique Belge). Deze partij had vóór de verkiezingen van 1946 twee ministers in de regering, maar haalde bij de daaropvolgende parlementsverkiezingen slechts één zetel.

Vele kleintjes maken een groot

Bij de bevrijding doken nog meer namen van verzetsgroepen op: Het Kempisch Legioen, Les Insoumis, les Affranchis en de OMBR. Andere groepen werden op het einde van de bezetting opgeslorpt door de grote verzetsorganisaties. Er was vooral op plaatselijk vlak heel wat mobiliteit tussen de groeperingen onderling. BNB-Limburg (de groep Lambrechts) ging b.v. over naar het Geheim Leger, leden van OMBR en OF trokken naar de BNB, NKB'ers naar de partizanen, b.v. in Leuven.

Onder de kleinere bewegingen bespreken we alleen ‘Les Insoumis’ en de 'OMBR. ‘Les Insoumis’ waren vooral bekend om het gelijknamige sluikblad met als ondertitel ‘Bulletin humoristique d'information et de combat contre les mauvais Belges’.

De groep was overwegend werkzaam in Brussel, maar had vertakkingen in de rest van België. Na de arrestatie van de stichter, Maurice van Brabant, in oktober 1943, voerden ‘Les Insoumis’ ook gewapende acties uit.

Belangrijker was de OMBR. Deze verzetsgroep ontstond in november 1940, in Brussel. Vrij vlug kwamen er afdelingen tot stand in het hele land. De benaming ‘Organisation Militaire Beige de Résistance’ was duidelijk. De kern werd gevormd door beroepsmilitairen en rijkswachters, die in koningsgezindheid niet moesten

onderdoen voor het Belgisch Legioen en de NKB. De OMBR verzamelde belangrijke inlichtingen in verband met de spoorwegen, militaire installaties en bedrijven die voor de Duitse oorlogsindustrie werkten. Bovendien deed ze ook aan sabotage.

Naast Brussel was de beweging goed vertegenwoordigd in Gent en Mechelen. Ze liet er zich trouwens flink opmerken bij de bevrijding. De OMBR maakte zich eveneens verdienstelijk in de hulp aan de joodse onderduikers en gevangenen in de Dossinkazerne.

IK WEET VOOR EEN GOED
PAARD dat KATHELIEKEN EN
VOORAL SOCELISTEN TERUG
GADEPEEREN WANNEER
WORDEN DIE MANNEN EENS
AANGEHOUDEN

Antwerpen 23-7-44
Heer Kommandant

HOU-ZEE!

1

HOU-ZEE!

IN DE BAIJET LATUUR
LAANSZIT NOG EEN JOOD
VERSTOKEN.

HEIL HITLER

2

Antwerpen 23-7-44

Heer Kommandant

De Genaamde Reynders Henri
Polietie Agent wonende Kertselaer
straat 173 Hoboken verricht spionag
werk voor den vyand

De Rest is voor u

3

25 - 8 - 44

Mynheer

Deze om U te laten weten dat er in de Innovation (Meir) een zekere madam Onnca, werkende in de soda, niets anders doet dan reklame maken voor de anglo-amerikanen, en tegen het Dutschesrijk

Zou daar geen einde aangesteld kunnen worden? a.u.b.

Dank op voorhand

HEEREN K Hou-zee

4

HEEREN K

TAEIJMANS-SEGERS

DIANA LAAN 42 BERCHEM ANTW.

HEBBEN HUN RADIO WEGGESTOKEN OM NAAR DE ENGELSCHE POST TE LUISTEREN ZY VERSPREIDE LEUGENACHTIG EN VALSCHE GERUCHTEN

WENSCHELIJK WAS HET DE RADIO DAAR WEG TE NEMEN

GEGROET

W DAELS

VNV

Fac-simili van brieven : boven bladz. 6; on

5

AFSCHRIFT

BESTUURLIJKE AKTE.

Ten jare negentienhonderd vier en veertig, den 15n Januari 1944. Wij, Hendrickx, Robert, politiecommissaris van het dist. Deurne, verhalen dat de meeste leden van het politiepersoneel van het Distrikt Deurne in den nacht van 14 op 15 Januari 1944 door de bezettende overheid werden weggehaald, namelijk:

ROGIERS, Achiel	Adjunkt-commissaris	
VERSMISSEN, Frans	id	
SAERENS, Willem	id	
VAN HEYMBEECK, Frans	id	
HERMANS, André	id	
NEYS, Roger	Inspecteur dd. Adjunkt-commissaris	
HEIRWEGH, Louis	id	
VAN CAMP, Jan	id	
VAN REETH, Petrus	id	
VOET, Jozef	id	
BODSON. Theophiel	Brigadier,	1783.-
BOLLANSEE, Frans	id	1782.-
CAUWENBERGH, Antoon	id	1784.-
DE BAKKER, Laurent	id	1785.-
LINSSEN, Jozef	id	1766.-
WILLEMANS, Philip	Politieagent.	460.-
BERCKMANS, Pierre		1809.-
COOLS, Albert		1816.-
DE BACKER, Frans		1151.-
DE BACKER, Honoré		1793.-
DE BACKER, Jozef		1755.-
DE BEUCKELAER, Florent		1805.-
DE GEEST, Pieter		1796.-
DE MEYER, Alois		1806.-

DE RIDDER, Jan	1813.-	VAN DEN EYNDE, Jan	1797.-
DIEUDONNE, Alfons	1759.-	VAN DYCK, Louis	1048.-
FAEY, Eugeen	1800.-	VAN HOOF, Albert	464.-
GEERAERTS, Louis	1798.-	VAN HOOF, Egied	1723.-
GEERTS, Henri	570.-	VAN RILLAER, Jaak	[illegible]
GYSEN, Alexander	813.-	VAN ROEY, Jules	[illegible]
JACOBS, Alfons	357.-	VEERMAN, Jozef	1823.-
JORIS, Frans	1260.-	VERBIST, Frans	[illegible]
MERTENS, Willem	1803.-	VERCAMMEN, Alfons	[illegible]
MINNE, Maurice	1266.-	WUYTS, Jozef	1818.-
PEETERS, Albert	1801.-	BOEX, Victor	B.75.-
PIRLET, Frans	552.-	[illegible], Lucien	[illegible]
SANDERS, Gerard	1802.-	CLAES, Vital	B.82.-
SMITS, Bernard	1817.-	DAEMS, Louis	B.80.-
SPIETAELS, Albert	1789.-	DELCROIX, Corneel	B136.-
STIELTJES, Louis	193.-	DE PRE, Martin	B139.-
STROBBE, Jozef	1807.-	HELLEMANS, Jan	B137.-
TORFS, Jozef	1795.-	VAN BESAUW, Louis	B106.-
VAN BLADEL, Frans	1811.-	VAN HOOYDONCK, Corneel	B.87.-

VAN LAETHEM, Maurice. B.90.-VAN [illegible], Frans. B.93.-VERHOLEN, Petrus, B.140.-VEROUSTRAETE, Triphon, B.141.-

Volgende leden van het personeel zijn tot op heden met zekerheid nog niet weggehaald: HENDRICKX, Robert. Politiecommissaris. THISSEN, Leopold. Hoofdopziener.-ADRIAENSEN, Jozef, 1781. Brigadier.- VERBIEST, Leopold, 884.-KOYEN, Hendrik, 1786.-VAN DONINCK, Louis, 1810.- [illegible], 1815.-DE WEERDT, Henri, 634.-WAEGEMANS, Leopold, 1028.-DE CEUSTER, Willem, 1720.-VAN DEN BLEEKEN, Jan, 408.-VAN DYCK, Jozef, 1790.- DE BEUKELAER, André, B.84.-

Ten huize van de meeste dezer politiebedienden zou er overgegaan zijn tot een huiszoeking, terwijl verschillende radiotoestellen in

6

(1-5) Verklikkingsbrieven tijdens de bezetting, na de oorlog uitgegeven in een brochure Lijst van de gearresteerde politiemannen van Deurne, verdacht van lidmaatschap van de Witte Brigade

Deel 4
De harde weg naar de vrijheid

1943 was niet alleen 'n jaar van harde repressie en zware verliezen voor het verzet, het was ook een jaar van hoop.

Zowel in Noord-Afrika als aan het Russische front waren de geallieerden aan de winnende hand. De winter van 1942-1943 bracht het keerpunt met de Duitse nederlaag in Stalingrad. De geallieerde landingen in Sicilië en Zuid-Italië gaven nog meer hoop. Velen verwachtten elk ogenblik 'n invasie op de Franse kust.

Zover was het nog niet, maar toch waren de voorbereidingen al flink gevorderd. De betrekkingen tussen Londen en het verzet werden professioneel aangepakt. Zowel het inlichtingswerk als de sabotageplannen werden afgestemd op de komende invasie. In de zomer van 1943 kreeg het Leger van België een duidelijk afgelijnde militaire opdracht (STANLEY), de Groep-G was nu stevig gestructureerd en ook de BNB, het Bevrijdingsleger en het Onafhankelijkheidsfront kregen het bezoek van ‘boodschappers’ uit Londen. De campagne tegen de verplichte tewerkstelling begon vruchten af te werpen. Zonder Duitse razzia's en de medewerking van verklikkers, kreeg de bezetter niet meer de nodige arbeiders bijeen om in Duitsland te gaan werken. De publieke opinie voelde zich nu minder onzeker en de geest van verzet werd nog meer aangemoedigd door een combattieve sluikpers.

Naast de noodzakelijke sabotageopdrachten en het propagandawerk waarbij de demoralisatie van de bezettingstroepen erg belangrijk was, waren er haast dagelijks bloedige aanslagen. Dit gebeurde vooral in Brussel, de streek van Leuven, Limburg en de Waalse industriebekkens. Heel dikwijls waren de slachtoffers van die acties medewerkers van de Duitse politiediensten. Het was immers dankzij deze collaborateurs dat de bezetter zoveel joden, verzetsmensen en werkweigeraars kon aanhouden. Daarnaast speelden ook politieke motieven mee. Vooraanstaande VNV'ers, Rexisten en De-Vlag-leden waren het doelwit van de aanslagen, die in dit geval, meestal het werk waren van de partizanen. Soms waren de beweegredenen onduidelijk (en zijn ze het nog).

Voor het verzet waren het haast altijd verklikkers die ‘uitgeschakeld’ werden. Sommige verzetslui namen het begrip ‘verklikker’ erg ruim en voor hen was elke collaborateur een potentiële verklikker. Ook voor de gewone man in de straat was dat vaak zo.

Vooral op het einde van de bezetting, had de bevolking weinig medelijden met Nieuwe Orde-aanhangers die het slachtoffer werden van aanslagen. Dat maakte de verbittering in het collaboratiekamp nog groter.

De 'invasieziekte'

Ook de bezettingsautoriteiten waren de toestand niet meer meester. In de 'Tatigkeitsberichte' van maart 1944 zagen ze zelf in dat de gijzelaarspolitiek het verzet niet langer meer afschrikte en zelfs een omgekeerd effect had. In een vroeger rapport, van 15 november 1943, viel het hen in verband met de sabotages op dat de 'terroristen de werken goed in de gaten hielden en toesloegen net vóór de herstellingswerken beëindigd waren'. Ze brachten deze sabotagedaden trouwens al in verband met de nakende geallieerde landing. Toch waren die acties volgens hen niet het werk van het 'Nationaal Verzet' (waarmee ze alle groepen buiten het OF en de partizanen bedoelden). Het 'Nationaal Verzet' beperkte zich, volgens de Duitse rapporten, tot 'organisatorische voorbereidingen' voor de geallieerde landing. Deze vaststelling was slechts gedeeltelijk waar en gold niet voor alle groepen.

De misprijzende houding van de man in de straat, de steeds bloediger aanslagen en de geallieerde successen, dit alles deed de verwarring in het pro-Duitse kamp onheilspellend toenemen. Velen begonnen het zinkend schip te verlaten, anderen wilden nog zo weinig mogelijk opvallen. Deze atmosfeer bracht A. Deckmijn in 'De Nationaal-Socialist' van 20 november 1943 tot de volgende bittere beschouwingen: 'Wij kennen de desillusies van zovele eerlijke en trouwe volksgenoten die zich in mei 1940 het verloop der zaken helemaal anders hadden voorgesteld, en wij kennen de daaruitvoortspruitende malaise'. Ook de titel van het artikel loog er niet om: 'Negativisme is zelfmoord'. Ongeveer twee maand later vulde hij zijn 'tijdskritiek' aan: 'Dokters, advocaten, rechters, maken van iedere gelegenheid gebruik om de mensen op de meest weerzinwekkende wijze op te jagen tegen diegenen die hen willen redden. De clerus vergooit zijn tijd en verloochent zijn zending omwille van politieke bedenkingen'. In hetzelfde blad gaf J. Dedullen op 20 januari 1944 een beschrijving van de 'invasieziekte', waarbij de driestheid van de anglofielen geen grenzen meer kent...

Beter voorkomen dan genezen

De collaborateurs vreesden het ergste en dat zou in september 1944 dan ook komen, maar in afwachting hadden het verzet en de Belgische diensten in Londen nog hardere noten te kraken.

In de Belgische regeringsmilieu's in Londen maakte men zich ernstig zorgen over de manier waarop het grondgebied zou bevrijd worden. Men was niet enkel bevreesd voor de politieke bedoelingen van de grote verzetsbewegingen zoals het Leger van België, de Belgische Nationale Beweging, de Nationale Koninklijke Beweging en het Onafhankelijkheidsfront. Londen wantrouwde zowel de rechtse als de linkse groepen, al was het met het Leger van België uiteindelijk toch tot duidelijke afspraken gekomen. Vanaf 1943 kreeg het Leger van België, kort vóór de bevrijding omgedoopt tot 'Geheim Leger', wapens en munitie. Ten opzichte van het OF werd het wantrouwen gedeeltelijk weggenomen door de aankomst in Londen van Marcel Grégoire, een leidende figuur in het OF en oud-kabinetsmedewerker van eerste minister Pierlot (juni 1944). Grégoire kon Londen geruststellen in verband met de

OF-plannen voor de bevrijdingscomité's en de volksopstand. Hij slaagde erin de regering te overtuigen van de democratische bedoelingen van (een belangrijk deel van) de OF-leiding. Intussen was de communistische invloed in het OF trouwens afgenomen, als gevolg van de massale aanhoudingen van communisten. Naast de onzekerheid over het optreden van het verzet, was er ook de onzekerheid over de houding van de geallieerde troepen. Bij de operaties in Noord-Afrika en op Sicilië was een en ander gebeurd dat men in West-Europa beslist wilde vermijden. De geallieerden hadden immers toenadering gezocht tot de autoriteiten van Vichy en volgelingen van Mussolini. Dergelijke toestanden, evenzeer als een zuiver militair bezettingsbestuur, wilde men hier vermijden. Vandaar dat de Belgische regering in Londen besprekingen begon met de geallieerden.

Die besprekingen verliepen in het vooruitzicht van langdurige gevechten waarbij een gedeelte van het Belgisch grondgebied in het operatiegebied zou liggen. Op 16 mei 1944 sloot de regering twee akkoorden, een met Engeland en een

met de USA. Deze 'Civil Affairs'-akkoorden voorzagen de oprichting van een groep 'Civil Affairs Officers', Belgische verbindingsofficieren met de geallieerde legers. Van Belgische zijde werden de onderhandelingen geleid door de minister van Binnenlandse Zaken, August De Schrijver. In het oorlogsgebied zou de Opperbevelhebber van de geallieerde strijdkrachten het gezag uitoefenen. Daarbij zou hij zich laten bijstaan door de Belgische 'Civil Affairs Officers', die moesten bemiddelen tussen de militaire overheden en de plaatselijke gezagsdragers.

De regering wilde in geen geval dat het verzet zich in de plaats van het burgerlijk gezag zou plaatsen. Zo was er b.v. onenigheid ontstaan tussen minister Delfosse en Ganshof van der Meersch in verband met de samenstelling van de krijgsraden. Op initiatief van de vroegere onder-staatssecretaris voor Defensie, Henri Rolin, had Delfosse voorgesteld verzetslieden als burgerlijke rechters in de krijgsraden op te nemen. Ganshof dreigde daarop met ontslag en het voorstel werd ingetrokken. Belangrijker nog was de 'grondwettelijke continuïteit', het 'voortbestaan van de democratische instellingen. Dit leverde weinig problemen op. Het mandaat van de gemeenteraden b.v. was nog niet verstreken en dat van het parlement en de provincieraden was slechts anderhalf jaar over tijd. Alle mandatarissen die zich niet gecompromitteerd hadden met de bezetter, mochten opnieuw hun functie uitoefenen. Een aantal onder hen bevonden zich evenwel in nazikampen of waren terechtgesteld of in gevangenschap overleden.

Vanaf 1944 kon de invasie elk ogenblik verwacht worden. De spanning nam toe, zowel bij de collaboratie als bij het verzet. Verwarring en onzekerheid bij de enen, hoop en onbesuisdheid bij de anderen.

Het kwam er zowel voor de geallieerden, als voor de Belgische diensten in Londen, nu op aan de acties van het verzet zo efficiënt mogelijk te maken. Sabotagedaden hadden nog slechts zin als ze nuttig waren voor de geallieerden. Na de landing zou het hinderen van de Duitse troepentransporten naar Frankrijk prioritair zijn. Daarnaast moesten haveninstallaties en energiebronnen gevrijwaard worden van vernieling door terugtrekkende Duitse troepen. Van groot belang was ook de coördinatie van de verzetsbewegingen. België was een land van verenigingen van allerlei politieke en levensbeschouwelijke kleur. Ook het verzet leed aan die kwaal. Vandaar dat Londen geheime agenten stuurde die de samenwerking tussen de verzetsgroepen moesten stimuleren. Twee onder hen speelden een grote rol, Philippe de Liedekerke en Majoor Guillery. Zij namen contact op met de belangrijkste verzetsbewegingen en onder leiding van Pierre Clerdent van het Bevrijdingsleger, werd in mei 1944 een Coördinatiecomité van het verzet opgericht. Daarin waren verscheidene bewegingen vertegenwoordigd, maar niet allemaal: het Geheim Leger, het Bevrijdingsleger, de Groep-G, de BNB en het OF (met de Partizanen).

Eveneens met het oog op de lang verwachte bevrijding, waren er in de schoot van het OF, begin 1944, gewapende groepen opgericht, namelijk de 'Patriottische Milities'. Al in 1942 werden de OF-militanten, in de zogenaamde Militaire-Divisies van het OF, voorbereid op een geallieerde landing. Er werden zelfs nogal amateuristische mobilisatie-'maneuvers' georganiseerd. Het bleef wel bij die ene keer.

De 'Patriottische Milities' waren bedoeld als hulptroepen bij een eventuele volksopstand. Ze waren heel actief in Brussel, in het bijzonder in Schaarbeek, onder leiding van Charles Hoste.

De militaire gebeurtenissen gaven de verzetsstrijders hoop op een nakende bevrijding. Op alle fronten boekten de geallieerde legers grote successen.

Het verzet was beter gestructureerd en de samenwerking tussen de groepen verliep vlotter. De recrutering leverde evenmin problemen op. Heel wat ondergedoken werkweigeraars kozen de weg naar het maquis. Meer dan eens liep het uit de hand en moest er, vooral door het Leger van België, opgetreden worden tegen ongedisciplineerde groepen die de boerderijen uit de omgeving leegplunderden.

Hoe zelfzekerder het optreden van het verzet, des te harder was het optreden van de Duitse politie en haar Belgische medewerkers. Alle verzetsbewegingen waren sinds 1941 zwaar getroffen door het Duitse repressieapparaat. De communisten, het OF en de partizanen hadden al veel militanten verloren, vooral bij de aanhoudingsgolf van juli 1943. Daarbij werd de

hele leiding van de KP en de Partizanen naar Breendonk gebracht. In 1944 gingen de aanhoudingen verder. De BNB, de Witte Brigade, het Geheim Leger, de Groep-G en de NKB werden evenmin gespaard. In de winter van 1944 werden 98 leidende BNB-militanten gearresteerd.

De Witte Brigade kende de ene aanhoudingsgolf na de andere. Haar leider, Marcel Louette, werd nog in mei aangehouden. Hij overleefde de oorlog. Honderden anderen hadden niet dat geluk. Het Leger van België, dat ondertussen omgedoopt was in ‘Geheim Leger’, had zeer vele verliezen gekend na de infiltratie van de Belgische Abwehr-agent, Prosper De Zitter en zijn vriendin, Annie Giralt. De ontdekking van de ledenlijsten van het ‘Vrijkorps’ had aan honderden de vrijheid gekost. De meesten zouden de oorlog niet overleven. In 1944 gingen de aanhoudingen verder. 'n Paar vermetele acties om aangehouden verzetsstrijders te bevrijden in Gent en Hasselt, gaven aanleiding tot nieuwe arrestaties. In Antwerpen werd de voorzitter van het Coördinatiecomité, Laude, nog op 24 augustus aangehouden en samen met hem nog vele andere kopstukken van het Antwerps verzet.

Na de landing in Normandië waren de sabotagedaden sterk toegenomen, vooral op de spoorwegen. Volgens een SD-rapport van 15 juni 1944 lag het zwaartepunt vooral in Luik, Dinant, Charleroi, Ath en Bergen. In juli namen ze nog toe, evenals de aanslagen op leden van de Wehrmacht en de collaboratiegroepen. Het was ook in de laatste weken van de bezetting dat zich de ergste drama's voordeden, Meensel-Kiezegem en Courcelles. Het ging telkens om reacties op aanslagen van de partizanen. In Meensel-Kiezegem lieten 65 mensen het leven als vergelding voor de dood van 'n Vlaamse Wachter. In Courcelles moesten 27 personen boeten voor 'n schietpartij die het leven kostte aan de rexistische burgemeester van Charleroi, zijn vrouw en zoon.

Rexistische commando's en het Veiligheidskorps van Verbelen vochten in die periode vóór de bevrijding een ware burgeroorlog uit met het verzet. Het waren niet alleen het Geheim Leger en de Partizanen, die geviseerd werden, ook kleinere bewegingen als ‘Les Insoumis’ en ‘OMBR’ werden niet gespaard. Jungclaus, de opvolger van von Falkenhausen moedigde de weerwraakactie van de collaboratie nog aan.

Tot het bittere einde stuurde het bezettingsbestuur gevangenen naar Duitse kampen en gevangenissen. Op 30 augustus 1944 vertrok er nog 'n konvooi. De laatste trein naar de concentratiekampen vertrok wel, maar geraakte niet verder dan Muizen. Dit was slechts mogelijk dankzij alle denkbare vertragingsacties van de spoormannen. Door de tussenkomst van het Rode Kruis werden de gevangenen uiteindelijk vrijgelaten, net vóór de komst van de Britse troepen.

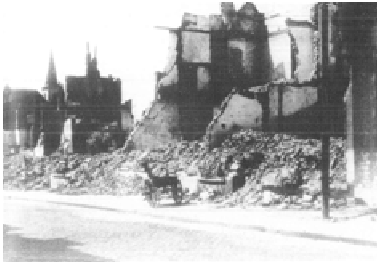
Het uur van de vrijheid

Op 2 september 1944 was het zover. Amerikaanse troepen bereikten de Belgische grens; de Engelsen op 3 september. Brussel werd nog op 3 september bevrijd en Antwerpen de volgende dag. Het was van het grootste belang dat de Antwerpse haven onbeschadigd in geallieerde handen zou vallen. Met het oog daarop had het Coördinatiecomité van het Antwerps verzet, onder leiding van Kolonel Laude al

gedurende maanden de nodige schikkingen getroffen. Dit gebeurde in overleg met de Engelsen en de Belgische diensten in Groot-Brittannië. Die hadden hiervoor trouwens Philippe de Liederkerke gestuurd. Hij was niet de enige. Er werden nog twee Britse agenten gestuurd, de gebroeders Waddington. Wilfred Waddington stond dagelijks in contact met Londen. Soms zond hij drie uur na elkaar uit, wat enorme risico's inhield. Waddingtons boodschappen hielden niet alleen verband met Antwerpen, maar de haven was in elk geval van primordiaal belang.

In de laatste dagen van augustus hadden luitenant Reniers (Geheim Leger), de operationele chef voor de haven, die ondertussen ook Laude opgevolgd was, en Eugène Colson (NKB) de laatste voorbereidende acties doen uitvoeren. Die behelsden vooral sabotagedaden om de vernielingen van de haveninstallaties te voorkomen.

In de avond van de 3de september was de 11de pantserdivisie van de jonge generaal-majoor Roberts al in de omgeving van Aalst. Een deel van de troepen had toen al de weg Brussel-Antwerpen in Wolvertem bereikt. Op dat ogenblik

1

2

3

4

5

6

(1) De bombardementen van Leuven op 10 mei 1944

(2-4) De bevrijding van Leuven. Een totale verrassing voor het plaatselijk verzet

(5-6) Aanhouding van collaborateurs in Mechelen (5) en Leuven (6)

hadden Roberts' soldaten nog geen verzetsmensen ontmoet. Dit gebeurde dan toch in de morgen van 4 september. Net vóór de bruggen van Boom, in Breendonk, werd één van de tanks van het 3de Royal Tanks Regiment van luitenant-kolonel David Silvertop opgehouden door een eenzame burger, die nadien de Belgische genieofficier en ingenieur Robert Vekemans bleek te zijn. Vekemans was een beroepsofficier die in 1940 de nodige ervaring opgedaan had bij het opblazen van bruggen. Tijdens de bezetting werkte hij bij Bruggen en Wegen in Antwerpen. Hij had ook voor de inlichtingsdienst Alex gewerkt en had nauwe contacten met Reniers. Geïnspireerd door zijn rijke ervaring en kennis, was hij ervan overtuigd dat de Engelse troepen logischerwijze via Boom moesten komen. Vandaar dat hij zich op het kruispunt vóór Boom opgesteld had en de Britse tanks langs een minder opvallende weg (via de Van Enschodtbrug) wilde omleiden.

De geallieerden hadden in het verleden al nare ervaringen opgedaan met burgers die hen maar wat op de mouw wilden spellen of hen een of ander gehucht-zonder-strategische waarde wilden doen bevrijden. Het was dus niet hun gewoonte om voor de eerste de beste onopvallende toeschouwer te stoppen. De eerste twee tanks reden gewoon door. Gelukkig was de Welshman Gibson Stubbs een andere mening toegedaan. Luitenant Stubbs ('s avonds was hij al kapitein) vertraagde en bracht zijn commandant, majoor Dunlop, op de hoogte. Vekemans snelde naar Dunlops tank en raadde hem aan de Antwerpse steenweg te verlaten en rechts af te slaan, zodat hij via een kleine brug, de Van Enschodtbrug, de Rupel kon oversteken. Luitenant Vekemans voorzag immers dat de Duitsers bij het zien van de geallieerde tanks de grote brug van Boom zouden opblazen. De Van Enschodtbrug was eveneens ondermijnd, maar gelukkig hadden de Duitsers (slecht) Belgisch materiaal gebruikt, zodat het doorknippen van de lonten eigenlijk overbodig was. Toch werden ze doorgeknipt en na de oorlog is er 'n hele discussie ontstaan over wie wat heeft gedaan. In elk geval is iedereen formeel, zowel de Engelsen als de historici en de meeste verzetslieden, dat het Vekemans was die de Engelse tanks veilig Boom binnenloodste, waardoor zij de nodige tijd wonnen om bij verrassing Antwerpen in te nemen. De Duitsers waren zo verwonderd over de snelheid van de Britten, dat ze hun plan om de haveninstallaties te vernietigen niet meer konden uitvoeren.

In Boom had zich nog 'n andere verzetsman bij de Engelsen gemeld, namelijk de Antwerpse OF-leider Edouard Pilaet, een man van het eerste uur. Pilaet was driemaal aangehouden geweest en ten slotte ter dood veroordeeld. Kort vóór de bevrijding was hij uit zijn gevangenis in Noord-Frankrijk ontsnapt en door Willy Calewaert in contact gebracht met het Coördinatiecomité. Van Pilaet en Vekemans kreeg Silvertop voldoende informatie over de verdediging van Antwerpen. Een deel van de tankcolonne sloeg onmiddellijk de richting van de haven in, terwijl de rest, samen met de infanteriebrigade naar het stadspark trok. Daar kwam het nog tot hevige gevechten die 'n paar uur duurden. Even over 20 uur kon OF-leider Pilaet, de Duitse bevelhebber, generaal Stolberg, ervan overtuigen zich over te geven. Stolberg stelde wel als voorwaarde dat hij en zijn manschappen als krijgsgevangenen zouden behandeld worden. De schrik voor het verzet zat er bij alle Duitsers trouwens flink in. Zij vreesden dat nu het uur der vergelding gekomen was en dat zij de rekening gepresenteerd zouden krijgen voor de onmenselijke behandeling die zij op gevangengenomen verzetsstrijders hadden toegepast. Jaren na de oorlog bleef Stolberg Pilaet erkentelijk voor de manier waarop hij bij zijn gevangenneming behandeld

werd. Wel had Pilaet het even moeilijk toen de ‘omstaanders’ er achterkwamen dat er zich onder de Duitse troepen ook leden van de Vlaamse Wacht bevonden. Die werden door het verzet op het nippertje van een lynchpartij gered. Dergelijke voorvallen waren schering en inslag tijdens de chaotische bevrijdingsdagen. De dolgeworden bevolking was moeilijk onder controle te houden. Het verzet had zijn handen vol met de bevrijdingsgevechten en de bewaking van gevangengenomen Duitsers en collaborateurs.

De Engelse tanks die naar de haven optrokken moesten zich moeizaam 'n weg banen tussen de losgelaten menigte. Zoals de Britse infanteriemajoor Bell het drie jaar later formuleerde in zijn boek ‘From the Beaches to the Baltic’ bood iedereen zich aan als gids: ‘Met de grootste moeite konden wij ons opnieuw in beweging

zetten en baanden ons 'n weg naar de Schelde. Jammer genoeg verloren wij het contact met de tanks'. In de haven kwamen de troepen in contact met de koopvaardijofficier, Eugène Colson, bijgenaamd 'Kapitein Harry' (zoals men hem nu nog noemt). Colson had van Reniers het bevel gekregen over de verzetsgroepen in de haven. Zijn groepering, de NKB, was toen nog niet officieel erkend. De meeste mannen van Colson waren dokwerkers en leden van de havendiensten. Zij voelden zich in deze doolhof van dokken en sluizen als een vis in het water. Colsons troepen stonden de Engelsen bij in de bewaking van de vitale punten in de haven. Maandenlang hadden zij zich op hun anti-destructietaken voorbereid. Ze wisten waar de explosieven zich bevonden om de kaaimuren op te blazen, waardoor de hele haven voor lange tijd onbruikbaar zou zijn voor de geallieerde legers. Dankzij de groep van Colson viel de enorm belangrijke Kruisschanssluis op 6 september onbeschadigd in geallieerde handen. De Engelsen konden de steun van het verzet goed gebruiken. Door hun snelle opmars konden hun bevoorradingscolonnes niet volgen en hadden ze onvoldoende infanterie. Voor verkennings- en bewakingsopdrachten maakten ze dankbaar gebruik van de steun van het verzet. Door hun uitstekende kennis van de haven maakten de verzetslui hun gebrek aan militaire ervaring ruimschoots goed. Colson trachtte de Engelse officieren ervan te overtuigen Merksem zo vlug mogelijk in te nemen. De bruggen over het Albertkanaal waren toen nog open. Het antwoord was afwijzend. Zij hadden immers geen instructies gekregen. Meer dan veertig jaar later zou hun bevelhebber, generaal-majoor Roberts toegeven dat het wellicht de zwaarste fout was die hij in de hele campagne gemaakt had door niet onmiddellijk door te stoten naar Merksem. 'Had ik de volksmassa's getrotseerd en zelf 'n kijkje genomen in de stad, dan zou ik de ernst van de situatie vastgesteld hebben', schreef Roberts later in zijn memoires. De gevechten rond Merksem zouden nog weken aanslepen en zowel bij het verzet als bij de Canadezen vele slachtoffers eisen. Op 9 september hadden de Duitsers er zich al schuldig gemaakt aan een bloedbad. In de elektriciteitscentrale van Merksem hadden ze 21 werknemers in koelen bloede afgemaakt. De meeste slachtoffers hadden niets met het verzet te maken.

In de gevechten om Antwerpen zijn er zeker fouten gemaakt. De verzetsmensen waren zo uitgelaten na die drukkende bezettingsjaren, dat ze, onervaren en onvoldoende voorbereid, heel dikwijls te veel risico's namen. Bij de gevechten in Merksem zijn er daardoor vele onnodige slachtoffers gevallen. Hun grootste bijdrage aan de geallieerde zaak bestond erin de geallieerden te informeren en wegwijs te maken in de haven. Het klinkt haast ongelooflijk dat de Britse troepen zo weinig informatie bezaten over de haven van Antwerpen. Ondanks de efficiënte werking van de Belgische inlichtingsdienst en de Britse agenten die door de Intelligence Service en SOE waren gestuurd, beschikten de Engelse legers niet over de nodige gegevens. Nochtans was, kort voor de bevrijding, in Londen het 'Basic handbook of Belgium and Luxemburg' tot stand gekomen. Blijkbaar heeft men niet meer de tijd gevonden om het onder de troepen te verspreiden. Het was immers pas op het laatste moment dat men precies wist welke divisie naar Antwerpen zou oprukken.

Ook na Merksem werd er in het havengebied nog gevochten. Daarbij sneuvelden verscheidene leden van het studentenbataljon van de NKB. Colson trok met zijn verzetsgroep zelfs naar het Nederlandse Goes maar werd door de regering teruggeroepen. Het was immers in die periode dat volop werk werd gemaakt van de ontwapening van het verzet.

De vrijwaring van de Antwerpse haven is ongetwijfeld één van de grootste bijdragen geweest van het Antwerpse verzet. Was het leger van Roberts wat later in de haven aangekomen, dan had de strijd nog maanden geduurd en zou de haven voor lange tijd onbruikbaar geweest zijn, zowel voor de geallieerde legers als voor de Belgische economie. Nochtans was dit niet voldoende. Zolang de Scheldemonding niet bevrijd was, konden de schepen Antwerpen niet binnenvaren. De geallieerden verloren nog 700 officieren en 12.000 soldaten vóór het zover kwam.

Vóór het eerste schip de haven van Antwerpen binnenvoer, op 26 november 1944, werden nog zware gevechten geleverd in de 'zak van Breskens'. Op 12 september 1944 vielen Brugge en Zeebrugge in handen van de Canadezen. Het verzet had gedurende weken de haven van

Patriotes, aux Armes!

Paris s'est soulevé d'un élan unanime.
Paris est libéré après quatre jours de combat.

Belges,

Demain, les Alliés franchiront nos frontières.
Ils seront aux portes de nos villes.
La Nation entière doit prendre les armes et monter au combat.

Patriotes,

Rejoignez les Milices Patriotiques qui se forment dans chaque ville, dans chaque village, dans chaque entreprise pour chasser l'ennemi de notre territoire.
Venez grossir les rangs des Partisans, avant-garde de l'armée de la Libération.

Travailleurs de toutes conditions,

Préparez la grève générale qui fait partie du soulèvement national libérateur.
Patriotes, aux armes !
Hors du pays l'occupant !
Tous unis pour la libération de la Patrie !

LE FRONT DE L'INDÉPENDANCE.

Patriotten, te Wapen!

Eendrachtig is Parijs in opstand gekomen.
Parijs is, na vier dagen strijd, bevrijd.

Belgen,

Morgen zullen de Geallieerden onze grenzen overschrijden.
Ze zullen onze stadspoorten bereiken.
De geheele Natie moet de wapens opnemen en ten strijd trekken.

Patriotten,

Vervoegt de Vaderlandsche Militien, in elke stad, in elk dorp, in elke onderneming gevormd, om den vijand van onzen bodem te verjagen.
Vult de rangen der Partizanen aan. Zij zijn de voorhoede van het Bevrijdingsleger.

Arbeiders van allen stand,

Bereidt de algemeene werkstaking. Ze maakt deel uit van den nationalen bevrijdenden opstand.
Patriotten, te wapen !
Buiten 't land den bezetter !
Allen vereenigd voor de bevrijding van het Vaderland !

HET ONAFHANKELIJKHEIDSFRONT.

1

2

(1) Oproep van het OF bij de bevrijding>
(2) Commandant Colson (NKB) speelde een grote rol in de vrijwaring van de haven van Antwerpen

(3) Het verzet bij de bevrijding van Antwerpen
(4) De Belgische regering bij haar aankomst in Evere op 8 september 1944
(5-7) De bevrijding van Knokke begin november 1944

3

4

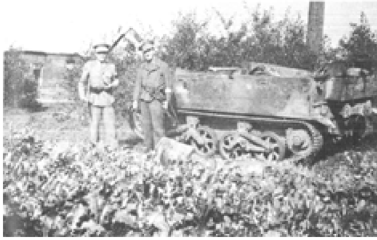
5

6

7

1

2

3

4

5

6

7

DE NIEUWE STANDAARD

Dagblad voor Staatkundige, Cultureele, Sociale en Economische Belangen

DE C. V. P. VEROVERT 92 ZETELS

De liberalen zwaar gestraft. - De U. D. B. behaalt 1 zetel

De nieuwe Kamer

C. V. P.	92	(+ 19)
Socialisten	69	(+ 5)
Liberalen	17	(— 16)
Communisten	23	(+ 14)
U. D. B.	1	(+ 1)

C. V. P. naar de meerderheid in den Senaat?

5: zetels op de 101 verzekerd

Overal vreugde in de C. V. P.-kringen

De nieuwe Senaat

OP 101 ZETELS:

C. V. P.	52	(+ 14)
Socialisten	34	(— 1)
Liberalen	4	(— 12)
Communisten	11	(+ 8)

De wil der natie dient eerlijk onderzocht

De Regeering Van Acker neemt ontslag

Uitslagen per Provincie voor

8

(1+2) Leden van het verzet bij de bevrijding van het Antwerps havengebied en de Kempen
(3-4) OF-betoging tegen de ontwapening van het verzet op 25 november 1944
(5) Meeting na afloop van de betoging. Minister Demany (tweede links) en zijn kabinetschef, Aloïs Gerlo (eerste van links)
(6) Betoging tegen de regering Pierlot in de herfst van 1944
(7) Demany, de onbetwiste leider van het verzet, onmiddellijk na de bevrijding
(8) Bij de verkiezingen van 1946 waren de grote overwinnaars de KP en de CVP. De 'verzetspartij' UDB kwam niet van de grond.

Zeebrugge bewaakt, zonder wapens...

De bevrijding van Knokke-Heist was van het grootste belang voor de vrijmaking van de Schelde en van de Antwerpse haven. Gedurende twee maanden hebben de Canadese troepen Knokke belegerd. Het verzet bevond er zich in een heel speciale situatie. De stad bleef tot begin november in handen van de Duitsers, maar het verzet had intussen al Duitse krijgsgevangenen gemaakt. Meestal ging het om Polen die het Duits uniform hadden aangetrokken om aan gevangenschap te ontkomen. Ze waren dan ook niet erg gemotiveerd om verder te vechten. De krijgsgevangenen werden door de verzetsgroeperingen ondergebracht bij de burgerbevolking. 'n Paar straten verder zaten er nog Duitse bezettingstroepen. Intussen werden er haast elke nacht sabotages uitgevoerd.

Belangrijker nog waren de inlichtingen die aan de Canadese troepen doorgespeeld werden. Door de goede samenwerking met het verzet, slaagden de Canadezen er op 1 november in het centrum van Knokke te veroveren. Op 2 november was gans Knokke bevrijd en op 3 november volgde Heist.

De meeste Belgische steden werden zonder slag of stoot op de vijand veroverd. Antwerpen, Luik en Gent waren daarop een uitzondering. In Luik heeft het verzet een grote rol gespeeld bij de bevrijding van de stad en ... de vrijwaring van de FN-fabrieken.

In Gent werd enigszins afgeweken van het bekende scenario. In de morgen van 6 september bereikten de Duitse en Engelse bevelhebbers een akkoord, waarbij de Duitsers de stad zouden verlaten om zich terug te trekken achter de Verbindingsvaart, het Zeekanaal en de Brugse Vaart. Op 4 september hadden de Duitsers de Leopoldskazerne al ontruimd, maar ze hadden nog andere plaatsen van de stad in handen.

Aan de Leopoldskazerne kwam het nog tot een hevig vuurgevecht tussen het verzet en de voorbijtrekkende Duitse troepen die in de kazerne wilden overnachten. Aan de Verbindingsvaart deed zich op 6 september een bloedig drama voor, waarbij onervarenheid het leven kostte aan 11 verzetsmensen, die op eigen houtje een brug trachtten te veroveren.

Bij gevechten met terugtrekkende Duitsers zijn meerdere slachtoffers gevallen. In Waregem b.v. was men al volop de bevrijding aan het vieren, toen leden van het Geheim Leger nog op 'n Duitse patrouille botsten. Zes verzetsmensen lieten daarbij het leven.

Het was ook in de septemberdagen dat de ‘mannen van het laatste uur’ plots hun verzetssympathieën ontdekten. Sommigen onder hen zouden nog bij de bevrijdingsgevechten het leven laten. 'n Groot gedeelte was evenwel nog erg jong en kon in volle bezetting weinig efficiënt werk doen voor het verzet. Anderen hebben wellicht op het laatste ogenblik op het juiste paard gewed, of ze wilden zich ‘wit wassen’... In elk geval hebben de erkenningscommissies slechts weinig ‘septemberweerstanders’ erkend, tenzij ze bewijzen konden voorleggen van vroegere activiteiten.

In november 1944 ontstonden er wrijvingen tussen de regering en het verzet naar aanleiding van de plannen van de regering om het verzet te ontwapenen. Na het beëindigen van de vijandelijkheden zagen noch de regering, noch de geallieerden het nut in van groepen gewapende burgers. De verzetsstrijders die wilden dienst nemen bij het leger, konden dat. En velen deden het. Bepaalde groepen, zoals de

Partizanen wilden dit alleen doen, als ze in hun geheel ingelijfd werden. Daarop kon de regering evenwel niet ingaan.

Begin november 1944 begon de geallieerde bevelhebber in ons land, generaal Erskine, zijn geduld te verliezen. Hij vond dat er van de ontwapeningsplannen van de regering niets in huis kwam. Toen de regering dan toch die beslissing nam, verlieten de communistische ministers de regering en op 25 november 1944 organiseerde het OF een woelige betoging in de Wetstraat. Toen de manifestanten de weg naar de neutrale zone rond het parlement insloegen, begon de rijkswacht op de betogers te vuren. Er vielen vrij veel gekwetsten, maar in de daaropvolgende dagen bereikten Erskine en Demany toch een akkoord. 'n Paar dagen later deed zich evenwel nog 'n incident voor met Henegouwse partizanen die naar Brussel trokken en onderweg door de rijkswacht ontwapend werden. Later is gebleken dat ze eigenlijk van plan waren hun wapens in Brussel in te leveren.

Al die gebeurtenissen speelden zich af op het ogenblik dat de geallieerden zich voorbereidden op het beslissend offensief tegen Duitsland. Drie weken later barstte trouwens het Arden-

nen-offensief los. Het is begrijpelijk dat de Engelsen en de Amerikanen (en ook de Sovjets) niets voelden voor rellen en stakingen achter de frontlijn op een zo cruciaal moment. Het was ook in die periode dat de Britten betrokken raakten in de Griekse burgeroorlog.

In die atmosfeer lichtte Winston Churchill het Britse Lagerhuis in over wat hij een 'communistische poging tot staatsgreep' in België noemde. Zijn uitbarsting steunde alleen op de incidenten in november en er werden nooit tastbare bewijzen op tafel gelegd. De Engelse historicus Warner heeft in 1978 trouwens de hele versie over de staatsgreep tot haar ware proporties herleid. Wat wel 'n rol gespeeld heeft in de 'novembercrisis', was de ontevredenheid over 'n aantal onaangename sociale maatregelen van de regering Pierlot en meer nog het gevoel van onderwaardering dat in bredere verzetsmiddens heerste. Op de betoging van 25 november waren trouwens ook vele niet-communisten en leden van andere verzetsgroepen buiten het OF en de Partizanen aanwezig. De communisten en de OF-leiding waren niet de enigen die vonden dat hun verzetswerk niet geapprecieerd werd. Zij hadden de indruk dat de overheid hen alleen wilde gebruiken voor het 'vuile' werk, voornamelijk het arresteren en bewaken van politieke gevangenen. Het is overwegend door dit 'delicate' werk dat het verzet in zijn geheel na de oorlog sterk aangevallen werd.

Tijdens de woelige septemberdagen stonden ongetwijfeld heel wat verzetsmensen op de eerste rij bij het aftuigen van echte of vermeende incivieken. In gevangenissen en interneringskampen, zoals Breendonk II, Lokeren, Leuven, Gent en Hasselt, waren ook verzetsmensen betrokken bij de mishandeling van gevangenen, naast rijkswachters, politieagenten, cipiers en geallieerde militairen. Vele anderen keken zonder twijfel onverschillig toe, durfden de wantoestanden niet aanklagen of vonden dat het eigenlijk niets was in vergelijking met de gruwelen van de nazi-bezetting. Indien de ontdekking van de nazi-kampen eerder was gebeurd, was de volkswoede wellicht niet in te dijken geweest.

In elk geval hebben toch ook mensen uit het verzet geprotesteerd tegen de buitensporigheden van de bevrijdingsdagen. Antwerpse verzetslieden hebben na 'n paar dagen de dierentuin ontruimd en de verdachten overgebracht naar gevangenissen. Nu, 45 jaar later, beweren de verzetsleiders dat het echte verzet zich niet tot dergelijke feiten heeft geleend en dat vele verzetsstrijders toen deelnamen aan de bevrijding van de haven van Antwerpen en ze geen tijd hadden voor baldadigheden.

In het algemeen hebben de verzetsbewegingen aangedrongen op een rechtvaardige, maar strenge bestraffing van de collaboratie en hebben ze hun leden gevraagd niet aan 'zelfrecht' te doen.

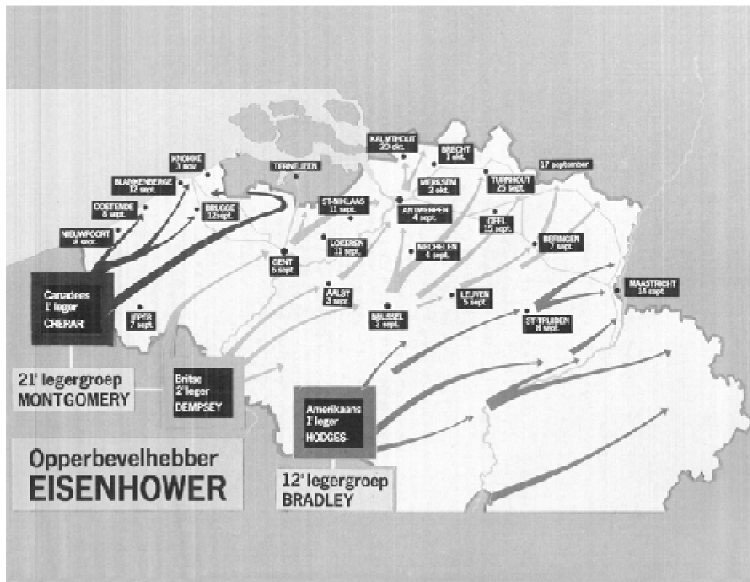
Na de bevrijding kwamen de naweeën van de bezetting. Duizenden verzetsmensen bevonden zich nog in Duitse concentratiekampen en strafgevangenissen. 14.000 onder hen kwamen in ellendige omstandigheden om het leven. Duizenden anderen waren gebroken voor het leven. Meer dan 1000 waren in eigen land gefusilleerd. De eerste aanhoudingen gebeurden al in de zomer van 1940, nog vóór er sprake was van gewapend verzet en de eerste executies dateren van 1941, lang voor de eerste aanslagen van de partizanen.

Van de droom van 'n nieuwe maatschappij, kwam weinig in huis. Haast alle groepen hadden tijdens de bezetting grootse plannen gesmeed, maar daarbij bleef het. De politieke machtsverhoudingen van vroeger werden grotendeels hersteld. Nieuwkomers

kregen geen kans. De ‘verzetspartij’ UDB was een doodgeboren kind en de KP takelde snel af.

De solidariteit van de harde bezettingstijd werd zwaar verstoord door de Koude Oorlog en de koningskwestie.

Ondanks de enorme offers die het heeft gebracht, kon het verzet niet altijd rekenen op de waardering waarop het meende recht te hebben. De verzetslieden van het eerste uur konden niet beletten dat de reputatie van het verzet soms flinke deuken kreeg door spijtige gebeurtenissen vóór en na de dolle bevrijdingsdagen.

Canadees
1e leger
21e legergroep
MONTGOMERY
Britse
2e leger
DEMPSEY
Amerikaans
1e leger
HODGES
Opperbevelhebber
EISENHOWER
12e legergroep
BRADLEY
17 september

1

2

HANDEN AF
van CHINA
La CHINE
aux
CHINOIS
BAS les PATTES
de la
CHINE

3

4

5

6

7
(1-2) In de motivatie van vele verzetsmensen speelden diverse beweegredenen mee, onder andere de herinnering aan de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog (Leuven, 1914).

(3) Ook het anti-fascisme bracht velen bij het verzet: betogingen in de jaren dertig van ULB-studenten tegen de Japanse aanval op China.
(4-6) Ludieke uitingen van verzet. Let wel: het kalf is zo geboren en zat 'n tijd ondergedoken...
(7) De Duitse kampen, het einde voor vele tegenstanders van Nazi-Duitsland

Geraadpleegde bronnen

1. Ongepubliceerde bronnen

- Amsab, Gent.
- Archief Belgische Nationale Beweging, Evere.
- Imperial War Museum, Londen.
- Koninklijke Militaire School, Brussel.
- Ministerie van Justitie, Dienst voor Oorlogsgetroffenen, Brussel.
- Navorsings- en Studiecentrum voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, Brussel.
- Nationaal Museum van de Weerstand, Brussel.
- Unie van de Verbroedering van het Geheim Leger, Brussel.
- Unie van Inlichtings- en Actiediensten, Brussel.
- Witte Brigade, Antwerpen.
- Kadok, Leuven.

2. Publikaties

Guldenboek van de Belgische Weerstand. Brussel, Leclercq, z.d.

Helden en martelaren, 1940 - '45. De gefusiljeerden. Brussel, Rosez, z.d.

De slag om Antwerpen. Antwerpen. De sleutel, z.d.

Bal, N. Mijn wankele wereld: Vier jaar in het Socialistisch verzet. Leuven, Kritak, 1984.

Baleriaux, A. Un Beige face aux japs. Du fort de Battice à la Birmanie. Souvenirs du Cdt. Fischer. Brussel, Collet, 1986.

Balthazar, H. en Gotovitch, Camille Huysmans in Londen. Antwerpen, Standaard uitgeverij, 1978.

Bernard, H. La Résistance beige. Brussel, La Renaissance du Livre, 1968.

Bernard, H. Un géant de la résistance: Walthère Dewé, La Renaissance du Livre, 1971.

Bernard, H. e.a. Het Geheim Leger. Sint-Amandsberg, Verbeke, 1986.

Blume, J. Drôle d'agenda. I. 1936 - 1948: le temps d'une guerre mondiale et d'une adhésion. Brussel, Fondation Jacquemotte, 1985.

Boon, De Belgische radio-omroep tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het NIR-INR in het verzet (1939-1944). Wommelgem, Den Gulden Engel, 1988.

Bourguet, J. Histoire de la 31e cie de l'Armée Belge des Partisans, Stavelot, Jacques Chauveheid, 1986 2.

Bouveroux, J. Terreur in oorlogstijd. Het Limburgs drama. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1984.

Bussels, J. De doodstraf als risico. Uitgave in eigen beheer, 1981 (pilotenhulp in Limburg).

Cauvin, A. La liaision dangereuse. Brussel, Collet, 1988.

Ceuleers, J. De zoveelste illusie. Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1959.

Crab, J. en Verreydt, H. Resistere. Historiek 1940 - 1945. N.K.B. Vlaams-Brabant + Vrij Volk. Leuven, N.K.B. Vlaams Brabant, 1983.
De Jonghe, A. De strijd Himmler-Reeder, in: Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, nrs. 3, 4, 5, 7, 8.
Delandsheere, P. en Ooms, A. La Belgique sous les nazis. Brussel, Editions Universelles, 1945.
Demany, F. Histoire de la résistance belge et du Front de l'indépendance, in Les cahiers du F.I., nr. 2. Brussel, 1944.
Demany, F. Mourir debout. Souvenirs du Maquis. Brussel, Germinal, 1945.
Desonay, F. Maquis des Ardennes et de chez nous. Mouvement National Belge, 1982.
Dubru, A. Constant Martiny, Bulletin de l'Institut Archéologique du Luxembourg, 1982.
Dujardin, De Belgische Nationale Beweging, in Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, nr. 2, 1979, blz. 115-185.
Durant, A. Eaton Square. Brussel, Le Sphinx, 1947.
Fayat, H. Niets is voorbij. Antwerpen, Standaard Boekhandel, 1983.
Foot, M.R.D. Soe in France. Londen, His Majesty's Stationery Office, 1966.
Foot, M.R.D. Resistance. An Analysis of European Resistance to Nazism 1940-1945. Londen, Eyre Methuem, 1976.
Foot, M.R.D. Soe. The Special Operations Executive 1940-1946. Londen, British Broadcasting Corporation, 1984.
Fosty, J. De Belgische netten in Frankrijk, Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, nr. 2, 1972, blz. 187-222.
Fosty, J. Ware Verhalen. Brussel, Collet, 1987.
Gerard, E. De Katholieke Partij in Crisis. Partijpolitiek Leven in België, 1918-1940. Leuven, Kritak, 1975.
Gerard, I. Armée Secrète. Souvenirs de Commandement. Brussel, La Renaissance du Livre, 1962.
Gerard - Libois, Y. en Gotovitch, J. L'an '40. Brussel, 1971, CRISP.
Gotovitch, J. Quelques reflexions historiques à propos du terrorisme, in: Réflexions sur la définition et le répression du terrorisme. Actes du Colloque. Editions de l'ULB, 1974.
Gotovitch, J. Sous la régence: Résistance et pouvoir. Brussel, Crisp, nr. 999, 3 juni 1983.
Henau, A. en Van Den Wijngaert, M. België op de bon. Rantsoenering en voedselvoorziening onder Duitse bezetting 1940-1944. Leuven/Amersfoort, Acco, 1986.
Jooris, A. Souvenirs de guerre 1940-1945, uitgave in eigen beheer. z.d.
Lheureux, A. Classe 38. Brussel, L. Musin, 1979 (Herinneringen van een geparachuteerde agent).
Lhoir, G. La mission Samoyède. Brussel, ED. Hattier, 1984.
Stokken in de wielen. Uitg. Orteliusfonds, Brussel-Antwerpen, 1985, (het verzet bij de spoorwegen).
Louyet, P. België in de Tweede Wereldoorlog. Het verzet. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1984.
Lovinfosse, G. Au service de leurs majestés. Uitg. Byblos, 1975.
Marchal, J.P. De bevrijding van Gent. Gent, 1980.

Marquet, V. Entre Bocq et Semois, L'AS, zone V, secteur 5. Beauraing, Ed. Rémy, 1984.
Marquet, V. L'execution d'Edouard Degrelle, une bavure?, in Memo, 1988.
Masterman, J.C. Het double-cross systeem. Misleiding in de Tweede Wereldoorlog. Rotterdam, Donker, 1972.
Meyers, W. en Selleslagh, F. De vijand te lijf. Antwerpen, Uitg. Helios, 1984.
Moulton, J.L. De Slag om Antwerpen en De Schelde 1944-'45. Baarn, Hollandia, 1979.
Neckers, J. De Bevrijding. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1984.
Neuman, H. Avant qu'il ne soit trop tard. Gembloux, Duculot, 1985. (Portretten van figuren uit de groep G).
Puttemans, J. De Bezetter buiten. Beknopte historiek van het onafhankelijkheidsfront. Lier, Nioba, 1987.
Schepens, L. De Belgen in Groot-Brittannië 1940-1944. Feiten en getuigenissen. Brugge, Orion, 1980.
Schmidt, E. Geschiedenis van de Joden in Antwerpen. Antwerpen, 1963.
Schmidt, E. Leed en Luister bij 't Joodse Volk. Antwerpen, Onder eigen beheer, 1969.
Stafford, D. Britain and European resistance 1940-1945. A Survey of the Special Operations Executive, with documents. Londen, Macmillan Press, 1980.
Steinberg, M. Dossiers Bruxelles - Auschwitz. La police SS et l'extermination des juifs de Belgique. Brussel, Comité beige de soutien ‘la partie Civil dans le proces des officiers SS, 1980.
Steinberg, M. L'étoile et le fusil. 1942. Les cent jours de la deportation des juifs de Belgique. Brussel, La Vie Ouvriére, 1984.
Steinberg, M. L'étoile et le fusil. La traque des juifs 1942-1944. 2 delen. Brussel, La Vie Ouvriére, 1987.

Struye, P. L'évolution du sentiment public en Belgique sous l'occupation Allemande. Brussel, L'edition Universelle, z.d.
Ugeux, W. Le groupe G. Brussel, Elsevier, 1978.
Ugeux, W. Histoires de résistants. Gembloux, Ed. Duculot, 1979 (Portretten van o.a. J. Cassart, G. Masereel, A. Guérisse, J. Blommaert de Soye en Paul Lévy).
Van Brussel, L. Partizanen in Vlaanderen. Leuven, Acco, 1971.
Van Cauwenbergh, G. Ze zijn d'er! Bevrijding van Antwerpen. Brugge, Marc Van de Wiele, 1984.
Vandekerkhove, G. 20 Ronsenaars in de hel van Neungamme. Maarkedal, Ceres, 1976.
Van Den Wijngaert, M. Het beleid van het Comité van de secretarissen-generaal in België tijdens de Duitse bezetting 1940-1944. Brussel, 1975.
Van Doorslaer, R. De Kommunistische partij van België en het Sovjet-Duits niet-aanvalspakt. Brussel, Masereelfonds, 1975.
Van Poucke, G. Niet langer geheim 1940-1944. Clandestiene organisatie en operaties in het kustgebied en Noord-West-Vlaanderen. Geheim Leger - zone III. Gent, Verbeke, 1987.
Verbruggen, J. Het Belgisch Verzet. (Onuitgegeven studie). Brussel. B.R.T., 1979.
Verreydt, H. Breendonk zoals het was... Leuven, NKB - Vlaams-Brabant, 1988.
Verreydt, H. Meensel-Kiezegem in het Hageland. Leuven, NKB Vlaams Brabant, 1988.
Warner, G. La Crise politique Belge de novembre 1944: un coup d'état manqué? Crisp, nr. 798, mei 1978.

Foto's

- Agentschap Belga
- Amsab
- Archief Belgische Nationale Beweging
- Archief ‘Communistische Partij van België’
- Archief ‘Het laatste Nieuws’
- Archief Witte Brigade-Fidelio
- Auditoraat-Generaal
- Martin Buber-instituut
- Museum van de Weerstand (OF)
- Navorsings- en studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog
- SOE-club

Voor gebruik afgestaan uit privé-bezit:

E.Z. Capart, Mevrouw de Groote, Devillé, Géorisse, Herbert, Hulpiau, Jospa, Lacroix, Martiny, Nèvejan, Pierlot, Van Nooten.

Graaf de Liedekerke, Baron del Marmol, E.H. Bruylandts.

De heren Bal, Coine, Colson, De Vries, Durieux, Fonsny, Hermans, Jooris, Lachman, Lakatos, Major, Nulens, Pasternak, Sonneville, Van Brandt, Van Poucke, Van Vaerenberg, Verreydt, Vught, Wayaffe, Withages.